

Ref

Statens
offentliga
utredningar

1971: 83

Justitie-
departementet

Skadestånd III

En allmän regel om jämkning av
skadestånd m.m.

SOU

Betänkande avgivet av Skadeståndskommittén
Stockholm 1971

Statens offentliga utredningar 1971

Kronologisk förteckning

1. SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. Beckman. Fi.
2. Post- och Inrikes Tidningar. Norstedt & Söner. Ju.
3. Veterinärdistriktssindalningen, m m. Svenska Reproduktions AB. Jo.
4. Kommunala val. Esselte. C.
5. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. Esselte. Fi.
6. Ny sjömanslag. Esselte. K.
7. Finansiella tillväxtperspektiv 1960-1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 4. Esselte. Fi.
8. Arbetskraftsresurserna 1965-1990. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 1. Esselte. Fi.
9. Större företags offentliga redovisning. Esselte. Fi.
10. Snatteri. Berlingska Boktryckeriet. Lund. Ju.
11. Ett nytt bilregister. Göteborgs Offsettryckeri AB. K.
12. Miljövården i Sverige under 70-talet. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 8. Esselte. Fi.
13. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 6. Esselte. Fi.
14. Varuhandeln fram till 1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 3. Esselte. Fi.
15. Förslag till aktiebolagslag m.m. Tryckeribolaget. Ju.
16. Regional utveckling och planering. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 7. Esselte. Fi.
17. Malm - Jord - Vatten. Svenska Reproduktions AB. I.
18. Mått och vikt. Norstedt & Söner. Fi.
19. Familjepensionsfrågor m.m. Berlingska Boktryckeriet. Lund. S.
20. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. Norstedt & Söner. K.
21. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. Norstedt & Söner. K.
22. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. Norstedt & Söner. K.
23. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m m. Norstedt & Söner. K.
24. Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. Berlingska Boktryckeriet. Lund. U.
25. Boendeservice 3. Kommunstudien. Esselte. In.
26. Boendeservice 4. Projektstudien. Esselte. In.
27. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. Esselte. In.
28. Boendeservice 6. Strukturstudien. Esselte. In.
29. Kyrkan kostar. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
30. Sjömanspension. Göteborgs Offsettryckeri AB. K.
31. Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
32. Valutareserven och utrikeshandels finansiella struktur. Bilaga till Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
33. Fri affärstid. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
34. Lastbil och Taxi. Beckman. K.
35. Den fria rörligheten för personer inom EEC. Esselte. In.
36. Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. Esselte. U.
37. Konsumentpolitik-riktlinjer och organisation. Tryckeribolaget. H.
38. Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
39. Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. Berlingska Boktryckeriet. Lund. In.
40. Export och import 1971-1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 5. Esselte. Fi.
41. Ny domstolsadministration. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
42. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. Esselte. In.
43. Arbetskraftens struktur och dimensioner. Esselte. In.
44. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. Esselte. In.
45. Utsökningsrätt XI. Norstedt & Söner. Ju.
46. Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. Norstedt & Söner. Fi.
47. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
48. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
49. Unga lagöverträdare I. Esselte. Ju.
50. Räddningstjänst. Göteborgs Offsettryckeri AB. C.
51. Invandrarutredningen I. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
52. Byggandets industrialisering. Beckman. In.
53. Lärarnas arbete. En statistisk arbetsstudie. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
54. Lärarnas arbete. Bilaga I. Tekniska rapporter. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
55. Lärarnas arbete. Bilaga II. Tabeller. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
56. Handräkning inom försvaret. Esselte. Fö.
57. Utbildning av vissa värnpliktiga i stabstjänst. Esselte. Fö.
58. Rätten till abort. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
59. Högsta domstolens kansli. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
60. Universitetsstudier utan examen. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
61. Val av utbildning och yrke. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
62. Högre utbildning och arbetsmarknad. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
63. Vintersjöfart. Beckman. K.
64. Sanering I. Esselte. In.
65. Sanering II. Bilagor. Esselte. In.
66. Mellanölsfrågan. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
67. Ranteomfördelning och vinstutdelning. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
68. Läkartjänster. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
69. Näringspolitiken - ny verksorganisation. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
70. Plan och prognos. 1970 års långtidsutredning Bilaga 9. Esselte. Fi.
71. Bockskogens bevarande. Svenska Reproduktions AB. Jo.
72. Maskinell teknik vid de allmänna valen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
73. Fonogrammen i musiklivet. Esselte. U.
74. Kriminalvård i anstalt. Esselte. Ju.
75. Hushållning med mark och vatten. Esselte. C.
76. Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
77. Svenska folkets alkoholvanor. Esselte. Fi.
78. Jordbruksbeskattningen. Beckman. Fi.
79. Byggnadsindex för bostäder. Esselte. Fi.
80. Vuxna Utbildning Studiefinansiering. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
81. Den mänskliga faktorn i vägtrafiken. Ljungföretagen, Örebro. Ju.
82. Förvaltning av fonder i staten. Göteborgs offsettryckeri AB. Fi.
83. Skadestånd III. Esselte. Ju.

Statens offentliga utredningar
1971:83
Justitiedepartementet

Skadestånd III

En allmän regel om jämkning av
skadestånd m. m.

Betänkande av skadeståndskommittén
Stockholm 1971

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 4 november 1966 tillkallades justitierådet Erland Conradi, ordförande, numera professorn Bertil Bengtsson och advokaten Carl Erik Lindahl att som sakkunniga utreda frågor om skadestånd för framtida förlust av arbetsinkomst och om efterlevandes rätt till skadestånd (direktiv se Ju 1967: 68). Till sekreterare förordnades den 10 maj 1967 hovrättsassessorn Erland Strömbäck.

De sakkunniga antog namnet skadeståndskommittén.

Genom beslut den 16 april 1971 utvidgade Kungl. Maj:t uppdraget till att också omfatta frågor om jämkning av skadestånd och om försäkringsgivares regressrätt m. m. (se Post- och Inrikes tidn. den 10 juni 1971).

Kommittén får härmed överlämna delbetänkande om en allmän regel om jämkning av skadestånd m. m.

Betänkandet utgör ett led i det reformarbete inom skadeståndsrätten som pågått alltsedan 1950-talet, och kommittén har funnit det naturligt att kalla det »Skadestånd III» såsom det första betänkandet efter »Skadestånd I» (SOU 1963: 33) och »Skadestånd II» (SOU 1964: 31), avgivna av 1959 års skadeståndskommitté.

Utredningsarbetet har bedrivits i samarbete med motsvarande kommittéer i Danmark, Finland och Norge.

Av kommitténs experter har i denna etapp deltagit förbundsjuristen Bert Ahlgren, kanslichefen Johan Land, direktören Hans

Lindstedt, försäkringsdomaren Carl Axel Petri, direktören Olle Rydberg och chefsrådmannen Åke Widding.

Vid författandet av betänkandet har ledamoten Bengtsson tjänstgjort som sekreterare.

Beträffande utredningsarbetets uppläggning i övrigt hänvisas till avsnitt 1.

Stockholm den 22 oktober 1971

Erland Conradi

Bertil Bengtsson

Carl Erik Lindahl

/ Erland Strömbäck

Innehåll

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen	7
1 Inledning	9
2 Gällande svensk rätt och framlagda lagförslag	12
3 Utländsk rätt.	18
4 Den nordiska diskussionen om en jämningsregel	25
5 Allmänna synpunkter på jämningsfrågan	31
6 Jämknings och försäkring.	36
7 Jämkningsregelns närmare utformning.	39
8 Betydelsen av den ansvariges ekonomi	45
9 Underlåtenhet att teckna ansvarsförsäkring m. m.	48
10 Den skadelidandes ekonomiska förhållanden	49
11 Skuldgradens och ansvarsgrundens betydelse	51
12 Jämkning av ansvar på grund av speciallagstiftning eller i kontraktsförhållanden	52
13 Fastställandet av skadeståndets belopp	55
14 Den allmänna jämningsregelns förhållande till vissa andra skälighetsregler	56
15 Medvållandereglerna; nuvarande tillämpning och tidigare reformförslag.	59
16 Allmänna synpunkter på medvållandereglerna	61
17 Medvållandereglernas närmare utformning	65
18 Tillämpningen av medvållandereglerna	67
19 Sammanfattning av kommitténs förslag	70

**Förslag till
Lag om ändring i skadeståndslagen¹**

Härigenom förordnas i fråga om skadeståndslagen,
dels att 3 kap. 6 § och 5 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att till samma lag skall fogas följande nya bestämmelse, betecknad 5 kap. 9 §.

*Lydelse enligt förslag som remitterats till Av skadeståndskommittén föreslagen lydelse
lagrådet den 19 mars 1971*

3 KAP.

6 §

Skadestånd enligt 1 eller 2 § kan jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. Vid sakskada kan jämkning också ske om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

Ersättning enligt 1 eller 2 § för sakskada kan jämkas, om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.

5 KAP.

6 §

Om vållande på den skadelidandes sida har medverkat till skadan, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt.²

Föreligger medvållande till skadan på den skadelidandes sida, jämkas skadeståndet efter vad som finnes skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

9 §

Skadestånd kan jämkas, om skadeståndsskyldigheten finnes oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1973.

¹ Skadeståndskommittén utgår från att skadeståndslagen kommer att ha trätt i kraft innan nu framlagda lagförslag antas av riksdagen.

² Motsvarande bestämmelse i nu gällande lag – 6 kap. 1 § andra punkten strafflagen – lyder: Har den, som skadan led, genom eget vållande, därtill medverkat; varde skadeståndet jämkat, efter ty som skäligt prövas.

Den 4 november 1966 bemyndigades chefen för justitiedepartementet, statsrådet Kling, att tillkalla sakkunniga för att i nordiskt samarbete utreda frågor om skadestånd för framtida förlust av arbetsinkomst och om efterlevandes rätt till skadestånd. I direktiven till de sakkunniga – 1966 års skadeståndskommitté (Ju 1967: 68) – framhölls bl. a. att en rigorös tillämpning av principen att full ersättning skall utges för förlust av arbetsinkomst i vissa fall kan leda till obilliga resultat och att frågan om och i vad mån skadeståndet bör begränsas i sådana fall skulle övervägas av de sakkunniga. En slutgiltig lösning av frågan, om man borde införa generell verkande begränsningsregler för att tillgodose en socialt rättvis fördelning av de ekonomiska följderna av ett skadefall, torde däremot enligt direktiven få anstå för att senare tas upp i ett större sammanhang. När det gällde efterlevandes rätt till skadestånd – ett område där ersättning redan enligt gällande rätt bestäms efter en skälighetsbedömning¹ – borde man kunna ta ett steg i riktning mot större generositet mot de skadeståndsberättigade. Departementschefen framhöll att hans uttalande om generella begränsningsregler ägde sin giltighet även på detta område.

Skadeståndskommittén har utrett de frågor som angetts i direktiven i samarbete med danska, finländska och norska sakkunniga med motsvarande uppdrag.² Under arbetets gång fann emellertid den svenska kom-

mittén att det var mindre lämpligt att utforma generella begränsningsregler av den typ som direktiven avsåg enbart för personskadornas del. Det naturliga ansågs i stället vara att utforma en regel av denna typ som en allmän jämningsregel. Kommitténs synpunkter i frågan framfördes i skrivelse den 24 september 1969 till chefen för justitiedepartementet.

Den 16 april 1971 utvidgades uppdraget för skadeståndskommittén till att omfatta även frågorna om införande av en allmän jämningsregel i skadeståndsrätten och om en reformering av reglerna om försäkringsgivares regressrätt m. m. I direktiv för kommittén anförde föredraganden, statsrådet Lidbom bl. a.:

Vad först gäller frågan om en *allmän jämningsregel* måste det enligt min mening betecknas som en brist att domstolarna f. n. i avsaknad av en sådan regel inte kan åstadkomma en ekonomiskt rimlig och socialt rättvis avväg-

¹ Se nedan under 2 (vid not 7).

² Övriga nordiska länders sakkunniga har varit: i Danmark professor, dr. juris Anders Vinding Kruse, ordförande, landsdommer Ole Agersnap, direktör Asger Friis och fuldmächtig Ebbe Christensen, sekreterare, i Finland lagman Lauri R. Hertzberg, ordförande, verkställande direktör Nils Erik Ingman, lagstiftningsdirektör Henry Ådahl och jur. lic. Jarl Hagelstam, sekreterare samt i Norge professor Kristen Andersen, ordförande, høyesterettsadvokat T. Edler Christensen, høyesterettsadvokat Erik Dahlen, avdelningsdirektör Harry Gulbrandsen, juridisk sekreterare Anna Louise Beer, byråsjef Rolv Hellesylt och byråsjef Oluf Skarpnes, sekreterare.

ning mellan den skadeståndsskyldiges och den skadelidandes intressen i fall då utdömandet av fullt skadestånd framstår som obilligt. Det behov av speciella jämningsregler som har gjort sig gällande på allt flera områden under det hittills bedrivna reformarbetet inom skadeståndsrätten vittnar om att en mera generell lösning bör eftersträvas.

Utredningen bör i denna del avse alla former av utomobligatoriskt skadeståndsansvar, dvs. såväl ansvar på grund av vållande som olika typer av objektivt skadeståndsansvar. En jämningsregel bör i princip ta sikte på såväl person- och sakskada som s. k. ren förmögenhetsskada, dvs. förmögenhetsskada som tillfogats någon utan samband med person- eller sakskada.

I frågan vilka kriterier som bör kunna komma i betraktande som grund för nedsättning av skadeståndsansvaret i olika situationer enligt en allmän jämningsregel bör de sakkunniga inte bindas av några detaljerade direktiv. Arbetet bör inriktas på en reglering som ger domstolarna effektiva möjligheter att anpassa tillämpningen av skadeståndsreglerna så att man inte får resultat som är obilliga eller olämpliga från ekonomisk och social synpunkt.

Kommittén bör självfallet uppmärksamma och ta ställning till frågan om förhållandet mellan en allmän jämningsregel och nu gällande eller föreslagna regler om jämkning eller andra begränsningar av skadeståndsansvaret på speciella områden. Vidare måste nuvarande regler och grundsatser om jämkning av skadestånd på grund av medvållande samordnas med en allmän jämningsregel. Kommittén bör även pröva om införandet av en allmän jämningsregel kan få inflytande också på andra skadeståndsrättsliga regler, exempelvis dem som gäller fördelningen av skadeståndsansvar mellan flera solidariskt ansvariga.

Beträffande reformen av reglerna om *försäkringsgivares regressrätt* innebär direktiven i huvudsak följande. Regressreglerna bör utformas så att ersättning ur den skadelidandes försäkring i största möjliga omfattning skall stanna på hans försäkringsgivare. Utgångspunkten bör vara att regresskrav skall tillåtas bara då detta kan anses nödvändigt av tungt vägande ekonomiska hänsyn eller andra särskilda skäl. På vissa begränsade områden kan särregler vara motiverade. Kommittén skall samtidigt pröva frågan om ställningen för s. k. självförsäkrare, varvid principen bör vara att den som enbart med hänsyn till riskutjämningen i den egna verksamheten underlåter att teckna

skadeförsäkring inte skall bli bättre ställd än försäkringsgivaren skulle ha varit om försäkring hade funnits. Den bör vidare ta ställning till frågan i vilken mån ett liknande resonemang skall tillämpas bl. a. i fråga om den som försummat att skydda sin egendom genom försäkring i fall då det enligt allmänt vedertagna normer får anses höra till god ordning att försäkringsskydd finns.

Slutligen anförde föredraganden:

Frågan om en allmän jämningsregel och frågan om nya regler angående försäkringsgivares regressrätt m. m. torde kunna utredas i viss mån oberoende av varandra. En lösning av frågan om en allmän jämningsregel framstår av många skäl som särskilt angelägen. Kommittén bör vara oförhindrad att lägga fram ett delbetänkande med ett fristående förslag i denna del, även om kommittén inte samtidigt kan ta slutlig ställning till de mera omfattande och komplicerade problem som utredningsuppdraget i övrigt ger upphov till.

Vid sitt utredningsarbete har skadeståndskommittén också haft att beakta det förslag till skadeståndslag som den 19 mars 1971 remitterades till lagrådet. Förslaget innehåller vissa regler om att skadeståndet i särskilda fall skall kunna jämkas eller annars bestämmas efter en skälighetsbedömning (se närmare nedan under 2).

Skadeståndskommittén har funnit att de utredningsuppgifter som nu åvilar kommittén är så omfattande och av så skiftande natur, att utredningsresultatet lämpligen bör successivt redovisas i form av delbetänkanden. Kommittén avser sålunda att inom kort avge ett betänkande med förslag till regler om värdesäkring av skadeståndslivräntor. År 1972 planerar kommittén att i ett större betänkande behandla frågor om ersättning för personskada och förlust av försörjare. Det uppdrag att utreda en reform beträffande försäkringsgivares regressrätt och vissa därmed sammanhängande regler som kommittén erhöi i april 1971 rör invecklade problem och kan beräknas ta åtskillig tid i anspråk. På sätt senare skall utvecklas (6 nedan) torde dessa spörsmål ha samband med frågan om jämkning av skadestånd, och kommittén har därför övervägt om den bör vänta med förslag till en allmän jämningsregel, tills den kan definitivt ta

ställning till problemen rörande förhållandet mellan försäkring och skadestånd.

Ett sådant uppskov har emellertid inte framstått som motiverat. Som också framhållits i tilläggsdirektiven är det angeläget att en allmän jämningsregel så snart som möjligt införlivas med den svenska lagstiftningen. Genom en sådan reform, i förening med vissa mindre ändringar i reglerna om jämkning på grund av skadelidandes medverkan till skadan som kommittén samtidigt föreslår, skulle domstolarna få en värdefull möjlighet som de nu saknar att undvika stötande och socialt olämpliga konsekvenser av skadestandsreglernas tillämpning. En jämningsmöjlighet av denna typ ter sig i hög grad önskvärd, oavsett hur man i en framtid tar ställning till de övriga frågor som utredningsuppdraget omfattar. Reformen kan också enkelt genomföras genom smärre ändringar i den föreslagna skadeståndslagen.

Vid överläggningar med de övriga nordiska kommittéerna har principiell enighet nåtts om värdet av en allmän jämningsregel, även om dessa kommittéer med hänsyn till utformningen av sina direktiv åtminstone tills vidare inskränker sina förslag till att avse enbart jämkning av ansvar för personskada. Den norska kommittén har sålunda i ett nyligen avgivet delbetänkande tagit in vissa regler om jämkning av ansvaret för personskada och förlust av försörjare (se härom nedan under 5) men avser att senare ta upp frågan om en generell regel av samma slag.

Under dessa förhållanden har skadeståndskommittén ansett det lämpligt att redan nu lägga fram ett förslag om allmän jämningsregel m. m. Förslaget innebär att en sådan regel skulle införas som sista paragraf (5 kap. 9 §) i skadeståndslagen. Samtidigt föreslås att lagens bestämmelser om jämkning av principalansvar m. m. (3 kap. 6 §) och jämkning på grund av medvållande på den skadelidandes sida (5 kap. 6 §) erhåller annan lydelse än i det till lagrådet remitterade förslaget.

¹ Instilling fra Erstatningslovkomitéen, avg. i maj 1971.

Huvudregeln enligt svensk rätt är att den som är vållande till en skada eller annars är ansvarig för den skall ersätta den skadelidande hela dennes ekonomiska förlust eller hela den ideella skada – t. ex. för sveda och värk eller lyte – som han kan anses ha lidit. Emellertid förekommer vissa avsteg från denna princip.¹ Ersättningen kan sålunda enligt olika lagregler nedsättas när medvällande till skadan föreligger på den skadelidandes sida (*a*), när enligt lagen frågan i vad mån skadeståndsskyldighet föreligger skall bestämmas efter en skälighetsprövning (*b*) och när skadeståndet kan jämkas med hänsyn till vad som är billigt i det enskilda fallet (*c*). Dessutom kan – utan lagstöd – mindre än full ersättning för skadan utdömas enligt grundsatsen om s. k. adekvat kausalitet (*d*). Också i vissa andra fall kan skadeståndets storlek bero av en skälighetsbedömning utan att detta föreskrivits i lag (*e*). I fortsättningen bortses från sådana regler, vanliga särskilt inom transporträtten, som begränsar skadeståndet till visst värde eller visst belopp – t. ex. 120 samt 254 och 255 §§ sjölagen (1891:35 s. 1).

I sammanhanget berörs också reglerna i det förslag till skadeståndslag som nyligen remitterats till lagrådet.

a. Enligt 6 kap. 1 § andra punkten SL skall, om den som lidit skadan medverkat därtill genom eget vållande, skadeståndet jämkas »efter ty som skäligt prövas». Stad-

gandet anses i viss utsträckning tillämpligt också när vållande förelegat hos någon som står i ett särskilt förhållande till den skadelidande och vars handlande därför anses böra tillräknas denne, t. ex. en anställd hos den skadelidande (s. k. passiv identifikation). Om oaktsamhet föreligger hos en person av denna kategori, nedsätts alltså ersättningen till den skadelidande.

Vid den skälighetsprövning som medvållanderegeln föreskriver spelar graden av skuld på den ansvariges och den skadelidandes sida den avgörande rollen. Man anses emellertid också kunna ta hänsyn till hur stor del av skadan som den skadelidandes medverkan kan anses ha orsakat,² och hur pass farliga handlingarna på ömse sidor har varit.³ Däremot saknas stöd för att parternas ekonomiska förhållanden enligt gällande rätt skulle inverka på bedömningen enligt medvållanderegeln. I litteraturen har dock satts i fråga, om inte utvecklingen är på väg i denna riktning.⁴ Synpunkten framträder också i en skiljaktig mening av två JR i ett färskt rättsfall (NJA 1969 s. 205); mot

¹ Redan enligt 1734 års lag förekom det att skadeståndet sattes i relation till skuldens storlek; se 24: 1 BB.

² Se NJA 1962 s. 700 (anfört i sammanhanget av *Karlgren*, Skadeståndsrätt, 4 uppl. 1968, s. 238).

³ Se *Karlgren*, a. a. s. 237 f.

⁴ Se *Grönfors*, Skadelidandes medverkan (1954) s. 51. Jfr även *Ussing*, Erstatningsret (1947) s. 187 f (hänsyn har tagits till att skadevållaren själv lidit skada).

jämkning av skadeståndet till ett barn anfördes bl. a. att detta täcktes av ansvarsförsäkring. Säkerligen har emellertid bedömningen påverkats av grunderna för 6 kap. 6 § SL (se nedan under *b*) och har därför begränsat intresse för frågan om verkan av medvållande i allmänhet.

Enligt det till lagrådet remitterade förslaget till skadeståndslag skall den allmänna medvållanderegeln behållas oförändrad i sak; genom att paragrafen talar om »vållande på den skadelidandes sida» lämnar den dock på ett tydligare sätt utrymme för passiv identifikation mellan den skadelidande och annan person som medverkat till skadan (se 5 kap. 6 §).

Regeln i 6 kap. 1 § andra punkten SL är inte tillämplig vid ansvar oberoende av vållande, men vissa speciella jämningsregler av delvis liknande innehåll har getts i olika lagar – bl. a. 5 § och 6 § andra stycket lagen (1886: 7) angående ansvarighet för skada i följd av järnvägs drift (järnvägsansvarighetslagen), 7 § lagen (1902: 71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar m. m. (elanläggningslagen), 2 § andra stycket lagen (1916: 312) angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik (bilansvarighetslagen) och 1 § andra stycket lagen (1922: 382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart.

b. Den viktigaste regeln om att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsprövning återfinns i 6 kap. 6 § SL. Om skada är gjord av person som inte fyllt 15 år eller som har handlat under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, är han skyldig ersätta skadan om och i den mån det kan anses skäligt med hänsyn till hans sinnesart, gärningens beskaffenhet och omständigheterna i övrigt. Detsamma gäller, om skada har gjorts av någon, som utan eget vållande tillfälligt råkat i sådant tillstånd att han är från sina sinnens bruk. Det är alltså tekniskt sett inte fråga om en regel att skadeståndet kan nedsättas, utan enligt lagrummet skall man pröva om skadestånd över

huvud taget bör utgå och i så fall till vilket belopp. Ansvar anses dock bara kunna åläggas skadevållaren för handlande som under motsvarande förhållanden skulle ha medfört skadeståndsskyldighet för en fullt tillräknelig, vuxen person.

Som lagtexten antyder, skall man härvid ta hänsyn till skadevållarens inställning i det särskilda fallet (»sinnesart»), t. ex. om skadan orsakats med avsikt eller av oaktsamhet, vidare till den skadevållande handlingens art, framför allt dess farlighet, och till andra omständigheter – främst förmögensförhållandena på ömse sidor. I rättspraxis har mera nyanserade principer för skälighetsbedömningen utbildats framför allt när det gäller barns ansvarighet.⁵ En väsentlig faktor är det skadevållande barnets ålder. När det gäller barn närmare 15 år utdöms ofta fullt eller bara obetydligt reducerat skadestånd, medan ersättningsskyldigheten för mindre barn jämkas längre och barn under fem år i allmänhet inte anses skadeståndsskyldiga. Stor betydelse för svaret har också en ansvarsförsäkring som täcker barnets skadeståndsskyldighet, genom att ett sådant försäkringsskydd anses hindra att skadeståndet jämkas på den grund att det annars skulle bli alltför betungande för barnet att utgå. Även om försäkring föreligger kan däremot jämkning ske på grund av barnets ålder och andra faktorer som inte sammanhänger med barnets ekonomi.⁶

Bestämmelser som i stort sett överensstämmer med 6 kap. 6 § SL har getts i 2 kap. 2 och 3 §§ av den föreslagna skadeståndslagen; regeln om minderårigas ansvar har emellertid utsträcks till att gälla också ungdomar mellan 15 och 18 år. I skadeståndslagens stadganden nämns uttryckligen »föreliggande ekonomiska förhållanden» bland de faktorer som skall inverka på skälighetsbedömningen. Meningen är att, när ansvar över huvud taget föreligger, någon nedsättning inte skall ske av skadeståndet i den mån detta täcks av ansvarsförsäkring.

⁵ Se om ansvar enligt 6 kap. 6 § SL närmare *Karlgren*, a.a. s. 94 ff med hänvisningar.

⁶ Se NJA 1960 s. 599.

En annan allmän regel som gör skadeståndet beroende av en skälighetsbedömning återfinns i 6 kap. 4 § SL. Kommer någon som enligt stadgande i lag har rätt till underhåll av den som blivit dödad genom dennes frånfälle att sakna erforderligt underhåll, är han berättigad till skadestånd efter vad som prövas skäligt med avseende på skadevållarens tillgångar och andra omständigheter. Man skall alltså bl. a. ta hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden; även en ansvarsförsäkring på skadevållarens sida anses härvid böra beaktas.⁷ — Lagregeln har utan sakliga ändringar förts över till den föreslagna skadeståndslagen (5 kap. 4 §).

Enligt samma lagförslag skall skadeståndet i ännu ett fall bestämmas efter en allmän skälighetsprövning, nämligen när det gäller stats och kommuns ansvar för s. k. ren förmögenhetsskada — sådan ekonomisk skada som uppkommer utan samband med person- eller sakskada — vållad genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar. Ersättning för ren förmögenhetsskada som uppkommit till följd av intrång i näringsverksamhet utgår endast i den mån det är skäligt med hänsyn till intrångets art och varaktighet, felets och försummelsens beskaffenhet och övriga omständigheter (3 kap. 5 §).

I detta sammanhang bör också nämnas ett par speciella regler av i viss mån liknande typ. I 3 kap. 57 § i lagen (1907: 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom stadgas, att hyresgäst i annan lägenhet än bostadslägenhet, som uppsägs utan tillräcklig grund, är berättigad till ersättning »i skälig omfattning» för sin förlust till följd av avflyttning. Motsvarande regel har upptagits i 12 kap. 57 § i den nya jordabalk som träder i kraft år 1972. Av motiven till bestämmelsen framgår att det bara är undantagsvis som mindre än full ersättning skall utgå enligt denna regel — bl. a. när uppsägningen är i det närmaste befogad.⁸ Skuldgraden får alltså betydelse också i detta läge. Det är här fråga om ett ansvar av klart kontraktsmässig karaktär.⁹

c. Särskilda regler om nedsättning av skadeståndsansvar efter skälighet har getts i viss lagstiftning på kommunikationsväsendets område samt inom arbetsrätten, associationsrätten och immaterialrätten. Många av dessa lagregler avser bara ansvaret för arbetstagarer av olika kategorier, men även bestämmelser av större räckvidd förekommer.

Skadestånd, som fartygsbefälhavare eller lots är skyldig att utge för skada som han vållat genom fel eller försummelse i fartygets tjänst, kan enligt 67 § sjölagen nedsättas efter vad som är skäligt med hänsyn till beskaffenheten av felet eller försummelsen, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt. En motsvarande regel, som dock talar om »felets eller försummelsens lidriga beskaffenhet», har getts i 50 § andra stycket sjömanslagen (1922: 530). Denna jämningsregel har i ett fall, där överstyrmanen på ett handelsfartyg vållat grundstötning med åtföljande skador, tillämpats trots att grov vårdslöshet ansetts föreligga; skadeståndet nedsattes från cirka 560 000 till 100 000 kronor (NJA 1959 s. 209).¹⁰

I 10 kap. 3 § luftfartslagen (1957: 297) förekommer en regel om jämkning av ansvar för den som under förrättande av tjänst på luftfartyg vållar skada i följd av luftfart. Jämningsgrunderna är desamma som enligt 67 § sjölagen.

Vidare bör nämnas 7 § lagen (1948: 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. och lagen (1929: 28) om befrielse i visst fall för befälhavare eller förare å luftfartyg, hörande till krigsmakten, från skyldighet att gälda skadestånd. Den som under utövande av befäl eller så-

⁷ Jfr om stadgandet *Karlgrén*, a.a. s. 244 med hänvisningar.

⁸ Se NJA II 1968 s. 345, 350 ff. — En i viss mån likartad regel ger nya jordabalken om s. k. flyttningsersättning vid arrende (9 kap. 14 §).

⁹ Jfr också 58 § 2 st. patentlagen (1967: 837) och 36 § 2 st. mönsterskyddslagen (1970: 485), vilka bestämmelser dock avser en speciell typ av ansvar (för obehörigt utnyttjande av annans patent respektive mönster utan uppsåt eller oaktsamhet).

¹⁰ En jämningsregel som väsentligen motsvarar den nuvarande har upptagits som 41 § 2 st. i 1964 års sjömanslagskommittés förslag till sjömanslag (SOU 1971: 6).

som förare på krigsmaktens fartyg resp. luftfartyg vållar skada i tjänsten kan befrias från skyldighet att ersätta skadan, om han inte förskyller svårare straff för sin förseelse än disciplinstraff eller böter. — I Kungl. förordningen (1946: 175) med vissa bestämmelser rörande skadeståndsskyldigheten för förare av motordrivet fordon, som tillhör eller nyttjas av staten, finns regler vilka inkränker statens regressrätt mot sådan förare för skadestånd, som staten fått utge i anledning av trafik med fordonet.

Från den arbetsrättsliga lagstiftningen bör i första hand nämnas 8 § lagen (1928: 253) om kollektivavtal. Skadestånd på grund av brott mot kollektivavtal eller mot den nämnda lagen kan nedsättas, om det med hänsyn till den ansvariges ringa skuld, den skadelidandes förhållande med avseende på tvistens uppkomst eller omständigheterna i övrigt finnes skäligt; den ansvarige kan också helt befrias från skadeståndsskyldighet. För enskild arbetares del är skadeståndsansvaret begränsat till 200 kronor. — Motsvarande bestämmelser finns om stats- och kommunalanställda tjänstemän i 16 § första stycket statstjänstemannalagen (1965: 274) resp. 4 § första stycket kommunaltjänstemannalagen (1965: 275). Enligt 23 § andra stycket lagen (1936: 506) om förenings- och förhandlingsrätt kan skadeståndsskyldighet på grund av kränkning av föreningsrätt m. m. jämkas eller bortfalla under liknande förutsättningar som enligt kollektivavtalslagens regel, dock utan någon beloppsmässig begränsning av ansvaret. Detsamma gäller jämlikt 20 § 3 st. lagen (1970: 943) om arbetstid m. m. i husligt arbete beträffande ansvaret för arbetsgivare och hembiträde samt 42 § andra stycket arbetarskyddslagen (1949: 1) om ansvaret för arbetsgivare eller arbetstagare på grund av vissa otillåtna åtgärder mot skyddsombud.

I den associationsrättsliga lagstiftningen förekommer ett flertal bestämmelser om jämkning av ansvaret för skadevällare som intar ställningen av organ för juridiska personer och vissa andra kategorier. Enligt 211 § lagen (1944: 705) om aktiebolag kan sålunda den ersättningsskyldighet som stif-

tare, styrelseledamot, verkställande direktör, revisor, granskare, likvidator, syssloman, likvidationsrevisor eller god man i vissa fall ådrar sig vid handlande av närmare angivet slag nedsättas, där det med hänsyn jämval till skadans storlek och omständigheterna i övrigt prövas skäligt; vidare kan också aktieägares ansvar i vissa situationer nedsättas, om det med hänsyn till hans skuld och omständigheterna i övrigt prövas skäligt. Nedsättning kan dock inte ske, om den ersättningsskyldiges förfarande innefattade brottslig handling. Liknande bestämmelser förekommer i 108 § lagen (1951: 308) om ekonomiska föreningar, 180 § lagen (1955: 183) om bankrörelse, 93 § lagen (1955: 416) om sparbanker och 323 § lagen (1948: 433) om försäkringsrörelse samt 18 kap. 19 § lagen (1962: 381) om allmän försäkring, i detta sistnämnda fall dock utan undantag för brottslig handling. — Enligt förslaget till skadeståndslag skall nämnda undantag slopas också i de övriga bestämmelser som här har angetts.

Från immaterialrätten kan också nämnas några lagregler. Varumärkeslagen (1960: 644) föreskriver i 37 §, att ersättningsskyldighet på grund av uppsåtligt eller oaktsamt varumärkesintrång må jämkas, om endast ringa oaktsamhet föreligger. En liknande regel har getts om ansvar för patentintrång i 58 § 1 st. patentlagen och för mönsterintrång i 36 § 1 st. mönsterskyddslagen. Motiven till dessa bestämmelser ger ingen närmare ledning för deras tillämpning.¹⁰

¹⁰ Patenträttens jämningsregel, som tillkom år 1944, motiverades bara med att det anses lämpligt att ge domstol jämningsbefogenhet; en liknande regel i den tyska patentlagen omtalades (SOU 1942: 58 s. 38). Varumärkeslagens motsvarande regel var en nyhet; som skäl för dess införande anfördes bara att det vid oaktsamhet som inte är grov ibland kunde vara oskäligt att utmäta fullt skadestånd. Bestämelsen utformades slutligen efter patentlagstiftningens mönster. (Se NJA II 1960 s. 292 f.) I motiven till mönsterskyddslagens regel — vilken också hade patenträttens jämningsbestämmelser som förebild — nämns som exempel på dess tillämpning underlåtenhet av ett företag att företa en kostsam kontinuerlig bevakning i mönsterregistret; oaktsamhet av denna typ skulle kunna bedömas som ringa. (Prop. 1969: 168 s. 238.)

Förslaget till skadeståndslag innehåller ett par ganska vittgående jämningsregler av i viss mån liknande typ. Enligt lagförslaget skall den som har arbetstagare i sin tjänst ersätta person- eller sakskada som arbetstagen vållar genom fel eller försummelse i tjänsten (3 kap. 1 §); dessutom skall staten eller kommun (varmed likställs vissa andra offentliga rättssubjekt) ersätta personskada, sakskada eller ren förmögenhetsskada, som vållats genom fel eller försummelse vid myndighetsutövning i verksamhet för vars fullgörande staten eller kommunen svarar (3 kap. 2 §). Skadestånd som nu har omtalats kan enligt 3 kap. 6 § jämkas, om skadeståndet finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter. I samma paragraf föreskrivs, att vid sakskada jämkning kan ske också om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.¹¹

Vidare ges i 4 kap. 1 § en allmän bestämmelse om arbetstagares ansvar, vilken dock inte kan anses utgöra en jämningsregel utan snarare en sådan skälighetsregel som omtalats ovan under *b*. För skada, som arbetstagen vållar genom fel eller försummelse i tjänsten, är han ansvarig endast i den mån synnerliga skäl föreligger med hänsyn till handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter. — Samtidigt föreslås att de nämnda jämningsbestämmelserna i sjölagen, sjömanslagen och luftfartslagen ändras så att de bara innehåller en hänvisning till vad som i allmänhet gäller om arbetstagares ansvar.

I den nya jordabalken förekommer en annan jämningsregel av mera speciell karaktär. Om någon avträder fast egendom efter klander eller efter tvist om företrädet mellan flera vartill egendomen överlåtits, skall han ersätta värdeminskning på egendomen till följd av åtgärd eller annan omständighet som är att hänföra till honom, dock endast om och i den mån det med hänsyn till beskaffenheten av hans förfarande och omständigheterna i övrigt ej kan anses obilligt (5 kap. 2 §). Det är alltså närmast fråga

om ett ansvar oberoende av vållande, vilket har modifierats genom att obilligt stort skadestånd kan nedsättas.

d. Enligt en allmän grundsats på skadeståndsrättens område är inte den som gjort sig skyldig till en skadevållande handling (eller annars ansvarar för denna) förpliktad att ersätta alla följder av handlingen. Det räcker inte med att ett orsakssammanhang föreligger mellan handlandet och en skada, utan detta sammanhang måste vara *adekvat*. Handlingen skall, enligt vanliga formuleringar i litteraturen, ha varit i viss mån generellt ägnad att åstadkomma skada, eller typiskt sett innebära den skademöjlighet som sedermera förverkligats. Ibland hänvisar man till vad en person med särskild insikt och sakkunskap kunnat förutse; sådana konsekvenser skulle vara ersättningsgilla, inte andra följder av handlandet. Vad dessa regler om »adekvat kausalitet» närmare innebär är emellertid oklart och delvis omstritt.¹² Här skall bara konstateras, att alltför avlägsna eller annars svårberäknliga skador på detta vis anses falla utanför skadeståndsansvaret.

Genom kravet på adekvans åstadkoms alltså en viss begränsning av ersättningsskyldigheten i speciella fall. I vad mån man härvid också beaktar, om skadeståndsskyldigheten framstår som mer eller mindre betungande för den enskilde ansvarige, är oklart; det finns knappast något stöd för att sådana hänsyn skulle spela någon större roll i svensk rätt,¹³ medan de har tillmätts större betydelse bl. a. i norsk doktrin.¹⁴

Inom kontraktsrätten förekommer en viss tendens att inskränka ersättning för sakska-

¹¹ Regeln om principalansvar i 3: 1, och därmed också jämningsbestämmelsen i 3: 6, är i viss utsträckning tillämplig även när ren förmögenhetsskada och ideellt lidande orsakats genom brott; se 5: 1 och 5: 2. — Jämningsbestämmelsen har utförligt behandlats i förslagens motiv (2.2.4.6, 5.1.3.6).

¹² Se om läran om adekvat kausalitet *Karlgren*, a.a. s. 40 ff samt *Rodhe*, Obligationsrätt (1956) § 28 vid not 8 ff med hänvisningar.

¹³ Jfr *Karlgren*, a.a. s. 47.

¹⁴ Se *Kristen Andersen*, Skadeforvoldelse og erstatning (1970) s. 12 ff. Jfr också t. ex. *Saxén*, Adekvans och skada (1962) s. 59 f.

da på grund av kontraktsbrott till sådan förlust som den ansvarige skäligen kunnat ta i beräkning.¹⁵ Därvid saknar det emellertid betydelse, i vad mån skadeståndet är betungande för den ansvarige.

I sammanhanget bör nämnas att man i svensk doktrin nyligen satt i fråga, om inte skadeståndsskyldighet som är oskäligt betungande kan begränsas även utan stöd av adekvansprincipen. Detta skulle i varje fall vara möjligt, när ett ansvar oberoende av vållande för skadebringande egenskaper hos sålt gods skulle drabba säljaren orimligt hårt.¹⁶

e. Utom i de nämnda situationerna finns synbarligen möjlighet att i speciella fall, där skadeståndet uppskattas efter skälighet, beakta också andra förhållanden än den ekonomiska förlust eller den ideella skada som tillfogats den skadelidande.

Om flera har medverkat till samma skada, skall de enligt 6 kap. 5 § SL svara solidariskt för skadan; motsvarande regel anses tillämplig också när de på annan grund än eget vållande är ersättningskyldiga för skadan. Enligt en grundsats som numera accepterats i rättspraxis skall sedan skadeståndet fördelas efter skälighet mellan den ansvariga.¹⁷ Härvid anses den som bär ansvar utan egen skuld i princip ha rätt att söka åter vad han utgett av annan som svarar på grund av eget vållande, medan fördelningen mellan flera skadevällare torde ske framför allt med hänsyn till graden av deras skuld.¹⁸ Det torde inte finnas något stöd för att frågan om de ansvarigas möjligheter att betala skadestånd skulle inverka på fördelningen.

I enstaka fall har också graden av den ansvariges skuld fått inverka på storleken av ideellt skadestånd vid personskada. Särskilt är att märka NJA 1962 s. 458, där HD vid bestämmandet av ersättning för sveda och värk och för framtida men till en flicka, som skadats i samband med våldtäkt och försök till dråp, uttryckligen förklarat sig fästa avseende vid att lidandet åsamkats genom brottslig handling av synnerligen svår beskaffenhet.¹⁹

¹⁵ Jfr närmare *Bengtsson*, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden (1960) I s. 253 ff med hänvisningar; se även *Trolle*, Risiko og skyld i erstatningspraxis (2 udg. 1969) s. 433 ff. — Särskilda frågor om begränsning av skadeståndet vid köp behandlas av *Hellner* i TFR 1966 s. 290 ff.

¹⁶ Se *Karlgren*, Produktansvar (1971) s. 119 f. Jfr dock *Bengtsson* i SvJT 1971 s. 464 f.

¹⁷ Se *Karlgren*, Skadeståndsrätt s. 231 ff och NJA 1937 s. 264.

¹⁸ Se *Karlgren*, a. st. med hänvisningar. Jfr dock nedan under 16 vid not 5.

¹⁹ Jfr också NJA 1936 s. 574 (minoriteten).

I detta avsnitt skall göras en kort översikt av jämningsmöjligheterna i utländsk rätt. Framställningen tar sikte på möjligheten att nedsätta skadeståndet på annan grund än medvållande från den skadelidandes sida. Beträffande reglerna om jämkning vid medvållande skall nu bara nämnas, att av de här berörda rättssystemen endast schweizisk rätt¹ lär tillåta att man beaktar en sådan faktor som den skadelidandes ekonomiska situation. I övrigt synes bedömningen i detta fall ske väsentligen på samma sätt som i Sverige.

*Danmark.*² Den danska jämningsregel som i praktiken spelar den viktigaste rollen är 25 § i den danska lov om försäkringsaftaler av 1930. Bestämmelsen utgår från en huvudregel att försäkringsgivaren vid skadeförsäkring har regressrätt mot tredje man som är ansvarig för skadan, men föreskriver att dennes ansvar i sådana fall kan nedsättas eller efter omständigheterna helt falla bort, om han vållat skadan genom icke grov oaktsamhet eller om skadeståndsskyldigheten vilar endast på den allmänna danska regeln om arbetsgivares ansvar för sina anställdas vållande (Danske lov 3-19-2). Regeln är tvingande och innebär en begränsning av själva skadeståndsskyldigheten, inte endast regressansvaret mot försäkringsgivaren.

Bestämmelsen, som gäller både i och utom kontraktsförhållanden, anses inte kunna tillämpas när ansvaret vilar på den danska

regeln om bilansvar i § 65 færdselsloven eller annars föreligger oberoende av vållande. Jämningsregeln har gett upphov till en omfattande rättspraxis. Bl. a. beaktar domstolen graden av oaktsamhet på den ansvariges sida, vidare skadevållandets typ – vid s. k. fackfel, som begåtts under kontraktsmässigt åtaget arbete, brukar inte skadeståndet nedsättas – och även billigheten i det konkreta fallet, särskilt att skadeståndet skulle bli mycket betungande för den ansvarige.

Vidare kan skadeståndsansvaret jämkas för vissa kategorier av arbetstagare, nämligen när fartygsbefälhavare och besättningsmän vållar skada i tjänsten (§ 67 søloven, § 50 st. 2 sømandsloven). Bestämmelserna stämmer i sak med motsvarande svenska regler (se 2 c ovan).

Rörande barns skadeståndsansvar föreskriver § 63 i myndighetsloven att barn under 15 år är skadeståndsskyldiga efter samma regler som personer över denna ålder; ersättningen kan dock nedsättas eller bortfalla efter en skälighetsprövning. Bestämmelsen tillämpas trots sin avvikande utformning delvis på ungefär samma sätt som den svenska regeln i 6 kap. 6 § SL. Den skillnaden föreligger dock att ansvaret normalt inte jämkas, om barnet är skyddat av ansvarsför-

¹ Jfr nedan vid not 27.

² Se härom *A. Vinding Kruse*, Erstatningsretten (2 rev. udg. 1971) s. 260 f, 487 ff och *S. Jørgensen*, Erstatningsret s. 265 ff, 272 ff.

säkring eller har betydande förmögenhet. En liknande regel ger 64 § för den som vållat skada under inflytande av sinnessjukdom, sinnessvaghet, övergående sinnesförvirring och liknande. — Också vissa andra, mera speciella regler om jämkning av skadeståndet förekommer.

I ett framlagt lagförslag (betänkande nr 352/1964) har bl. a. föreslagits dels en regel om jämkning av skadeståndsskyldighet för arbetstagare efter skälighet, dels en bestämmelse att arbetsgivarens ansvar för anställdas vållande kan jämkas om det är oskäligt betungande.

*Finland.*³ Också i finländsk rätt saknas en allmän jämkningsregel. Här är framför allt att märka en allmän regel om att skadeståndsskyldighet för arbetstagare jämkas, i den mån det prövas skäligt med hänsyn till skadans storlek, försummelsens art, den skadevållandes ställning och övriga förhållanden (51 § lagen om arbetsavtal). En liknande regel förekommer i § 53 luftfartslagen om jämkning i ansvaret för den som förrättat tjänst på luftfartyg m. fl.

Bestämmelser om jämkning av skadestånd vid ringa vållande av den ansvarige har också getts i en rad andra lagar, bl. a. i patentlagen beträffande patentintrång (§ 74 mom. 2), i varumärkeslagen angående varumärkesintrång (§ 38 mom. 2), i lagen om andelslag i fråga om ansvar för vissa personer som företräder andelslaget (§ 162) samt i ärvdabalken rörande dödsbodelägaras och boutredningsmans ansvarighet för skada vållad vid dödsboets vård och förvaltning (18 kap. 7 §, 19 kap. 19 §). En skälighetsprövning har också föreskrivits när det gäller rätten för efterlevande till omkommen person att erhålla skadestånd av den som vållat dödsfallet genom brott (9 kap. 3 § i den finländska strafflagen); stadgandet erinrar i denna del om den svenska bestämmelsen i 6 kap. 4 § SL (se 2 b ovan).

I detta sammanhang bör också nämnas 9 kap. 1 § 2 mom. i den finländska strafflagen, som föreskriver att jämkning kan ske om den skadelidande bidragit till skadan genom egen skuld eller om »annan orsak, som

ej till brottet hörde, medverkat till skadan». Den senare jämkningsgrunden, som ursprungligen motiverats med billighetssynpunkter, tillämpas bl. a. när naturhändelser medverkat till skadan och — undantagsvis — när tredje mans handling medverkat till denna.⁴ Skuldgraden och parternas ekonomi synes däremot sakna betydelse i sammanhanget.

Ett till laggranskningsrådet remitterat förslag till skadeståndslag innehåller ett flertal regler om att skadeståndet skall bestämmas efter skälighet. Rörande ansvaret för barn och ungdom (2 §) och för den som vållar skada under inflytande av rubbad själsverksamhet (3 §) samt ansvaret för offentliga och enskilda arbetsgivare (7 §) har förslagets regler som i stort sett motsvarar dem som intagits i det svenska förslaget till skadeståndslag. Det finländska lagförslaget innehåller vidare en regel om jämkning efter skälighet av ansvaret för arbetstagare m. fl. (10 §).

*Norge.*⁵ I norsk rätt finns till en början vissa bestämmelser som — i vart fall enligt sin nuvarande tolkning — går ut på att skadeståndet skall utmätas efter ett tämligen fritt skön, varvid billighetssynpunkter inverkar. Det gäller reglerna i §§ 19 och 21 straffelovens ikrafttredelseslov, om ersättning för inkomstförlust vid invaliditet resp. ersättning för förlust av försörjare. Enligt lagen skall både skuldgraden och omständigheterna i övrigt påverka skadeståndets bestämmande.⁶ 1969 års lov om skadeserstatning i visse forhold ger vidare regler om skadeståndsansvar för barn och ungdom under 18 år (§ 1—1) samt för sinnessjuka (§§ 1—3), som till sitt innehåll väsentligen motsvarar reglerna i 2 kap. 2 och 3 §§ i den svenska skadeståndslagen. Från arbetsrättens område kan nämnas bl. a. en regel

³ Redogörelsen bygger delvis på en promemoria av den finländska kommitténs sekreterare.

⁴ Jfr härom *Saxén*, *Adekvans och skada* (1962) s. 67 ff, 106 ff.

⁵ Jfr om det följande *Innstilling fra Erstatningslovkomiteen*, avg. i mai 1971, s. 46 f.

⁶ Jfr *Kristen Andersen*, *Skadeforvoldelse og erstatning* (1970), kap. 14.

om skälighetsbestämning av skadestånd på grund av kollektivavtalsbrott och olovlig arbetsnedläggelse (§ 5 lov om arbeidstvister).

Vidare förekommer ett flertal regler om jämkning av skadestånd efter billighet. Föräldrars och andra vårdnadshavares ansvar på grund av bristande tillsyn över sina barn eller liknande försumlighet kan jämkas, om det skulle verka orimligt betungande (§ 1 -2 st. 3 och 4 i den nämnda lagen av 1969). Detsamma gäller den som ansvarar för bristande tillsyn över skadevällare, vilken handlat under inflytande av rubbad själsverksamhet (§ 1-3 st. 2 samma lag). § 2-2 st. 1 i 1969 års lag innehåller en regel om jämkning av skadeståndsansvar för arbetsgivare som i stort sett stämmer med jämkningsregeln i 3 kap. 6 § i den svenska skadeståndslagen. § 2-3 föreskriver att arbetstagar svarar för skada som han vållat i tjänsten såvitt det finnes rimligt med hänsyn till »utvist adferd, økonomisk evne, arbeidstakerens stilling og forholdene for øvrig». Vissa speciella lagregler om jämkning av ansvar förekommer också, väsentligen med samma utformning som i svensk rätt, bl. a. rörande fartygsbefälhavare (sjöfartsloven § 59), sjömän (sjömannsloven § 50) och tjänstgörande på flygplan m. fl. (lov om luftfart § 159). Vidare kan nämnas en regel i bilansvarslova av 1961, enligt vilken ansvar enligt lagen kan jämkas, om det är så stort att det framstår som orimligt att den ansvarige skall utge full ersättning. Domstolen kan nedsätta ersättningen så långt det är försvarligt med hänsyn till den skadelidande och omständigheterna i övrigt.

Schweiz. För de författare som förordar större hänsynstagande till skäligheten vid skadeståndets bestämning brukar i allmänhet den schweiziska rätten framstå som förebild. Enligt art. 43 i den schweiziska lagen om obligationsrätten (OR) bestämmer domaren arten och storleken av skadeståndet och har därvid att värdera såväl omständigheterna som skuldens storlek. Art. 44 anger närmare vissa grunder för nedsättning av skadeståndet: utom samtycke av den skadelidande och medverkan av omständigheter,

för vilka han har att svara, nämns (i 2 st.) fallet att en ansvarig, som inte orsakat skadan med avsikt eller grov oaktsamhet, genom att utge ersättningen skulle råka i ett nödläge. Även andra faktorer kan emellertid inverka i sammanhanget.⁷

Bortsett från fall av samtycke och medvällande som jämkningsgrund anses närmare bestämt följande faktorer kunna påverka bedömningen, om skadeståndet skall reduceras till lägre belopp än den skadelidandes förlust.⁸

a. Graden av den ansvariges skuld. Detta torde vara den viktigaste faktorn vid prövningen. Man anser en jämvikt böra råda mellan skuld och skadestånd, i första hand vid ansvar enligt den allmänna culparegeln.⁹ Billigheten skulle tala för att grövre och ringare förseelser inte heller inom skadeståndsrätten medförde lika stränga påföljder. Lagen anknyter här till tankegångar, som under 1800-talet framfördes av den tyske rättsvetenskapsmannen *Jhering* och vunnit särskilt gensvar i schweizisk rätt. Det är emellertid bara när skadevällarens culpa är ringa som skuldgraden utgör ett självständigt skäl för jämkning.¹⁰ Och denna nedsättningsgrund anses inte bli aktuell, när ansvaret vilar på någon av de olika regler om skärpt ansvar som förekommer i schweizisk lagstiftning, t. ex. regler om principalansvar, ansvar för skada vållad av djur eller ansvar för bristfälliga anordningar. - Vällande av allvarligare slag hos den ansvarige kan däremot både vid culpaansvar och skärpt skadeståndsskyldighet påverka skadeståndet till den ansvariges nackdel; därigenom neutraliseras andra grunder för reduktion av ersättningen, t. ex. den ansvariges dåliga ekonomi eller den skadelidandes ovanligt höga inkomst (jfr nedan).¹¹

⁷ Jfr BGE 91 II 297.

⁸ Jfr allmänt om det följande *Oftinger*, Schweizerisches Haftpflichtrecht I (2. Aufl. 1958) s. 232 ff, Berner Kommentar. Schweizerisches Zivilgesetzbuch. Obligationenrecht I. Erläutert von Dr H. Becker. Art. 43: 8 ff, *Guhl*, Das Schweizerische Obligationenrecht (5. Aufl. 1956) § 10. V.

⁹ Se t. ex. BGE 53 II 429, BGE 59 II 370.

¹⁰ Se BGE 91 II 297, BGE 92 II 240.

¹¹ Se *Oftinger*, a.a. s. 236.

b. Den ansvariges betryckta ekonomiska läge (jfr art. 44 st. 2). Nedsättning på denna grund förutsätter som nämnt att inte grovt vållande förekommit hos den ansvarige. Frågan, om denne vid full ersättningsskyldighet skulle råka i sådant nödläge som lagen kräver, beror på en skönsmässig prövning; i den mån utmättningsbar egendom föreligger, anses det ej kunna bli fråga om reduktion på grund av den ansvariges dåliga ekonomi.¹² Man får vidare beakta bl. a. den ansvariges möjlighet till regress mot andra skadeståndsskyldiga.¹³ Om den skadelidande för sin del råkat i ett nödläge genom skadan, tar hans intresse över.¹⁴

En nedsättning på den nu berörda grunden anses möjlig även vid skadeståndsskyldighet som vilar på regler om skärpt ansvar, i OR eller i andra lagar — t. ex. enligt speciallagstiftning om farlig verksamhet. En jämkning blir dock sällan aktuell vid sådan verksamhet och lär vid ansvar enligt vissa lagar vara utesluten.¹⁵ — Å andra sidan har denna nedsättningsgrund tillämpats också i ett så utpräglat kontraktsmässigt sammanhang som på en hyresgästs ersättningskyldighet, när han uppsäger ett hyresavtal i förtid utan tillräckligt vägande skäl härför.¹⁶

c. Den skadelidandes ovanligt höga inkomst. Stöd för att låta detta förhållande påverka ersättningens storlek finns inte i OR men däremot i den schweiziska järnvägsskadelagen¹⁷ och enligt lagstiftningen om bilansvar.¹⁸ Samma synpunkt blir emellertid aktuell också vid tillämpningen av OR:s skadeståndsregler. Höjden på inkomsten ses i relation till den ansvariges ekonomi. Syftet med bestämmelsen anses dock inte vara att åstadkomma någon utjämning av parternas ekonomiska förhållanden utan bara att undvika att skadeståndsskyldigheten blir ruinerande för den ansvarige. Också i detta fall torde den ansvariges grova vållande utesluta jämkning.¹⁹

d. Förhållanden på den skadelidandes sida eller kasuella förhållanden medverkar till skadan. I OR 44 nämns särskilt medverkan

av omständigheter, för vilka den skadelidande har att svara, som nedsättningsskäl. Utom medvållande kan hit räknas att en skadad eller dödad person är konstitutionellt predisponerad för vissa oväntade, ogynnsamma följder av personskadan, eller att felaktig beskaffenhet hos skadad egendom gjort sakskadad värre än man annars kunnat räkna med. Sådana förhållanden kan reducera ersättningen.²⁰ Detsamma gäller då yttre omständigheter, för vilka ingendera parten har att svara, förvärrat skadan.²¹ Däremot anses medverkande vållande hos en tredje person i och för sig inte grunda någon nedsättning, om inte det kan anses avbryta kausalsammanhanget eller får den ansvariges skuld att te sig ringa.²² Här föreligger ansvar solidariskt med tredje man, och skuldgraden får beaktas vid den slutliga uppgörelsen, då den ene ansvarige framställer regresskrav mot den andre.²³

e. Den ansvariges tjänstvillighet. Om skadan uppkommit i samband med att denne velat göra den skadelidande en tjänst, utgör detta ett moment att beakta vid jämkningsbedömningen. Enligt lagstiftningen om bilansvar skall sålunda skadeståndsskyldigheten mot gratispassagerare kunna jämkas av sådana skäl, särskilt när det gäller egendom som den skadelidande medför,²⁴ och resonemanget framträder också vid tillämpningen av de allmänna skadeståndsreglerna.²⁵

¹² Se *Oftinger*, a. a. s. 242.

¹³ Se *Oftinger*, a. a. s. 243.

¹⁴ Jfr BGE 49 II 447.

¹⁵ Se *Oftinger* a. st., enligt vilken bl. a. nedsättning är utesluten vid ansvar enligt den schweiziska järnvägsskadelagen.

¹⁶ Se BGE 61 II 261.

¹⁷ Se Eisenbahnhaftpflichtgesetz av 1908, art. 4.

¹⁸ Se Code de circulation routière art. 62 st. 2.

¹⁹ Se om det sagda *Oftinger* s. 244.

²⁰ Se härom *Oftinger*, a. a. s. 248 f, Berner Kommentar art. 44: 10, BGE 80 II 352.

²¹ Se t. ex. BGE 81 II 31.

²² Se t. ex. BGE 64 II 307, BGE 66 II 118, BGE 71 I 54.

²³ Jfr *Oftinger*, a. a. s. 306 f, 316.

²⁴ Se Code de circulation routière art. 59, st. 3.

²⁵ Jfr OR art. 99, st. 2. Se vidare t. ex. BGE 52 II 457, 59 II 465.

f. Också *andra faktorer* har i rättspraxis ansetts kunna påverka ersättningens storlek. Bl. a. kan nämnas att den driftsrisk som är förbunden med biltrafik ansetts i princip kunna utgöra en jämningsgrund, när en bilägare fört talan mot en skadevällande fotgängare med krav på ersättning för person- och saksador.²⁶ – I en situation där jämnings av skadestånd till efterlevande skulle ske på grund av den avlidnes medvällande har domstolen framhållit, att parternas sociala och finansiella ställning borde beaktas, och sedan under hänvisning till kärandens prekära ekonomiska ställning jämkat mindre än förhållandena i övrigt skulle motivera.²⁷ – Att skadevällaren själv kommit till skada genom samma händelse som ersättningskravet avser lär också kunna beaktas vid skälighetsbedömningen.²⁸

Tyskland. I tysk rätt gäller för närvarande generellt den regeln, att vid skadeståndsansvar fulla skadan skall ersättas, inbegripet utebliven vinst (BGB §§ 249 och 252). Den skadelidandes intresse att få full ersättning tillmäts avgörande betydelse. Vid tillkomsten av BGB (antagen 1896) åberopade man som argument mot en friare bedömning – utom tysk rättstradition – att en möjlighet till billighetsavgöranden skulle medföra oklarhet i reglerna.²⁹ Jämkning efter skälighet sker emellertid vid medvällande hos den skadelidande (§ 254). En begränsning av ersättningsskyldigheten följer vidare av principen om adekvat kausalitet, som har i stort sett samma innehåll som i Sverige. Denna grundsats medger naturligtvis mycket sällan begränsning av ett betungande skadeståndsansvar; i praxis lär man någon gång ha försökt uppnå ett sådant resultat på annat sätt, t. ex. genom åberopande av billighetssynpunkter.³⁰

Inom doktrinen har man länge angripit denna reglering, som ansetts alltför stel. År 1967 har också en juristkommission i ett förslag om ändring och komplettering av de skadeståndsrättsliga lagreglerna föreslagit en allmän jämningsregel, som dock inte är särskilt vittgående. Man skulle i en ny paragraf i BGB (§ 255 a) föreskriva, att

om skadan är extraordinärt (aussergewöhnlich) stor med hänsyn till de omständigheter som grundar skadeståndsansvar, domstolen kan inskränka skadeståndsskyldigheten, i den mån den också med beaktande av den skadelidandes berättigade intresse skulle leda till en svår obillighet (zu einer schweren Unbilligkeit; se 1 st.). En inskränkning av ansvaret skulle dock vara utesluten, om den ansvarige eller hans lagliga representant³¹ har orsakat skadan uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet (2 st.); i övrigt skall tas i betraktande vållande hos personer för vilka den skadeståndsskyldige svarar (3 st.)

Vid förslaget tillkomst har åberopats att BGB:s inställning inte längre är lika befogad i vår tid, där den tekniska utvecklingen, trafiken och anhopningen av folk i städer förhöjer skaderisken till den grad, att även en ringa oaktsamhet kan medföra skador av ovanlig storlek utan att dessa är att anse som inadekvata.³² Man har vidare hänvisat till utvecklingen i andra länder, bl. a. jämningsregeln i schweizisk rätt och de liknande reglerna i de nordiska lagförslagen om arbetsgivares och arbetstagares ansvar.³³

Motiven till bestämmelsen betonar vidare att den bara skall användas i särskilda undantagsfall; den kunde därför inte befaras minska rättssäkerheten, ställa för höga krav på domaren eller allmänt förlänga skadeståndprocesserna. Man kunde anta, att den skulle stämna bättre med det allmänna rättsmedvetandet än den aktuella regeln.³⁴ Jämkningsbestämmelsen skulle gälla både i och utom kontraktsförhållanden och även vid ansvar enligt speciallagstiftningen om farlig

²⁶ Se BGE 85 II 519.

²⁷ Se BGE 64 II 243. Jfr också Berner Kommentar Art. 43: 8.

²⁸ Se Berner Kommentar Art. 43: 10.

²⁹ Se Motive zu dem Entwurfe eines Bürgerlichen Gesetzbuches für das Deutsche Reich, II (1888) s. 17 f.

³⁰ Se Referententwurf eines Gesetzes zur Änderung und Ergänzung Schadensersatzrechtlicher Vorschriften (1967), II s. 32 f.

³¹ Härmed likställs, vid det allmänna ansvar för funktionärs vållande vid myndighetsutövning, sådan skadevällare.

³² A. a. s. 33 f.

³³ A. a. s. 35 ff.

³⁴ Se om det följande a. a. s. 41 ff.

verksamhet. Vad beträffar det primära rekvisit som anges i 1 st. – skadans storlek – fordras, att den i väsentlig mån överstiger den omfattning som man kunnat vänta sig: en skadad person är särskilt disponerad för skada genom en ovanlig sjukdom, han har ovanligt hög inkomst, yttre omständigheter (t. ex. en felaktig operation) har förvärrat skadan, flera skadeorsaker har råkat sammanträffa, eller skadad egendom är speciellt känslig. Kan regresdalen föras mot medansvariga, skall bara det belopp som slutgiltigt skall stanna på den skadeståndsskyldige tas i betraktande vid bedömningen. Jämningsregeln skall inte ersätta en adekvansprövning utan blir endast tillämplig på skada som befunnits adekvat orsakad. – För jämkning är inte nog, att full skadeståndsskyldighet betungar den ansvarige avsevärt eller träffar honom hårt i hans ekonomiska existens; det måste som sagt vara fråga om en svår obillighet. I den mån svaret täcks av ansvarsförsäkring eller den ansvarige underlåtit att skydda sig genom sedvanlig och ekonomiskt överkomlig försäkring av detta slag skall det inte kunna nedsättas, inte heller om han genom kontraktsbrott förlorat försäkringsskyddet. Vidare får inte den skadelidandes intressen väga över, om jämkning skall kunna ske; detta kommer däremot i fråga då den skadelidande är täckt på annat sätt, t. ex. genom olycksfallsförsäkring, eller skadeståndskravet görs gällande av annan som inträtt i den skadelidandes rätt. I tvivelsmål skall den skadelidandes intresse ha företräde. – Som framgår av 2 st. är skuldgraden hos den ansvarige av väsentlig betydelse för avvägningsfrågan; uppsåt eller vårdslöshet måste emellertid föreligga med hänsyn till skadan, inte bara med avseende på en lagföreskrift eller aktsamhetsnorm som han överträtt.

Österrike. Också enligt österrikisk rätt kan skadeståndets storlek bestämmas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda skadefallet. ABGB § 1324 föreskriver, att när skadan orsakats av ond avsikt eller påtaglig likgiltighet (auffallenden Sorglosigkeit) den skadelidande kan fordra full kompen-

sation – även för utebliven vinst och ideellt lidande. I övrigt skall bara hans direkta förlust ersättas. Gränsen anses anknyta till begreppet grov vårdslöshet.³⁵ Också vissa andra bestämmelser föreskriver en annan skadeståndsberäkning vid allvarligare former av vållande.³⁶

Frankrike. Enligt fransk rätt skall ersättning för ekonomisk skada (dommages-intérêts) motsvara den skadelidandes förlust; skuldgraden skulle här sakna betydelse. Emellertid äger underrätten fritt uppskatta skadans storlek utan att närmare behöva motivera sin bedömning, och domstolarna anses också ta hänsyn till den ansvariges skuld vid denna uppskattning.³⁷ I ännu högre grad gäller detta i fråga om ersättning för ideell skada (dommage moral).³⁸

En viss begränsning av skadeståndsskyldigheten sker genom en motsvarighet till det krav på adekvat kausalitet som gäller hos oss. Ansvaret anses omfatta bara »dommages directs», inte »dommages indirects»; det skulle m. a. o. inskränka sig till sådana förluster som framstår som en typisk konsekvens av den skadegörande handlingen, inte avse alltför svårförutsedda och avlägsna följder därav.³⁹ Stöd härför har man i en bestämmelse i Code Civil om ansvar på grund av kontraktsbrott som inskränker skadeståndet på detta sätt (art. 1151). – Också på denna punkt lär domstolarna ha tillmätt skuldgraden viss betydelse; ju grövre vållande, desto rimligare anses det vara att skadevällaren svarar också för mera svår-

³⁵ *Gschnitzer*, Schuldrecht. Besonderer Teil und Schadenersatz (1963) s. 160.

³⁶ Se § 1328 (förförelse av ogift kvinna; rätt till utebliven vinst); § 1329 (full gottgörelse vid brott mot den personliga friheten), § 1331 (affektionsvärde hos sak ersätts vid handling som är straffbar eller företagits av skadelust).

³⁷ Jfr *Mazeaud & Tunc*, Traité théorique et pratique de la responsabilité délictuelle et contractuelle, 5me éd. III (1960) nr 2364 ff, *Savatier*, Traité de la responsabilité civile en droit français, 2me éd. II (1951), nr 609 ff.

³⁸ Se *Mazeaud & Tunc*, a. a., I (1957) nr 314, *Savatier*, a. a. II, nr 528, *Lalou*, Traité pratique de la responsabilité civile, 5me éd. (1955), nr 152.

³⁹ Se *Mazeaud & Tunc*, a. a. II (1958), nr 1669 ff, *Savatier*, a. a. II, nr 468 ff.

beräknliga konsekvenser av sin handling.⁴⁰ Ett uttryck för detta ger en annan speciell bestämmelse om skadestånd på grund av kontraktsbrott (art. 1150): gäldenären är skyldig att ersätta bara den skada som förutsetts eller kunnat förutses vid avtalsslutet, men vid uppsåtliga kontraktsbrott skall all (adekvat orsakad) skada ersättas.

Angloamerikansk rätt. Möjlighet att jämka skadestånd för ekonomisk skada på grund av omständigheterna i det enskilda fallet föreligger normalt inte enligt *engelsk* rätt (frånsett i fall av medvållande). När skadeståndet bestäms enligt en skälighetsbedömning, synes man dock kunna anpassa ersättningen med beaktande av sådana faktorer som skuldgraden, den skadelidandes provocerande uppträdande etc. Detta blir närmast aktuellt vid den speciella typ av skadestånd som kallas »*exemplary damages*» och har ett direkt penalt syfte.⁴¹

En begränsning av skadeståndet kan emellertid ske också här enligt regler som närmast motsvarar principen om adekvat kausalitet. Tidigare ansågs föreligga en skillnad mellan ansvar på utomobligatorisk grund, som bara skulle omfatta »direkta» följder av det skadevållande förfarandet, och på kontraktsmässig grund; där skulle skadeståndet kunna inskränkas till konsekvenser som antingen rimligen kan betraktas som en ordinär följd av ett kontraktsbrott eller också parterna vid avtalsslutet kunde ha haft i tankarna som ett antagligt resultat av ett brott mot avtalet.⁴² I det senare fallet betonas alltså möjligheten för den ansvarige att förutse skadans storlek. En princip, enligt vilken det avgörande skulle vara vilka typer av skada till följd av den skadevållande handlingen som rimligen kan förutses, synes emellertid numera accepterad också när skadeståndet grundas på utomobligatoriska regler.⁴³ Rättsläget torde inte ha helt stadgat sig. I den rimlighetsprövning som ingår lär i varje fall inte hänsyn till parternas ekonomi spela någon roll. Det bör emellertid observeras att skadeståndets storlek ofta bestämts av jury, och om de överväganden

som legat bakom dess bedömningar är det svårt att göra några uttalanden.⁴⁴

I *amerikansk* rätt begränsas skadeståndsansvaret på ungefär liknande sätt till beräknliga skador; också här är emellertid rättsläget något osäkert, bl. a. genom att man inte synes ha nått enighet om det avgörande bör vara att en följd är direkt eller att den är förutsebar.⁴⁵ Ibland torde graden av vållande ha påverkat ansvarets omfattning.⁴⁶

⁴⁰ Jfr *Savatier*, a.a. II nr 473 och även *Ma-zeaud & Tunc*, a.a. II, nr 1673, 1676.

⁴¹ Se om det sagda *Winfield* m. fl., *Winfield on Tort* (8th ed. 1967) s. 674 ff, *Street*, *Principles of the law of damages* (1962) s. 36 f, *Salmond* m. fl., *Salmond on the law of torts* (14th ed. 1965), § 204, *Mayne & Macgregor* m. fl., *Mayne & Macgregor on damages* (12th ed. 1961) s. 196 ff.

⁴² Jfr *Salmond*, a.a. § 206, *Street*, a.a. s. 248 ff.

⁴³ Jfr *Winfield*, a.a. s. 89 ff, *Salmond*, a.a. §§ 207, 208, *Mayne & Macgregor*, a.a. s. 64 ff, med diskussion av fallet »The Wagon Mound».

⁴⁴ Jfr *Mayne & Macgregor*, a.a. s. 831 ff; nyligen har emellertid rättspraxis intagit ståndpunkten att jury normalt ej bör användas för att uppskatta ersättning för personskada (*Winfield*, a.a. s. 686).

⁴⁵ Jfr *Prosser*, *Law of torts*, 3rd ed. (1964) s. 282 ff, 299 ff.

⁴⁶ A.a. s. 188.]

I Norden har frågan om en jämningsregel diskuterats framför allt med hänvisning till den förut omtalade schweiziska bestämmelsen av denna typ. I det följande skall bara beröras sådana inlägg som rör en allmän möjlighet till jämkning, inte speciella bestämmelser av detta slag. Debatten om försäkringsgivarens regressrätt och om betydelsen av försäkringsmöjligheter på skadelidarsidan skall i stort sett förbigås.

Frågan om det bör införas en allmän möjlighet att jämka skadeståndet efter skälighet togs först upp mera utförligt av *Platou* i en artikel från 1897.¹ *Platou* ansluter sig till *Jherings* tanke, att det borde råda en viss proportion mellan skuld och skadeståndsplikt. Domstolen skulle inte vara tvungen att välja mellan allt och intet, när det är en så jämn övergång mellan oaktsamt och försvarligt handlande. En antydning till skälighetsbedömning med hänsyn till skuldgraden förekom enligt *Platou* i vissa äldre norska domar. Han föreslog en lagregel, enligt vilken den som uppsåtligt vållat skada skall ersätta den fullt ut, medan vid oaktsamhet skadeståndets storlek skall bestämmas efter domstolens skön med hänsyn till skuldgraden.

Dessa tankegångar kritiserades i norsk litteratur av *Stang*.² Tanken på en relation mellan skuld och skadestånd skulle enligt honom ha självständigt innehåll bara i den mån den innebar att skadeståndet skulle ersättas efter penala grunder. Mot en jämk-

ningsregel som vilade på sådana synpunkter invände *Stang* att skadeståndets civilrättsliga verkningar skulle försvagas; vidare blev det inte fråga om någon verklig proportionalitet mellan skuld och ersättning, eftersom skadeståndsskyldighet alltid förutsätter att skada inträffar men detta inte behöver vara fallet ens vid den grövsta skuld. Dessutom var skadeståndsrätten inte skickad att fylla straffets funktion. Enligt *Stang* var det inte heller obilligt att den som bär ringa skuld bör ersätta hela den adekvata skadan; man godtar ju ansvar oberoende av vållande. En regel som den schweiziska, med dess hänvisning till domstolens fria skön, skulle bl. a. öppna tillgång till godtycke; bedömningen skulle bero på domarens individuella åskådningar och uppfattningar t. ex. i sociala och politiska frågor. — *Stang* vände sig också mot tanken att man skulle ta hänsyn till parternas förmögenhetsförhållanden. En utjämning av förmögenheterna kunde endast ske genom en planmässig socialpolitik, och en jämningsregel som ett led i en sådan politik skulle vara godtycklig i sin utgångspunkt och tillfällig i sina verkningar: varför skulle utjämning förekomma bara när en skadeståndstvist uppkommit mellan den fattige och den rike? Däremot ifrågasätter *Stang* om man inte skulle ta hänsyn till den ansvariges förmögenhetsförhållanden genom

¹ TfR 1897 s. 257 ff; se även i TfR 1879 s. 1. ff.

² Erstatningsansvar (1927) s. 370 ff.

att ge honom ett särskilt, utvidgat beneficium.

Lassen ansåg för sin del en regel om nedsättning av skadeståndet efter billighet i många fall vara påkallad, i synnerhet om ersättningskyldighet för hela skadan vid oaktsamhet skulle medföra ett ekonomiskt »Velfærdstab» för skadevållaren.³

Också i Sverige togs liknande synpunkter upp i olika sammanhang.

I litteraturen kritiserades de visserligen av *Lundstedt*, som framhöll att om skadeståndet bestämdes efter billighet, dvs. efter avvägning av parternas individuella förhållanden i det särskilda fallet, den för all produktion och omsättning nödvändiga trygghetskänslan skulle upphöra; denna förutsatte med nödvändighet det konsekventa upprätthållandet av en regel.⁴

Inom lagstiftningsarbetet ställde man sig mera positiv till en jämkningsregel. När den speciella jämkningsregeln i sjömanslagen 50 § (se ovan under 2 c) tillkom, framhöll flera ledamöter i lagrådet att den tanke som låg till grund för regeln gjorde liknande regler motiverade på flera andra områden; två ledamöter förordade utredning om en allmän bestämmelse av detta innehåll.⁵ Ett liknande uttalande gjorde en lagrådsledamot vid tillkomsten av ändringarna i 6 kap. 6 § SL år 1925.⁶

Vid behandlingen av skadestandsreglerna i 1941 års förslag till aktiebolagslag⁷ var lagberedningen inne på liknande tankegångar. Den hänvisade till vissa uttalanden i schweizisk litteratur, att den flytande gränsen mellan ringa och ingen vårdslöshet och det svårbestämda området för det adekvata kausalsammanhanget motiverade att hänsyn togs till graden av skadevållarens skuld; dessutom kunde enligt beredningen frånvaron av en möjlighet att nedsätta skadeståndet medföra, att man i rättstillämpningen blev benägen att hellre fria helt än att utdöma ett i förhållande till vållandet orimligt högt skadestånd, vilket kunde vara ägnat att minska känslan av ansvarighet för vårdslöshet. En regel som den schweiziska skulle emellertid djupt ingripa i skadeståndsrättens grunder och kanske inte bara minska känslan

av trygghet mot skadegörelse utan också möjligen försvaga skadeståndets preventiva verkan; frågan härom förutsatte sådana grundliga överväganden att den inte kunde tas upp vid aktiebolagsrättens omarbetning. Däremot ansåg beredningen bestämmelser om jämkning i vissa speciella fall inte inge samma betänkligheter.

I svensk litteratur uttalade sig också *Alexanderson* vid flera tillfällen positivt om en uppmjukning av de nuvarande stela reglerna om skadeståndets storlek med större möjlighet att ta hänsyn till bl. a. skuldgraden.⁸ Bland andra nordiska inlägg från denna tid kan särskilt nämnas en artikel av *Borum*,⁹ där denne förordar en regel om att skadeståndet kan nedsättas med hänsyn till den skuld som föreligger och omständigheterna i övrigt; framför allt skulle regeln få betydelse vid ringa culpa, men även andra förhållanden än vållandegraden skulle kunna inverka, såsom parternas ekonomiska bärkraft och föreliggande försäkringar. En sådan regel skulle enligt *Borum* inte nämnvärt minska de skadelidandes trygghet, eftersom i de flesta fall skadevållaren inte har medel att betala en större skada. Enligt *Borum* har skadestandsregeln i allmänhet inte heller någon preventiv verkan vid ringa vållande.

Frågan om en allmän jämkningsregel togs upp på förhandlingarna vid det 18 nordiska juristmötet 1948. I sitt referat (*Bør erstatning uden for kontraktsforhold kunne nedsættes under hensyn til graden af skadevolderens skyld og omstændighederne i øvrigt?*)¹⁰ gav *Ussing* den utförligaste behandling av frågan som hittills förekommit i nordisk litteratur. I stora drag resonerar han på följande sätt.

Ussing tar avstånd från tanken att man

³ Obligationsrettens almindelige del (3 udg. 1917—1920) § 36 IV. Något mindre positiv inställning i 2 udg. (1908).

⁴ Se särskilt Nordiska juriststämman 1926 s. 213.

⁵ NJA II 1922 s. 363 ff.

⁶ NJA II 1924 s. 621 f.

⁷ SOU 1941: 9 s. 634 ff.

⁸ Se SvJT 1944 s. 535 ff., 1951 s. 488 f. Jfr från tiden före 1948 även *Strahl* i SvJT 1947 s. 85 f.

⁹ Se SvJT 1945 s. 434 ff., särskilt s. 447 ff.

¹⁰ Bilaga 6 till förhandlingarna.

av rättviseskäl bör komma fram till en jämvikt mellan skuld och skadestånd, och detta av flera skäl. Som Stang framhållit (se ovan) kan en sådan jämvikt bara uppnås när skada vållats. Vidare går det inte att finna en måttstock, efter vilket skadeståndet skulle bestämmas så att det utgör rättfärdig vederläggning. En sådan tanke skulle leda till att utesluta skadeståndsskyldighet, då inte det finns individuell skuld hos skadevällaren – något som skulle klart strida mot modern skadeståndrätt. Visserligen reagerar många rättskänsla mot att ringa oaktsamhet skulle medföra en mycket betungande skadeståndsskyldighet, men på denna punkt dömer långt ifrån alla lika. Att gränsen mellan våda och vållande skulle motivera att domaren i tveksamma fall får tillgång till en kompromisslösning ansåg Ussing inte som något väsentligt skäl för en jämningsregel; i många andra fall ställs en domare inför en liknande valsituation. Andra argument för regeln skulle däremot väga tyngre. Att full skadeståndsskyldighet skulle på ett avgörande sätt hämma den ansvariges ekonomiska verksamhet torde man vara någorlunda enig om att beteckna som olyckligt också från allmän synpunkt. Faran för skadeståndsskyldighet kan vidare också annars minska den enskildes ekonomiska säkerhet. Dessa konsekvenser motverkas emellertid av ansvarsförsäkringens alltmer ökade utbredning. Den uppfostrande verkan som skadeståndsreglerna har på allmänheten kan knappast tänkas bli påtagligt försvagad av en förnuftigt använd jämningsmöjlighet, däremot den preventiva verkan de kan ha i den konkreta faresituationen. I vad mån en sådan verkan föreligger är dock omtvistat. När hotet om skadeståndsansvar verkligen kan bestämma människors beteende, skulle visserligen effekten säkert minskas kännbart om man alltid anpassade skadeståndet till skuldgraden, men en jämkning endast av sådant skadestånd som drabbar särskilt hårt kan inte väntas påverka preventionen mera betänkligt. – Vad åter gäller skadeståndets reparativa funktion skulle en jämningsregel åtminstone i viss grad försvaga denna och därmed minska tryggheten. Betänkligheterna

faller dock bort när skadan ersätts på andra sätt, såsom av försäkring på den skadelidandes sida eller av medansvariga. – Ussing framhåller vidare risken för att en långtgående jämningsmöjlighet kan skapa stor osäkerhet i rättstillämpningen, när domaren bara har sin rättskänsla att gå efter.

Resultatet av detta resonemang blev, att jämkning av ansvar enligt den allmänna culparegeln enligt Ussings mening borde kunna ske i särskilda grupper av fall. När förlusten täcks av skadeförsäkring, bör skadeståndsskyldighet vara utesluten i den omfattning detta kan förenas med preventionshänsyn, och likaså när den skadelidande kan få förlusten täckt av andra eller skyddas av summaförsäkring och ansvar skulle drabba den ansvarige hårt. När culparegeln annars anses för sträng, som vid skador i sällskapsliv, vid sport e. d., kunde jämkning också tänkas. Utöver dessa fall borde skadeståndet kunna nedsättas efter billighet, när det skulle träffa den ansvarige mycket hårt – och detta även när han äger förmögenhet, ifall annars en uppblomstrande verksamhet skulle allvarligt skadas eller han skulle berövas ett hem vartill han är starkt knuten. Sådant jämkning skulle dock ske bara i ytterlighetsfall; Ussing talar om en sorts benådningsrätt för domstolen. – Skadeståndsansvar enligt strängare regler än den allmänna culparegeln borde inte kunna nedsättas ens i denna utsträckning. I vart fall skulle inte skärpt ansvar på grund av farlig verksamhet o. d. kunna jämkas efter skälighet.

I den följande diskussionen vid juristmötet anslöt sig de flesta deltagare i huvudsak till Ussings synpunkter. Några förordade en mera vittgående prövningsrätt för domstolarna, dock inte en så vittgående regel som enligt schweizisk rätt.¹¹ I andra inlägg ställde man sig mera betänksam till en jämningsregel, bl. a. under hänvisning till preventionssynpunkter; vidare framhölls de problem en sådan regel kunde medföra i förhållande till de kontraktsrättsliga regler-

¹¹ Se Förhandlingerna på det attende nordiske juristmøde s. 178 ff (af Hällström), s. 183 ff (Strahl), s. 191 f (Borum), s. 214 ff (Olsen).

na om skadestånd.¹² Bl. a. från domarhåll påpekades den risk för ökade processer som en skälighetsregel kan medföra.¹³ Ett par deltagare ansåg däremot sådana farhågor överdrivna.¹⁴ I många inlägg betonades jämningsfrågans nära samband med försäkringsväsendets utveckling – något som skulle motivera att problemet om en jämningsregel bedömdes på längre sikt.¹⁵

De sakkunniga från Danmark, Norge och Sverige,¹⁶ som år 1950 framlade rekommendationer om ett kommande reformarbete på skadeståndsrättens område, förordade utredning om möjligheterna att nedsätta skadeståndet med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet eller t. o. m. låta det helt bortfalla, eventuellt enligt en allmän jämningsregel. Som exempel nämns att ersättningskyldigheten på grund av den ansvariges ekonomiska förhållanden skulle drabba orimligt hårt eller rent av ödelägga hans framtidsutsikter.¹⁷

I den samtidigt framlagda förberedande utredningen om lagstiftning på området av den svenske sakkunnige, *Strahl*, togs problemet upp till diskussion. Han ansåg inte en oinskränkt jämningsbefogenhet för domstol kunna förordas. Vad samhällsmedlemmarna äger kräva av varandra borde såvitt möjligt framgå av lag. Några jämningsregler med mera begränsad räckvidd kunde emellertid diskuteras, bl. a. en möjlighet till nedsättning av skadestånd som skulle bli oskäligt betungande samt när den skadelidande underlåtit att hålla skadad, mera värdefull egendom försäkrad, fast han enligt rådande uppfattning otvivelaktigt bort göra detta; möjligen kunde övervägas jämkning av ett skadestånd, som någon är skyldig att utge på grund av tillfällig uppmärksamhet eller misstag under brådskande förhållanden.¹⁸

I sitt referat »Några punkter i en allmän skadeståndslag» till det 22 nordiska juristmötet år 1960 kom *Walin* också in på frågan om jämkning av utomobligatoriskt skadestånd. Han föreslog därvid bl. a. en allmän jämningsmöjlighet – utom vid medvållande på den skadelidandes sida – när annan särskild omständighet medverkat till skadan eller när ersättningen eljest skulle

verka oskäligt betungande. Skadestånd för mistad inkomst vid personskada skulle kunna inskränkas till rimligt belopp. Vidare skulle ersättningen för ideell skada bestämmas med hänsyn till den skadevållandes uppsåt eller oaktsamhet, den skada som åsamkats och omständigheterna i övrigt. Också andra mera speciella regler om jämkning efter skälighet föreslogs.¹⁹ Enligt *Walins* mening var det ofrånkomligt med en jämförelsevis vittgående möjlighet att jämka oskäligt betungande skadestånd, om skadeståndsrätten skulle kunna ge en för rättskänslan tillfredsställande lösning av skadeståndskonflikterna. Att ett nytt skönsmässigt moment infördes kunde väl synas besvärande, men det snabba tillkännagivandet av prejudikat torde kunna bidra till att bedömningen hålls inom vissa gränser och görs så likformig som möjligt, och f. ö. var skadeståndsbedömningen i övrigt så skönsmässig att man inte borde förvåna sig för mycket ifall det tillkommer en slutlig prövning av resultatets rimlighet. Så långt som i schweizisk rätt borde man dock inte gå. *Walin* nämner ett flertal moment som skulle spela in vid bedömningen om skadeståndet är oskäligt betungande: skadans storlek, skuldgraden, parternas ekonomi, grunden för svaret (om det vilade på den ansvariges culpa eller på regler om principalansvar), brist på sedvanlig sakförsäkring på skadelidarsidan, förekomst av obligatorisk ansvarsförsäkring vars belopp överskrider, flera ansvarigas medverkan till skadan.²⁰ – Debatten

¹² Se a. a. s. 192 ff (*Karlsruud*), 194 ff (*Bergendal*) s. 216 f (*Hurwitz*).

¹³ A. a. s. 209 f (*Simonsen*) och även s. 206 (*Bache*).

¹⁴ A. a. s. 180 (*af Hällström*), 215 f (*Olsen*).

¹⁵ Se särskilt a. a. s. 183 ff (*Strahl*), s. 186 ff, 211 f (*Hoel*), s. 191 f (*Borum*), s. 192 ff (*Karlsruud*), s. 206 ff (*Bache*), s. 212 ff (*Larsen*).

¹⁶ Utom *Ussing* høyesterettsadvokaten Erling Wikborg från Norge och professor *Ivar Strahl* från Sverige.

¹⁷ SOU 1950: 16 s. 166.

¹⁸ A. a. s. 153 f. Dessutom nämndes bl. a. jämkning av ansvar för den som medverkat i allenast ringa mån till skadan; jfr om denna jämningsgrund även NJA II 1948 s. 240 f.

¹⁹ Se närmare Förhandlingarna å det tjugoundra nordiska juristmötet i Reykjavik, Bil. VII, s. 42 ff.

²⁰ Se närmare a. a., Bil. VII, s. 29 ff.

av ämnet vid juristmötet kom huvudsakligen att röra andra frågor än jämningsreglerna.²¹

Vid de utredningar i nordiskt samarbete, som under 1950- och 1960-talen har skett på skadeståndsrättens område, har man från svensk sida vid flera tillfällen framhållit att det finns behov av en allmän jämningsregel. Utredningsuppdragets begränsning har emellertid medfört att bara förslag om mera speciella regler av denna typ kunnat framläggas. — Bl. a. bör nämnas flera uttalanden i denna riktning av 1959 års skadeståndskommitté.²²

Också i senare nordisk litteratur har frågan om en jämningsregel då och då tagits upp till diskussion. *Kristen Andersen* har — med stöd av vissa norska rättsfall och litteraturuttalanden — satt ifråga, om inte en viss allmän möjlighet att nedsätta uppenbart obilligt skadeståndsansvar skulle föreligga redan enligt gällande norsk rätt, varvid man skulle ta hänsyn till skadevållarens skuld och skadans ekonomiska storlek. För egen del förordar han en mera vittgående jämningsmöjlighet: även om den skadelidande inte skyddas av försäkring, skulle rätten få befogenhet att med hänsyn till skadevållarens skuld och betalningsförmåga, skadans omfattning och omständigheterna i övrigt bestämma att hans ersättningskrav skall nedsättas eller bortfalla när den finner att den skadelidande borde ha tagit försäkring eller att det annars är rimligt att han själv helt eller delvis bär den ekonomiska förlust som påförts honom av skadevållaren. *Andersen* framhåller, att även om den skönsmässiga bedömningen om den skadelidande bort försäkra sig ibland kommer att ge upphov till tvekan, den inte blir nämnvärt svårare än liknande prövning på en rad andra områden inom skadeståndsrätten; tvärtom finns det skäl att anta att det ganska snabbt kommer att utveckla sig relativt fasta normer för skönet. Också när inte försäkringsmöjligheterna motiverar det kan det finnas ett behov av att nedsätta ansvaret efter en rimlighetsvärdering.²³

Mera skeptisk mot en långtgående jämningsmöjlighet ställer sig *Anders Vinding Kruse*. Han framhåller att tanken om jäm-

vikt mellan skuld och ansvar är svår att realisera; preventionssynpunkter kan visserligen inte medföra att man avvisar tanken, men för en skadelidande måste den te sig föga rimlig särskilt i de fall där han inte borde ha skyddat sig genom en sedvanlig försäkring, och en allmän jämningsregel med dess obestämda innehåll måste dessutom bli mycket svår för domstolarna att handha. Bortsett från möjligheten att bygga ut reglerna om jämkning av skadeståndet i den danska bestämmelsen om försäkringsgivares regressrätt (25 § FAL) anser *Vinding Kruse* det dock inte möta invändningar att ge en »säkerhetsventil» för allt skadeståndsansvar, så att ansvaret kan jämkas om det skulle verka orimligt tyngande och den skuld som förekommit har varit ringa. Hänsyn skulle tas också till den skadelidandes ekonomi samt till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter på båda sidor. Regeln borde göras tillämplig också på regeln om ansvar oberoende av vållande. — Dessutom kunde man överväga jämningsregler för speciella grupper av fall, framför allt en sådan regel om arbetstagares ansvar som redan gäller i Norge (se 3 ovan).²⁴

I Danmark har också *Jørgensen* intagit en liknande ståndpunkt. Han framhåller, att preventionshänsyn inte har någon väsentlig betydelse för ansvarets utsträckning; det är inte heller givet, att det utgör en rimlig riskfördelning att en skadevållare kan få ersätta en skada på hundratusentals kronor på grund av en tillfällig oaktsamhet. Å andra sidan motverkar ansvarsförsäkringen och reglerna om jämkning på grund av skadelidandes medvållande de största orimligheterna i nuvarande regler. Vidare talar rätts-tekniska hänsyn, bl. a. erfarenheter från tillämpningen av 25 § i danska FAL, mot en allmän jämningsregel. Betänkligheterna

²¹ Några inlägg ansluter sig i korthet till *Walins* ståndpunkt i fråga om jämkning; se a. a. s. 204 (*Zitting*), s. 211 (*Bergsteinsson*).

²² Se SOU 1963: 33 s. 25 f, SOU 1964: 31 s. 18 f, 51. Jfr vidare SOU 1958: 43 s. 28 f, SOU 1958: 44 s. 44.

²³ Se Erstatningsrett (1959) s. 84 ff, 387 ff och numera Skadeforvoldelse og erstatning (1970) s. 27 ff, 140 ff.

²⁴ Se Erstatningsretten § 6 III.

är alltså enligt Jørgensen minst, när den skadelidande kan räkna på ersättning från annat håll. En regel borde närmast gå ut på att ansvaret helt bortfaller eller bestäms till ett visst belopp (självrisk) eller efter standardiserade regler.²⁵

För Finlands del har *Gunnar Palmgren* i ett debattinlägg från 1950 förordat att en jämningsmöjlighet införs på culparegelns område.²⁶ Skälet härför är enligt honom mindre rättskänslans krav än risken, att den ansvarige skall ge upp inför en övermäktig skadeståndsbörda; därigenom skulle den skadelidande få mindre än om skadeståndet hållits inom rimliga gränser, och från samhällets synpunkt vore det otillfredsställande om en persons framtida arbets- och sparformåga på detta sätt lamslogs.

Också i övrigt har man i Finland länge ställt sig påfallande positiv till en jämningsmöjlighet.²⁷ På senare tid har *Saxén* gjort gällande att en möjlighet till jämkning efter skuldgraden vore möjlig med analogislut från de lagrum som redan ger domstolen rätt härtill i särskilda fall. Jämkningsregeln skulle vara en undantagsföreteelse, kanske så att den normalt finge ske blott vid ringa vållande; även andra omständigheter än skuldgraden borde dock kunna beaktas.²⁸

²⁵ Se Erstatningsret (1966) kap. 19. — Andra danska inlägg i diskussionen av *von Eyben*, Festskrift til Henry Ussing (1951) s. 126 f, *Gomard*, Forholdet mellem erstatningsregler i og uden for kontraktsforhold (1958) s. 277 ff, och i *Juristen* 1960 s. 563 ff, *Hansen*, UfR 1959 B s. 226, *Trolle*, Risiko og skyld (2 udg. 1969) bl. a. s. 455 ff.

²⁶ Se FJFT 1950 s. 268 ff.

²⁷ Jfr *Nybergh* i FJFT 1950 s. 343 ff med hänvisningar.

²⁸ Se *Adekvans och skada* (1962) s. 79. — Svenska uttalanden från senare år om en allmän jämningsregel: *Karlgrén*, Skadeståndsrätt s. 223 f och *Produktansvar* s. 119 ff, *Bengtsson* i TfR 1963 s. 223 f och SvJT 1971 s. 464 f, *Conradi* i SvJT 1969 s. 330 f.

Gällande svensk rätt bygger på huvudregeln, att den som är ansvarig för skada som har tillfogats annan skall utge full ersättning för den ekonomiska förlust som skadan medfört och dessutom ersätta vissa skador av ideell natur, t. ex. sveda och värk samt lyte. Regeln tillämpas oavsett den grund som åberopas för ansvaret – den allmänna culpa-regeln, grundsatserna om principalansvar eller de särskilda regler som i vissa fall gäller om ansvar helt oberoende av vållande (rent strikt ansvar). Bortsett från fall där den skadelidande medverkat till skadan har undantag från principen om full skadeståndsskyldighet bara stadgats i speciella lagbestämmelser. Detta gäller sålunda vissa kategorier av arbetstagare, vilkas ansvar för egen oaktsamhet i tjänsten skall kunna nedsättas efter en skälighetsbedömning. Liknande regler gäller för skadevällare som intar ställningen av organ för vissa typer av juridiska personer, såsom aktiebolag och ekonomiska föreningar. En jämkning kan också ske av arbetsgivares ansvar i speciella situationer. Rörande särskilda kategorier av skadevällare – barn under 15 år och psykiskt sjuka personer – föreskrivs i stället i SL 6: 6 en skadeståndsskyldighet som är helt beroende av en skälighetsprövning. Enstaka andra skadeståndsregler har en konstruktion av ungefär samma typ.

I rättspraxis har man inte varit benägen att utan stöd av sådana lagbestämmelser inskränka ersättningsskyldigheten ens i situa-

tioner där denna drabbar den ansvarige mycket hårt. Enligt allmänna principer om adekvat kausalitet eller liknande resonemang undgår denne visserligen att ersätta särskilt oberäknliga skador, som visserligen kan anses orsakade av det skadegörande beteendet men inte framstår som en typisk följd av detta. Möjligheten att begränsa skadeståndsskyldighet med stöd av dessa grundsatser är emellertid mycket inskränkt; det saknar vidare betydelse för deras tillämpning om den ansvarige har förmåga att betala skadeståndet eller ej.

Särskilt på senare år har man i nordisk diskussion kritiserat grundsatsen, att full ersättning skall utgå för skador oavsett skadeståndsskyldighetens konsekvenser för den ansvarige och omständigheterna i övrigt. Av redogörelsen för denna debatt (i 4 ovan) har emellertid framgått att reformförslagen inte gått helt på samma linje. Ibland har man satt i fråga, om inte en regel borde införas av den typ som förekommer i Schweiz, där domstolarna kan fritt utmäta skadeståndet med beaktande av alla förhållanden i det enskilda fallet (se 3 ovan). Från andra håll har förordats en mera begränsad regel om nedsättning av oskäligt skadestånd, varvid ofta graden av den ansvariges skuld har tillmätts väsentlig betydelse för jämningsmöjligheten.

Frågan om en allmän jämningsregel togs också upp av 1959 års skadeståndskommitté. Kommittén framhöll i olika sammanhang

en sådan regel som önskvärd men inskränkt sig i enlighet med sina direktiv till att föreslå en del nya jämningsregler av mera speciell karaktär.

Som nämnt har ett par av dessa regler tagits med i det förslag till allmän skadeståndslag som nyligen remitterats till lagrådet (se 2 c ovan). Här intresserar framför allt bestämmelsen i 3 kap. 6 § om jämning av oskäligt betungande skadeståndsskyldighet för arbetsgivare m. fl. och föreskriften att arbetstagaren svarar för skador som han vållar i tjänsten endast i den mån synnerliga skäl föreligger till detta (4 kap. 1 §). Någon allmän jämningsregel, som skulle kunna tillämpas vid alla typer av skadeståndsskyldighet och för alla kategorier av ansvariga, finns inte i den föreslagna lagtexten.

Som framgår av det föregående (3 ovan) förekommer utom i Schweiz också i fransk och österrikisk rätt regler som i viss utsträckning låter skadeståndets storlek bero av förhållanden vid det enskilda skadefallet, närmast graden av skadevållarens skuld; inom angloamerikansk rätt inverkar däremot skuldgraden huvudsakligen vid vissa former av ideellt skadestånd.

Även i andra länder synes man vara på väg mot smidigare skadeståndsregler, med utvidgade möjligheter för domstolarna att jämka skadeståndet. De nordiska skadeståndskommittéerna har under ett tidigare samarbete gått på samma linje i denna fråga. Speciella jämningsregler av liknande typ som i den föreslagna svenska skadeståndslagen har sålunda förordats också i Danmark och Finland. I Norge har de nyligen lagfästs. I Västtyskland har som nämnt lagts fram ett förslag till allmän jämningsregel, enligt vilket oskäligt betungande skadestånd skall kunna nedsättas i vissa fall. Uttryckligt undantag görs för ansvar på grund av uppsåt eller grov vårdslöshet hos den ansvarige eller hans laglige representant.

Också enligt kommitténs mening är det otillfredsställande att den som ådragit sig skadeståndsansvar måste utge full ersättning utom i speciella, avgränsade undantagsfall.

En sådan regel stämmer knappast med de värderingar som idag gör sig gällande inom civilrätten i övrigt. Tendensen går mot att man försöker undvika stela regler, som måste tillämpas oavsett om de medför olämpliga och stötande konsekvenser i det enskilda fallet. Modern svensk lagstiftning lämnar i allt större utsträckning utrymme för avvikelser från huvudreglerna i särskilda fall där starka billighetsskäl talar för en annan lösning, t. ex. genom de generalklausuler som tillåter jämning av avtalsvillkor, vilkas tillämpning skulle leda till otillbörligt resultat.

Det finns starka skäl att på liknande sätt lämna visst utrymme för en skälighetsbedömning inom skadeståndsrätten. Skadeståndstvisterna rör förhållandevis ofta stora belopp – särskilt med de alltmer ökande skaderiskerna i dagens samhälle – och deras utgång kan få långtgående konsekvenser för parterna. Privatpersoner kan på grund av tillfälliga, ofta svåröversedda omständigheter utsättas för ersättningskrav, som de aldrig räknat med och som kan slå hela deras ekonomiska existens i spillror. Också för småföretagare, t. ex. för lantbrukare, kan ett skadeståndskrav tänkas bli ödeläggande. Verkningarna sträcker sig i sådana fall inte bara till den ansvariges familj utan också till eventuella anställda. Om domstolarna nödgas välja mellan att antingen ålägga full skadeståndsskyldighet eller också helt ogilla skadeståndstalan, kan de i sådana situationer tänkas bli benägna att välja den senare lösningen för att skona de ansvariga¹ – en tendens som skulle framstå som olycklig också från de skadelidandes synpunkt.

I någon utsträckning kan visserligen personer som ålagts en omfattande skadeståndsskyldighet skyddas utan skadeståndsreglernas hjälp. Reglerna i 65–67 e §§ utsökningslagen om utmättningsfrihet ger en gäldenär ett visst skydd för hans hem och försörjning (gäldenärens »beneficium»). När det gäller sådana skadeståndsskyldiga, som saknar utmättningsbar egendom enligt dessa bestämmelser och inte heller kan väntas få

¹ Jfr lagberedningen i SOU 1941: 9 s. 635 och *Ussing* i *Forhandlingerne* på det attende Nordiske juristmøde, bil. 6 s. 15 ff.

närnvärt förbättrad ekonomi i framtiden, ter sig en möjlighet att nedsätta skadeståndet kanske inte så nödvändig. Man skall dock inte bortse från den ogynnsamma psykologiska effekt som en oöverkomlig skadeståndsbörda kan ha för deras del. Den skadelidande kan ofta antas ha större chanser att få ut åtminstone en del av sin ersättning, om den ansvarige kan hoppas på att inom överskådlig tid bli fri från sin skadeståndsskuld.

Emellertid torde det främst vara för andra ansvariga med något bättre ekonomisk ställning som en jämningsregel skulle få praktiskt värde. Ofta kan det föreligga starka sociala skäl att skydda också dem mot betungande ersättningskyldighet — t. ex. en småföretagare som med möda byggt upp sin rörelse, en jordbrukare som får lämna sin gård om han måste utge fullt skadestånd, en löntagare som riskerar att få sälja sitt egna hem, en pensionär som sparat ihop ett litet kapital för ålderdomen, en skuldsatt studerande.

Det skulle visserligen kunna sägas, att behovet av en allmän jämningsregel för dessa och andra kategorier inte bör överdrivas. Om förslaget till skadeståndslag genomförs, kommer en skälighetsbedömning att bli möjlig i åtskilliga praktiskt viktiga fall, där nu fullt skadestånd utgår — utöver de redan nämnda situationerna också när skada vållas av ungdomar mellan 15 och 18 år, vilka enligt förslaget skall ansvara enligt samma principer som yngre skadevållare. Om tills vidare bortses från de särskilda fall där rent strikt ansvar kan åläggas enligt lag eller rättspraxis, är det bara i vissa fall när vuxna personer blir ansvariga på grund av eget vållande och när juridiska personer svarar för vållande hos styrelser, firma-tecknare m. fl. personer i organställning, som det inte skulle vara möjligt att nedsätta ett oskäligt betungande skadestånd. Det kunde ligga nära till hands att anse skälen för jämningsregeln väga lättare än annars vid sådant ansvar. Inte sällan framförs åsikten, att det med hänsyn till skadeståndets preventiva betydelse skulle vara väsentligt att upprätthålla principen om full ersättningskyldighet.

Denna skulle både ha en allmänt uppfostrande verkan och i det enskilda fallet kunna avhålla från slarv och hänsynslöshet som kan vålla skada för omgivningen. I synnerhet ansvaret enligt den allmänna culparegeln brukar anses värdefullt från den angivna synpunkten. — Slutsatsen av ett sådant resonemang skulle bli, att man i varje fall inte bör gå längre i fråga om jämningsmöjligheter än enligt förslaget till skadeståndslag.

Enligt kommitténs mening är emellertid inte dessa invändningar bärande. Det är omtvistat, i vilken utsträckning skadeståndsansvar på den ena eller andra grunden har preventiv effekt; några säkra uttalanden om detta kan inte göras. Men hur det än förhåller sig härmed anser kommittén att i varje fall en regel om att skadeståndet under vissa förutsättningar skall kunna nedsättas inte kan möta några allvarigare invändningar från denna synpunkt. När allmänheten genom ansvarsförsäkring får skaffa sig ett fullständigt skydd för eget culpaansvar i olika situationer, vore det föga konsekvent att av preventionsskäl anse t. o. m. en reduktion av skadeståndet vara utesluten för oförsäkrade skadevållare. — Det sagda hindrar emellertid inte att man vid den närmare utformningen av en jämningsregel kan få beakta också preventionssynpunkter; kommittén återkommer senare till denna fråga (under 7 och 11).

I visst samband med denna invändning står en annan, som kan synas ha något större tyngd. Ansvarsförsäkringen blir alltmera vanlig i vårt land. F. n. uppgår antalet frivilliga ansvarsförsäkringar till närmare 3,5 miljoner, varav över 2 miljoner avser privatpersoners ansvar. Dessa senare försäkringar skyddar inte bara försäkringstagaren utan också dennes familjemedlemmar mot skadeståndsskyldighet i praktiskt viktiga fall. Man kunde ställa frågan, vilket värde en jämningsregel under dessa förhållanden kan få. Om skadeståndet täcks av försäkring, saknas uppenbarligen sociala skäl att nedsätta det. Det kunde diskuteras, om inte en jämningsmöjlighet rentav är ägnad att motverka ansvarsförsäkringens utbredning, eftersom skadeståndsskyldigheten skulle kunna

na framstå som ett mindre allvarligt hot om en sådan regel införs. Denna konsekvens vore uppenbarligen olycklig.

Inte heller dessa betänkligheter anser emellertid kommittén ha någon väsentlig betydelse. I regel förenas ansvarsförsäkring med andra typer av försäkring, bl. a. mot brand o. h. stöld. Den som vill skydda sin egendom genom en sådan kombinerad försäkring som hem-, villa-, företags-, lantbruks- eller affärsförsäkring får därigenom utan vidare det skydd också mot skadeståndsskyldighet som en ordinär ansvarsförsäkring ger. Den osäkra möjligheten, att ett stort skadestånd kan nedsättas därför att det är oskäligt, torde därför sällan eller aldrig kunna avhålla någon från att försäkra sig.

Också när ansvarsförsäkring finns kan det vidare behövas en jämningsregel. Försäkringskyddet för både privatpersoner och företagare är nämligen begränsat genom åtskilliga undantagsklausuler, ofta med ganska stor praktisk betydelse. Från hemförsäkringen utesluts t. ex. ansvar som den försäkrade ådrar sig såsom förare av motor- eller segelbåt. I villkoren för företagsförsäkring är undantagen betydligt flera och delvis vittgående. Särskilt vid egendomsskada är det tänkbart att skadeståndskraven överstiger försäkringsbeloppet, som i vanliga hemförsäkringar är 100 000 kronor vid sådan skada. Man får vidare räkna med att den ansvarige av förbiseende underlåtit att försäkra sig eller att förnya sin försäkring. När det gäller ungdomar utan dyrbarare personliga tillhörigheter torde för övrigt frivillig försäkring inte vara lika utbredd som annars, och i viss mån kan detsamma antas gälla ensamstående personer över huvud taget.

Från en synpunkt medför en allmän jämningsregel obestriddligen vissa nackdelar. Genom att den måste hänvisa till en skälighetsbedömning av något slag är det ofrånkomligt att den får ett i viss mån obestämt innehåll. I en del klara fall bör en domstol visserligen utifrån allmänt vedertagna sociala värderingar kunna slå fast att fullt skadestånd är alltför betungande för den ansvarige att utge; men det kan vara besvärligare att

från samma utgångspunkter bestämma, vilket belopp han rimligen bör betala. Ibland torde dessutom en hänvisning till gängse värderingar inte ge någon nämnvärd ledning. Uppfattningen om rättvisa och billighet kan på vissa punkter vara skiftande hos olika grupper inom samhället. – Även om problem av denna typ till någon del blir oundvikliga, så snart man hänvisar till en skälighetsprövning, bör de enligt kommitténs mening i varje fall ges så litet utrymme som möjligt, när man skall bestämma regelns räckvidd.

Det är vidare uppenbart att en skälighetsregel inte är ägnad att läggas till grund för en uppgörelse mellan parterna utom rätta. De torde ofta ha vitt skilda uppfattningar om vilken lösning som bäst stämmer med billigheten. Och domstolsavgöranden på området kan vidare i så hög grad väntas bero av omständigheterna i det enskilda fallet, att de får begränsat värde som prejudikat – något som försvårar för parterna och deras ombud att förutse utgången av en process om jämkning av skadeståndet.

De nu berörda invändningarna mot en jämningsregel får särskild tyngd, om denna skulle ge domstolarna en allmän möjlighet att anlägga ekonomiska lämplighetssynpunkter på frågan, om fullt skadestånd skall utdömas eller ej. Att i sammanhanget hänvisa till ett så vagt kriterium som rimligheten ur samhällsekonomisk synvinkel eller liknande anser kommittén under alla omständigheter olämpligt. Orsaken är inte bara den att en sådan regel är ägnad att leda till allvarlig osäkerhet om rättsläget. Man kan rentav göra gällande att den ställer domstolarna inför problem som de inte är kapabla att lösa. Regeln skulle leda till komplikationer både i o. h. utom rättegång som inte kan godtas. – Det är en helt annan sak att sådana mera konkreta faktorer som skadeståndets effekt för den ansvariges ekonomi, existensen av försäkringar på någongendera sidan och parternas försäkringsmöjligheter kan tänkas påverka jämningsprövningen. Kommittén återkommer senare till frågan hur sådana förhållanden bör beaktas (nedan under 6 och 7).

Trots att en allmän regel om jämkning efter skälighet på detta sätt kan verka diskutabel ur vissa aspekter, anser kommittén invändningarna väga lätt i jämförelse med regelns fördelar. Det vore en avsevärd vinst, om man kunde undvika domar som är klart olämpliga från social synpunkt och klart stötande för allmänhetens rättsmedvetande. För att nå detta mål får man betala priset av en viss osäkerhet i rättsläget. Vad som här har framhållits om de rättstekniska komplikationerna – liksom också svårigheten att konstatera den allmänna rättsuppfattningen med rimlig grad av säkerhet – leder emellertid till slutsatsen, att en jämningsbestämelse bör ges en mycket begränsad räckvidd och utformas på sådant sätt att den vållar så få tvister som möjligt, när den är tillämplig. En så vittgående möjlighet att skönmässigt bestämma skadeståndet som föreligger i schweizisk rätt kan inte förordas för Sveriges del.

Det sagda innebär visserligen att bestämmelsen inte alltid skulle kunna användas för att hindra en utgång som ter sig otillfredsställande från ekonomisk eller social synpunkt. Men dessa begränsningar i dess tillämpning måste enligt kommitténs mening accepteras. Skadestandsreglerna är över huvud taget ett ofullkomligt instrument för att åstadkomma full ekonomisk och social rättvisa. För att nå ett sådant syfte får man ta andra rättsregler till hjälp och inte lägga huvudansvaret för syftets genomförande på domstolarna. Målet bör i varje fall vid utformningen av en jämningsregel sättas lägre: en sådan regel får anses tillräckligt motiverad, om den kan användas för att förebygga klart obilliga och stötande resultat.

Man kan inte vänta sig att domstolarna annat än undantagsvis kan utan lagstöd göra ett sådant avsteg från gällande rättsprinciper att de nedsätter skadeståndet av billighetsskäl; möjligheterna till analogi från den föreslagna skadestandslagens jämningsbestämmelser torde vara i hög grad begränsade. Det krävs ett uttryckligt lagstadgande som tillåter en sådan jämkning.

Kommittén har därför stannat för att en

allmän jämningsregel bör införas i skadeståndslagstiftningen. På denna punkt råder som nämnt principiell enighet mellan de nordiska skadeståndskommittéerna (se 1 ovan).

En liknande regel har tagits in i det nyligen avgivna delbetänkandet av den norska skadeståndskommittén. Denna regel rör dock endast ersättning för personskada och förlust av försörjare. Enligt § 5-3 i kommitténs lagförslag skall sådant skadestånd jämkas »for så vidt det ville virke urimelig tyngende for skadevolderen». I samma stadgande föreskrivs vidare att ersättning för personskada och förlust av försörjare också annars kan jämkas, »når det under hensyn til skadens størrelse, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, skadevolderens skyld og forholdene ellers i særlige tilfelle finnes rimelig at skadelidte helt eller delvis bærer skaden». Under »forholdene ellers» inbegripes enligt motiven också den skadelidandes ekonomi, som i undantagsfall anses kunna åberopas för jämkning.² Av skäl som kommer att ytterligare något beröras i det följande anser sig den svenska kommittén i varje fall inte för närvarande böra föreslå en nedsättningsregel av denna utvidgade typ.

² Se Instilling fra Erstatningslovkomitéen s. 48, 64.

Inom den skadeståndsrättsliga diskussionen har man alltmera betonat den *riskfördelande* funktion som skadeståndet har. Skadestandsreglerna kan användas för att slå ut skador, som drabbat enskilda rättssubjekt, på flera händer, så att förlusten blir lättare att bära.

Framför allt sker detta med *försäkringens* hjälp. Genom att ansvarsförsäkring betalar skadeståndet fördelas kostnaden på en större grupp av potentiellt ansvariga, som betalar premier för försäkringar av samma slag. På den skadelidandes sida kan också ske en liknande riskfördelning, nämligen om skadan täcks av skadeförsäkring och man begränsar försäkringsgivarens rätt att framställa regresskrav mot dem som är ansvariga för skadorna. Dessa betalas då i sista hand av de försäkrade på skadelidarsidan.

I den mån denna riskfördelning sker genom privat försäkring är den emellertid huvudsakligen inskränkt till fall av sakskada. Vid personskada gäller f. n. speciella regler för ersättning som utgår ur privat olycksfalls-, sjuk- och livförsäkring med ett på förhand bestämt belopp, som inte anpassats efter den skadelidandes konkreta förlust (s. k. *summaförsäkring*). Sådan ersättning avräknas inte på skadeståndet, utan detta kan i sin helhet krävas ut av den ansvarige. På detta sätt kan den skadelidande ofta få dubbel kompensation för sina ekonomiska förluster på grund av skadefallet. Undantag gäller bara, när enligt försäkringsavtalet ut-

gifter och förluster skall ersättas med verkliga beloppet (jfr 25 § 2 st. FAL). – Ersättning som utgår ur socialförsäkring, t. ex. förtidspension enligt lagen om allmän försäkring eller ersättning från yrkesskadeförsäkringen, avräknas däremot från utgående skadestånd, och någon regressrätt förekommer inte. Härigenom sker en effektiv riskfördelning, i den utsträckning förlusten täcks på detta vis.

En fördelning av risken kan också ske utan försäkring. Ett rättssubjekt på ansvarsidan kan, om det driver ekonomisk verksamhet, enbart lita till sina möjligheter att slå ut eventuella förluster på sin kundkrets (eller, om det är fråga om ett offentligt rättssubjekt, på skattebetalarna). Särskilt framträder detta vid s. k. *självförsäkring*. Därmed brukar avses att rättssubjektet i fråga – staten, en större kommun eller ett storföretag – kan räkna med sådan riskutjämning inom den egna verksamheten att man finner det ekonomiskt fördelaktigt att inte teckna försäkring.

Värdet av att förlusterna genom skadefall fördelas genom försäkring eller självförsäkring är allmänt erkänt. Det har senast understrukits av departementschefen både när förslaget till skadeståndslag remitterades till lagrådet och när skadeståndskommittén fick sina tilläggsdirektiv rörande översyn av 25 § FAL. Kommittén delar dessa synpunkter och anser dem i och för sig böra ha väsentlig betydelse för frågan, i vilka fall ett ska-

destånd skall kunna jämkas. När ansvars-försäkring täcker skadeståndet, framstår det sålunda enligt riskfördelningsresonemang som olämpligt att nedsätta detta. Om å andra sidan en fördelning av risken sker på skadelidarsidan, kan detta synas utgöra en särskild anledning till jämkning.

För att man skall kunna infoga jämningsbestämmelsen som ett led i ett regelsystem för riskfördelning är det emellertid nödvändigt att ta ställning till ett flertal komplicerade frågor om förhållandet mellan skadestånd och försäkring.

Vad först angår *egendomsskador* bör framhållas att reglerna om försäkringsgivares regressrätt inte är tvingande. En försäkringsgivare kan därför i försäkringsavtalet förbehålla sig full regress vid skadeförsäkring utan de inskränkningar som framgår av 25 § FAL. Skadeståndskrav från självförsäkrare träffas över huvud taget inte av denna lagregel utan kan utövas i full utsträckning. Även om försäkringsgivarna i praxis utnyttjar sina regressmöjligheter med stor återhållsamhet, medför denna reglering att riskfördelningen på skadelidarsidan inte ens vid saksador är genomförd på ett i allo tillfredsställande sätt. Den förut (under 2 c) berörda bestämmelsen i 3 kap. 6 § förslaget till skadeståndslag, att ansvar för sakskada kan jämkas med hänsyn till föreliggande försäkringar och försäkringsmöjligheter, är inte avsedd som någon slutgiltig lösning av problemet.

I kommitténs uppdrag ingår visserligen numera att utreda en reform av reglerna om försäkringsgivares regressrätt och därmed sammanhängande frågor, bl. a. om självförsäkrares rätt till skadestånd och den verkan det kan ha på skadeståndsansvaret att den skadelidande underlåtit att skydda sig genom sedvanlig försäkring. Detta utredningsuppdrag har emellertid först nyligen getts åt kommittén, och det torde ta åtskillig tid i anspråk att utreda dessa omfattande och invecklade problem, som nära sammanhänger med grundläggande frågor om skadeståndets funktion och skadeståndsrättens uppbyggnad. Som förut framhållits anser kommittén det angeläget att en allmän

jämkningsmöjlighet snarast införs i skadeståndsrätten (se 1 ovan). En lösning av frågan bör inte uppskjutas i avvaktan på en mera genomgripande omgestaltning av skadeståndsrätten.

Vad åter beträffar förhållandet mellan försäkring och skadestånd vid *personskada* kommer kommittén, inom ramen för sitt ursprungliga utredningsuppdrag rörande skadestånd för framtida förlust av arbetsinkomst och efterlevandes rätt till skadestånd, att ta upp frågan om inverkan av summaförsäkring i sådana fall. Kommittén överväger också att föreslå regler om viss reduktion av skadeståndet för att hindra mera stötande överkompensation i detta läge. Som nämnt har den norska skadeståndskommittén föreslagit att ansvaret för personskada och för förlust av försörjare skall kunna jämkas inte bara när det är oskäligt betungande utan också i vissa andra fall, bl. a. på grund av föreliggande försäkringar. Sådana regler har nära samband med den större frågan om personskadereglernas utformning över huvud taget. De bör inte heller för Sveriges del brytas ur sitt sammanhang utan skall behandlas i kommitténs särskilda betänkande om dessa spörsmål.

När kommittén nu skall separat lägga fram ett förslag till allmän jämkningsregel, har den funnit det naturligt att utgå från gällande rättsregler på området och att inte föregripa de reformer som inom relativt nära framtid kan bli aktuella i fråga om försäkringsgivares regressrätt och inverkan av summaförsäkring på skadeståndet. Det är angeläget att inte jämkningsbestämmelsen utformas på sådant sätt att man försvårar en kommande lagändring, som skulle på ett mera följdriktigt sätt än enligt gällande rätt möjliggöra en riskfördelning på den skadelidandes sida. Självfallet kommer inte en sådan reform att göra en allmän jämkningsregel överflödigt. Denna kan bli aktuell inte bara när försäkringsskydd och självförsäkring saknas på den skadelidandes sida utan också i den mån denne trots sådant skydd tillåts att föra talan mot den ansvarige eller regressanspråk framställs av försäkrings-

givaren.

Resultatet av dessa överväganden blir, att möjligheten att enligt den allmänna jämningsregeln nedsätta skadeståndet bör framstå som ett undantag, betingat av förhållandena på den ansvariges sida. Det skall alltså inte vara något självständigt skäl för jämkning att en fördelning av risken kan ske på skadelidarsidan.

I det föregående har angetts några allmänna riktlinjer, efter vilka jämningsbestämmelsen bör utformas. Bl. a. bör den ges en begränsad räckvidd, så att den bara siktar på att förebygga klart obilliga resultat, och det är förhållandena på den skadeståndsskyldiges sida som bör bli avgörande för spörsmålet, om nedsättning av skadeståndet alls skall komma ifråga. Närmast framstår jämningsmöjligheten som ett slags extra beneficium, som den ansvarige bör åtnjuta i vissa ömmande fall.

För det fortsatta resonemanget blir det av väsentlig betydelse, att vad som enligt kommitténs ståndpunkt motiverar införandet av en skälighetsbedömning i detta sammanhang är just hänsyn till den ansvarige, inte någon önskan att i alla skadeståndsmål komma fram till ett avgörande som bäst synes stämma med rättsmedvetandets och billighetens krav.

Med detta betraktelsesätt är det tydligt, att jämkning inte kan bli aktuell när *skadeståndet täcks av en ansvarsförsäkring*, och inte heller när den ansvarige är att bedöma som *självförsäkrare* – bl. a. när staten är skadeståndsskyldig. I sådana fall kan aldrig skadeståndet anses som en oskälig belastning. Vad som sägs i det följande rör alltså bara fall, där den ansvarige själv får utge skadeståndet utan att självförsäkring föreligger. Det kan visserligen tänkas vara svårt att urskilja, när en kommun eller ett storföretag kan betraktas som självförsäk-

rare, men i praktiken torde knappast denna gränsdragning komma att vålla större problem. Som framgår av fortsättningen torde jämkning enligt den diskuterade bestämmelsen över huvud taget sakna aktualitet vid ansvar för sådana rättssubjekt.

Vissa faktorer är omvänt av sådant slag, att de enligt det sagda inte i och för sig bör utgöra självständig grund för nedsättning av skadeståndet. Hit hör som nämnt att den *skadelidande är skyddad av försäkring*, vare sig det är fråga om skade- eller summaförsäkring, och att *den skadelidande för sin del är självförsäkrare*. Frågan om jämkning av sådana skäl kan inte tas upp i denna etapp av reformarbetet.

Inte heller är det tillräckligt skäl för jämkning, att den skadelidande är *förmögen* eller annars har *ringa behov av ersättning*, att skadan träffat *egendom av lyxkaraktär* eller att *den arbetsinkomst han förlorat inte kan anses välförtjänt* – en skadad person innehar t. ex. på grund av familjerelationer en välbetald direktörspost förenad med oöbetdlig arbetsskyldighet. Kommittén anser visserligen att det i en del situationer kan vara motiverat att reducera ersättningen också på grunder av denna typ; i förslaget till regler om personskadeersättning torde den få anledning att återkomma till frågan. Men enligt kommitténs mening bör i varje fall inte den allmänna jämningsregeln komma till användning i sådana fall. Regeln skulle bli alltför löslig och svårhanterlig, om den kun-

de tillämpas i detta läge, oavsett hur pass tyngande skadeståndet är för den ansvarige. Man kan dessutom göra gällande, att sådana nedsättningsgrunder som i viss utsträckning beror av politiska värderingar bl. a. av rätts-säkerhetsskäl bör användas endast i särskilda situationer, som noga preciseras i lag, inte framgå av en allmän hänvisning till en skälighetsprövning som ankommer på domstolarna.

Vad som nu har sagts hindrar inte att också den skadelidandes större eller mindre behov av ersättning i vissa fall kan inverka på jämningsregelns tillämpning. Frågan, om det är oskäligt att ålägga den ansvarige full ersättningsskyldighet, kan inte gärna bedömas helt utan hänsyn till den skadelidandes situation. Som senare skall utvecklas, bör inte heller när skadeståndet nedsätts jämnningen gå så långt att den framstår som klart obillig mot den skadelidande; hänsyn till honom kan alltså tänkas neutralisera vissa ömmande omständigheter, som den ansvarige för sin del kan åberopa. Den skadelidandes förhållanden bör på detta sätt kunna väga med vid prövningen, dock utan att utgöra någon självständig jämningsgrund.

En annan faktor, som kunde tänkas utgöra ett skäl för jämkning, är att skadan på grund av särskilda omständigheter fått en *oförutsebart stor omfattning* – t. ex. att den skadelidande har särskilt ömtålig kropps-konstitution och därför drabbas av allvarligare personskada än den ansvariges handling normalt skulle ha medfört, eller att yttre förhållanden, såsom ogynnsam väderlek, har bidragit till att göra en egendomsskada speciellt stor. Omständigheter av detta slag får betydelse bl. a. för tillämpningen av den schweiziska och den föreslagna västtyska jämningsregeln. Det är här fråga om skador som ligger nära gränsen för den adekvata kausaliteten. Om skadans omfattning angavs som jämningsgrund, skulle man kunna direkt fastställa ett visst belopp efter en allmän skälighetsvärdering utan att tillämpa reglerna om adekvans. Detta torde knappast medföra några ökade rättstekniska komplikationer; adekvansbedömningen är nämligen så vansklig att ut-

gången av dessa tvister också enligt nuvarande principer är högst osäker.

Ändå anser kommittén att det inte finns tillräckliga skäl att låta redan skadeståndets omfattning medföra jämkning, oavsett hur pass hårt skadeståndet belastar den ansvarige. Också detta skulle vara en utvidgning av jämningsregeln, som skulle falla utom ramen för dess förut angivna huvudsyfte och komplicera dess tillämpning; bestämmelsen skulle kunna åberopas av t. ex. ansvarsförsäkringsbolag o h självförsäkrare utan att några sociala hänsyn påkallade nedsättning – närmast som en komplettering av de oskrivna rättsprinciperna om (adekvat) kausalitet. Det kan väl i vissa fall synas tilltalande att låta den skadelidande delvis stå risken själv för dessa stora skador, men man kan knappast anse en reform i denna riktning som särskilt angelägen. Skadans omfattning bör endast vara en grund för att reducera skadeståndet, när detta framstår som oskäligt betungande för den ansvarige.

Ett väsentligt problem är vilken betydelse som bör tillmätas *skuldgraden* vid jämningsbedömningen – framför allt naturligtvis när ansvaret grundas på den skadeståndsskyldiges eget vållande. Synpunkten, att skadeståndet bör stå i viss relation till den ansvariges skuld, har särskilt tidigare spelat en stor roll i diskussionen om en jämningsregel. De speciella jämningsbestämmelser som nu förekommer brukar hänvisa till felets eller försummelsens beskaffenhet, den ansvariges ringa skuld eller liknande som ett moment vid skälighetsbedömningen (se t. ex. 67 § sjölagen, 50 § 2 st. sjömanslagen och 8 § kollektivavtalslagen). Vid utmätande av ideellt skadestånd för personskada har HD i åtminstone ett fall fäst avseende vid skuldgraden (NJA 1962 s. 458). Det kan också erinras om att enligt 4 kap. 1 § förslaget till skadeståndslag bl. a. handlingens beskaffenhet skall inverka på prövningen, om synnerliga skäl föreligger att ålägga arbetstagare ansvar för skada som han vållar i tjänsten. Enligt schweizisk och österrikisk rätt, liksom också enligt det föreliggande tyska reformförslaget, skall som nämnt graden av den ansvariges vållande

spela en betydelsefull roll i jämningsfrågan (se 3 ovan). Särskilt för den som tillmäter skadeståndets preventiva funktion väsentlig betydelse är det naturligt att anse skuldgraden som den nära nog viktigaste faktorn vid prövningen, om den ansvarige har rätt att påkalla lindring av sin ersättningskyldighet.

Som förut utvecklats (under 5) ställer sig kommittén ganska skeptisk till att preventionssyrpunkter skulle ha så stor betydelse i detta läge. Lika litet som det finns anledning anta, att en jämningsmöjlighet normalt inverkar nämnvärt på enskilda personers handlingssätt, kan man förmoda att en skillnad mellan ringa och mera allvarlig vårdslöshet skulle ha någon påtaglig effekt av detta slag. Under alla förhållanden måste alla antaganden om dessa sammanhang bli mycket osäkra. Enligt kommitténs mening är det knappast rimligt att vid en skälighetsbedömning fästa så stor vikt vid en förmodan om skadeståndsansvarets preventiva verkan att man skulle bortse från dess olyckliga konsekvenser i det konkreta fallet. – Till detta kommer att det även i en rättegång kan vara svårt att klarlägga, hur pass allvarlig en försummelse varit, och att gränsen mellan olika typer av vållande är mycket flytande. Om man gör skillnad med hänsyn till graden av skuld, införs ytterligare ett osäkerhetsmoment i bedömningen.

Emellertid kan man inte komma ifrån att det vid en skälighetsprövning är närliggande att också beakta så markerade skillnader i skuldgraden som mellan å ena sidan vanlig oaktsamhet, å andra sidan uppåt, medveten nonchalans eller hänsynslöshet hos den skadeståndsskyldige. Även om alla uttalanden om allmänhetens reaktioner måste vila på osäker grund, finns det goda skäl att anta att de flesta människor normalt anser det långt mera naturligt att jämkna i det förra fallet. Detta har också ofta framhävts i den tidigare diskussionen om en allmän jämningsregel. Det är naturligt att man vid tillämpningen av jämningsbestämmelsen tar viss hänsyn också till allmänna föreställningar om rättvisa och billighet, i den mån man kan nå någon uppfattning om dessa. Skuld-

graden bör enligt detta resonemang i varje fall få väga med vid skälighetsprövningen.

Samtidigt bör betonas att det inte finns anledning att anse jämkning utesluten vid någon typ av vållande. Även vid skada på grund av uppsåtlig brottslig gärning kan omständigheterna vara sådana att det vore oskäligt betungande att utdöma fullt skadestånd. Det kan från åtskilliga synpunkter te sig olyckligt att ålägga en tilltalad en skadeståndsskyldighet som han inte kan fullgöra, hur väl han än sköter sig i fortsättningen; skadeståndet kan bli ett avgörande hinder för hans återanpassning i samhället. Det kan också te sig meningslöst att döma en förut många gånger straffad tjuv att utge skadestånd som han omöjligen kan betala. Om själva skadan inte orsakats med avsikt – en tillgripen bil skadas vid en dikeskörning – bör det vara möjligt att reducera skadeståndet, ifall detta med hänsyn till omständigheterna i övrigt ter sig oskäligt betungande för den tilltalade. Jämkning är slutligen tänkbar, när den skada som vållas genom ett uppsåtligt brott vida överstiger vad skadevållaren kunnat räkna med. – Som huvudregel bör emellertid gälla att skadestånd på grund av uppsåtligt brott inte jämkas.

Enligt 1959 års skadeståndskommittés förslag »Skadestånd 1» (SOU 1963: 33) skulle, när två eller flera är vållande till samma skada, skadeståndsansvaret för den som *medverkat i endast ringa mån* kunna jämkas efter vad som finnes skäligt med hänsyn till graden av medverkan och övriga omständigheter (2 § andra stycket förslag till lag med allmänna bestämmelser om skadestånd). Bestämmelsen lämnades utan erinran av flertalet remissinstanser men togs inte upp i det förslag till skadeståndslag som remitterats till lagrådet. Skälen var främst att frågan hängde nära samman med spörsmålet om en allmän jämningsregel och att mycket talade för att jämningsbehovet kunde tillgodoses med denna regel.

Enligt kommitténs mening finns det inte tillräcklig anledning att låta ringa medverkan till skadan utgöra en jämningsgrund för sig. Situationen är här, från den ansva-

riges synpunkt, ofta inte annorlunda beskaffad än i andra fall, där någon varit vållande till en skada som på grund av speciella omständigheter blivit större än man kunnat förutse. Om skadeståndet blir oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomi, torde jämkning i regel kunna ske enligt den huvudprincip som förut skisserats; härvid skall som sagt skuldgraden i viss mån spela in, och vidare måste man beakta, om den skadelidande har möjlighet att få ut ersättning av den som är huvudsakligen vållande till skadan (jfr nedan under 10). På detta sätt kan skadeståndet nedsättas också i medverkansfall, när detta framstår som särskilt angeläget.

Av liknande skäl som då det gällde jämningsregeln vid ringa medverkan avstod departementschefen från att i förslaget till skadeståndslag ta upp av 1959 års skadeståndskommitté föreslagna bestämmelser, att skadeståndsskyldighet för den, som genom försummelse i vården av barn medverkat till skada som barnet gör, kan jämkas om det finnes oskäligt betungande och att ansvaret för den som vårdar psykiskt sjuk person kan jämkas på motsvarande sätt (5 och 6 §§ i kommittéförslaget till lag med allmänna bestämmelser om skadestånd). Det är uppenbart att den allmänna jämningsregeln också i dessa fall kan tillgodose det behov av jämkning som 1959 års kommitté avsåg.

Kommittén anser, att den allmänna jämningsregeln bör få en generell tillämpning. Det skall vara möjligt att åberopa den också i kontraktsförhållanden och på områden där skadeståndsrättslig speciallagstiftning gäller. Av naturliga skäl kan den dock mera sällan åberopas i dessa fall.

En jämkning av billighetsskäl är sålunda ofta svår att förena med de rättspolitiska tankegångar som ligger bakom speciallagstiftning om ansvar skärpt utöver allmänna skadestandsregler – t. ex. bilansvarighetslagen och järnvägsansvarighetslagen. Man kan dock tänka sig vissa fall av skadeståndsskyldighet oberoende av vållande, där det kan verka obilligt att döma ut fullt skadestånd, t. ex. i fråga om hundägares ansvar enligt lagen (1943: 459) om tillsyn av hun-

dar. Det finns inte någon anledning att formellt utesluta jämningsmöjligheten vid skador av denna typ.

Vad angår skadestånd i kontraktsförhållanden, kan naturligtvis också i sådana fall en jämningsmöjlighet stämma illa med de regler som i övrigt gäller för rättsförhållandet mellan parterna. Man kan inte gärna nedsätta säljarens ansvar för dröjsmål med leveransen eller fraktförarens ansvar för skada på transporterat gods under hänvisning till billighetssynpunkter. Men även här är fall tänkbara, där trots ett föreliggande avtalsförhållande ett betungande skadestånd bör kunna jämkas – t. ex. när en hyresgäst genom oförsiktighet råkar åstadkomma en förödande brandskada i hyresvärdens oförsäkrade fastighet eller någon besökande hos hyresgästen vållar en liknande översvämningsskada i huset (jfr 3 kap. 24 § 1 st. nyttjanderättslagen). – En annan sak är att kontraktstypen och avtalets innehåll kan påverka jämningsregelns tillämpning. Denna fråga skall närmare beröras senare (under 12).

Den allmänna jämningsregeln bör i princip kunna tillämpas på ansvar för alla typer av skada – inte bara person- och sakskada utan också skada som uppkommer i annat sammanhang, antingen den är ekonomisk (s. k. ren förmögenhetsskada) eller av ideell natur. Vid de senare skadetyperna får regeln emellertid mindre betydelse, eftersom skyldigheten att ersätta dem är inskränkt både enligt gällande rätt och enligt den föreslagna skadeståndslagen (se 5 kap. 1 och 2 §§).

Det är vidare uppenbart att jämningsregeln kan åberopas också mot regresskrav från ett försäkringsbolag eller från en medansvarig, som ersatt skadan.

Vissa lagar innehåller skadestandsregler som bygger på internationella konventioner, så t. ex. åtskilliga transporträttsliga bestämmelser och atomansvarighetslagen (1968 nr 45). Uppenbarligen bör jämningsregeln inte tillämpas i fall där detta skulle stå i strid med sådana överenskommelser.

I gällande rätt liksom enligt den föreslagna skadeståndslagen förekommer som nämnt

åtskilliga andra regler, vilka också går ut på att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsbedömning. Delvis tillvaratas de billighetssynpunkter som jämningsregeln ger uttryck för redan av dessa andra bestämmelser; detta gäller t. ex. nuvarande regler om barns, psykiskt sjukas och vissa arbetstagares ansvar samt motsvarande bestämmelser i den föreslagna skadeståndslagen (2 kap. 2 och 3 §§ samt 4 kap. 1 §). När dessa regler blir tillämpliga, torde därför jämningsregeln knappast få någon praktisk betydelse. I andra fall kan däremot den ansvarige tänkas ha intresse att åberopa flera bestämmelser om nedsättning av skadeståndet samtidigt – t. ex. när han gör gällande dels att den skadelidande varit medvällande, dels att den allmänna jämningsregeln bör tillämpas. Ingenting hindrar att skadeståndet i vissa fall nedsätts på båda dessa grunder. Härvid bör emellertid domstolen först pröva, i vad mån nedsättning av skadeståndet påkallas av medvällanderegeln, och sedan ställa frågan, om en på detta sätt reducerad ersättning kan anses oskäligt betungande för den ansvarige. Den allmänna jämningsregeln skall alltså tillämpas i sista hand som en yttersta utväg att hindra ett obilligt resultat. – En annan sak är att tankegångarna bakom jämningsregeln kan få viss inverkan på tillämpningen av bestämmelserna om medvällande och vissa andra skälighetsregler; dessa frågor skall behandlas i senare avsnitt (under 14–18).

Vid själva jämningsregeln bör det avgörande vara, hur stort skadeståndsbelopp som den ansvarige kan utge utan att det betungar honom oskäligt. Det är naturligt att man ibland har skäl att behandla skadestånd i form av livränta annorlunda än en ersättning som den ansvarige omedelbart skall utge såsom ett engångsbelopp. När ersättning krävs för både person- och sakskada är det vidare tänkbart att en ansvarsförsäkring täcker hela personskadeersättningen, medan sakskadan överstiger försäkringsbeloppet eller är undantagen enligt försäkringsvillkoren. Att i övrigt göra en skillnad mellan olika typer av skadestånd, t. ex. mellan ersättning för utebliven vinst och för annan

ekonomisk skada (jfr om österrikisk rätt ovan under 3) anser inte kommittén förenligt med den konstruktion av jämningsregeln som här har förordats. – Det bör särskilt framhållas att någon avvikande bedömning i princip inte bör förekomma vid ideellt skadestånd.¹ Sedan en rimlig gottgörelse fastställts med hänsyn till skadans art, får man på samma sätt som annars ställa frågan, om detta skadestånd är oskäligt betungande. Man skall alltså inte ta särskild hänsyn till skuldgraden i denna situation (jfr däremot NJA 1962 s. 458).

När det gäller *avfattningen* av jämningsregeln, är det naturligt att anknyta till ordalagen i den bestämmelse om jämkning som intagits i 3 kap. 6 § första punkten förslaget till skadeståndslag. Enligt denna skall arbetsgivares och det allmännas ansvar kunna jämkas, om det »finnes oskäligt betungande med hänsyn till den skadeståndsskyldiges ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter». En sådan formulering stämmer väl med kommitténs betraktelsesätt; det väsentliga rekvisitet för nedsättning skulle vara skadeståndets obilliga konsekvenser för den ansvarige, medan en sådan faktor som skuldgraden endast skulle få i viss mån väga med vid bedömningen och eventuellt motverka de billighetshänsyn som åberopas som jämkningsskäl. Det synes tillräckligt att hänvisa härtill genom skadeståndslagens uttryck »övriga omständigheter». För att klart markera, att jämningsregeln bör handhas också med hänsyn till den skadelidandes intresse, anser kommittén emellertid det lämpligast att tala inte om den skadeståndsskyldiges utan om »parternas» ekonomiska förhållanden.

En allmän jämningsregel hör uppenbarligen hemma i den föreslagna skadeståndslagen, där den bör tas in som sista paragraf i 5 kap. (9 §). I så fall blir den särskilda bestämmelsen om jämkning av oskä-

¹ Undantagsvis torde dock kunna beaktas att skilda typer av skadestånd behandlas olika i skattehänseende. Bl. a. kan det vara i den skadelidandes intresse att jämkning i varje fall inte sker beträffande ersättning för ideell skada, eftersom sådan ersättning ej beskattas som inkomst.

ligt betungande principalansvar i 3 kap. 6 § första punkten överflödigt och kan utgå. — Bestämmelsen i andra punkten samma paragraf om jämkning av ansvaret för sakskada med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter hänvisar däremot till andra nedsättningsgrunder än den allmänna jämningsregeln och bör stå kvar i lagen, om också bara som ett provisorium i avvaktan på en reform av 25 § FAL. Det synes lämpligast att den behåller sin plats i skadeståndslagens 3 kap. efter den särskilda regeln om ren förmögenhetsskada i 3 kap. 5 §. Kommittén har övervägt att föreslå, att dessa två stadganden byter plats, men anser inte tillräckliga skäl föreligga att nu ändra paragrafföljden i kapitlet.²

Kommittén övergår nu till att behandla vissa speciella problem, som kan uppkomma vid jämningsregelns tillämpning. Om någon mera uttömmande analys av regelns innebörd i olika situationer kan inte bli fråga. Den skälighetsbedömning som blir avgörande kommer ju väsentligen att bero av omständigheterna i det enskilda fallet och får därför lämnas till domstolarna. Det är emellertid angeläget att i rättspraxis vissa huvudprinciper utbildas för regelns användning, så att de förut berörda riskerna för rättsosäkerhet blir så små som möjligt. Här skall anges några tänkbara riktlinjer för en sådan utveckling.

Kommittén vill i sammanhanget åter erinra om att jämningsregeln i praktiken får begränsad räckvidd genom att skadestånd som täcks av ansvarsförsäkring inte skall nedsättas. Vad som sägs i fortsättningen får alltså betydelse bara i en liten del av de skadeståndstvister som uppkommer.

² Frågan hur den allmänna jämningsregeln bör utformas för att möjliggöra tillämpning vid ansvar på annan grund än skadeståndslagen berörs nedan under 12.

Vid jämningsregelns tillämpning bör man som nämnt utgå från den ersättning som den ansvarige kan anses skyldig att utge enligt övriga skadeståndsrättsliga regler, t. ex. principerna för fastställande av personskadeersättning eller bestämmelsen om verkan av den skadelidandes medvållande.¹

Den första fråga som en domstol får ställa vid jämningsbedömningen är, om ett på detta sätt bestämt skadestånd skulle i sådan grad belasta den ansvariges ekonomi, att det i varje fall från denna synpunkt ter sig obilligt att döma ut beloppet. Måste denna fråga besvaras nekande, är det redan klart att jämningsbestämmelsen inte kan åberopas; besvaras den jakande, eller är domstolen tveksam, blir nästa spörsmål om det med hänsyn till förhållandena i övrigt ändå är rimligt att ojämkad ersättning utgår.

I princip är det den ansvariges sak att förebringa utredning om sina förhållanden som visar att fullt skadestånd skulle bli oskäligt betungande för honom. Som framgår av det följande, får man emellertid särskilt i fråga om hans framtida betalningsmöjligheter inte ställa upp ett alltför strängt beviskrav.

Som redan nämnts skall utan vidare det skadestånd utdömas som täcks av ansvarsförsäkring (varmed likställs att den ansvarige får anses som självförsäkrare). Är det tvistigt om sådan försäkring föreligger, får bevisning härom förebringas bl. a. genom att den ansvarige hörs under sanningsförsäkrans.

Påstår han att skadan faller utom hans försäkringskydd åligger det honom att styrka detta, i första hand genom att förete försäkringsbrev och övriga handlingar som visar försäkringens omfattning.

Däremot bör det inte utgöra något hinder för jämkning att den skadelidande skyddas av s. k. skadeståndsförsäkring (i försäkringsvillkoren ofta kallad »överfallsskydd» e. l.), enligt vilken försäkringsgivaren skall förskottera belopp som den försäkrade har rätt att få ut i skadestånd av tredje man t. ex. på grund av misshandel. Sådan försäkring skyddar nämligen inte den ansvarige, utan försäkringsgivaren har möjlighet att återkräva ersättningen från denne. – Kommittén utgår emellertid från att den skadelidandes försäkringskydd inte kommer att försämrans genom att en möjlighet införs att jämka skadeståndet i detta fall. Det rimliga är enligt kommitténs mening att han genom försäkringsvillkoren tillförsäkras full ersättning även när skadeståndet nedsätts med stöd av jämningsregeln.

Vad som sägs i fortsättningen gäller alltså bara skadestånd som – åtminstone i sista hand – måste utges av den ansvarige själv.

Vid prövningen skall hänsyn tas både till den ansvariges förmögenhetsställning och till hans inkomstförhållanden. Kan han väntas klara av skadeståndsbetalningen under

¹ Förhållandet mellan medvållanderegeln och den allmänna jämningsregeln behandlas ytterligare nedan under 18 (vid not 6).

överskådlig tid utan alltför stora upppoffringar, bör inte jämkning komma i fråga; härvid får naturligtvis också hänsyn tas till om han har familj eller försörjningsplikt i övrigt. Ett visst riktmärke kan vara den levnadsstandard en löntagare med genomsnittsinkomst har under en period, då han av någon alldaglig anledning frivilligt inskränker sin livsföring – t. ex. för att sköta avbetalningar på en bil eller amorteringar på ett bostättningslån. Är det tydligt att den ansvarige måste inskränka sig väsentligt mera än i sådana fall eller fortsätta inskränkningarna under en väsentligt längre tid, om han inte når en uppgörelse med den ansvarige om nedsättning av skadeståndet, kan detta ofta anses oskäligt betungande från hans synpunkt. Man får här också beakta risken att han helt ger upp sina försök att infria skadeståndsskulden.

Om den ansvarige har förmögenhet, torde han som huvudregel få anses skyldig att utge dess värde till den skadelidande, hur hans ekonomiska förhållanden än ligger till för övrigt. Bortsett från mindre sparkapital, som den ansvarige behöver för sin försörjning vid förestående pensionering, vid kronisk sjukdom etc., får han rimligen avstå från banktillgodohavanden och värdepapper i detta läge. På samma sätt bör bedömas fritidshus och andra fastigheter där han inte har sin årsbostad. Däremot kan det någon gång anses oskäligt att nödga den ansvarige att sälja en gård, som han sedan länge bebott och brukat, eller ett ordinärt egna hem, särskilt när svårigheter möter att skaffa en likvärdig bostad.¹ Innehar han ett företag, bör visserligen dess tillgångar i regel kunna tas i anspråk, men undantagsvis kan en annan bedömning vara tänkbar, som då ett mindre företags nedläggning skulle ödelägga hans och hans anställdas försörjningsmöjligheter. Ofta kan det emellertid i sådana fall åberopas mot honom att han inte har skyddat sig genom ansvarsförsäkring (jfr nedan under 9). – För aktiebolag eller ekonomiska föreningar torde jämkning i regel inte komma i fråga. Däremot är det tänkbart att skadeståndet någon gång kan te sig oskäligt betungande för en ideell förening eller stif-

telse med begränsade tillgångar, om dess verksamhet har stort värde från samhällets synpunkt.

Självfallet får domstolen vid prövningen också ta hänsyn till den ansvariges övriga skulder. Denne kan bl. a. åberopa att andra skadeståndsanspråk har framställts eller kan väntas bli framställda mot honom och att – med tillämpning av principerna för jämningsprövningen – det framstår som mera angeläget att dessa krav blir infriade. Att den ansvarige regressvis kan återfordra åtminstone en del av skadeståndet från en solvent medansvarig kan också komma i betraktande.

Ofta blir det nödvändigt att domstolen gör en prognos, hur den ansvariges ekonomiska förhållanden kommer att gestalta sig i framtiden. Särskilt när skadeståndet bestäms som livränta kan det finnas skäl att ta med senare förändringar i den ansvariges ekonomi i beräkningarna – i så fall dock med stor försiktighet. Man kan i allmänhet förutse att ungdomar fullföljer en redan påbörjad utbildning, liksom också att en stats- eller kommunalanställd tjänstemans lön förbättras enligt ordinär befodringsgång och att en anställd pensioneras vid normal tid, men i övrigt torde de flesta kalkyler om den framtida inkomstutvecklingen te sig alltför osäkra. Utsikter till arv inom en nära framtid kan någon gång beaktas, i den mån den ansvarige har rätt till laglott; några mera långsiktiga spekulationer av detta slag bör dock inte inverka på bedömningen.

I sammanhanget kan framhållas att den skadelidande inte torde ha möjlighet att vid en förbättring av den ansvariges ekonomi väcka ny talan med yrkande om att utfå skadestånd utöver den jämkade ersättning som förut utdömts. Den tidigare domen äger rättskraft i den nya processen.² Även om denna princip i vissa fall kan leda till mindre tilltalande resultat, torde olägenheterna bli begränsade. Som utvecklas i det

¹ Fr. o. m. 1 januari 1972 är bostadsrättslägenhet, som tjänar gäldenären till stadigvarande bostad, som huvudregel utmätningsfri enligt 65 § 7 p. UL.

² Jfr *Ekelöf*, Rättegång III (3 uppl. 1970) s. 87 f.

följande (under 10) skall jämningsbestäm-
melsen tillämpas också med hänsyn till den
skadelidandes intresse, och någon nedsätt-
ning torde därför i regel inte ha skett där
denne haft starkt behov av full ersättning.
Det vore vidare otillfredsställande, om en
skadeståndsskyldig efter en dom på jämkat
skadestånd skulle hotas av ytterligare er-
sättningsanspråk, för den händelse han lyc-
kas ordna upp sin ekonomi. Kommittén
vill dessutom framhålla, att motsvarande
problem redan enligt gällande rätt uppkom-
mer i ett flertal andra fall där en skällig-
hetsbedömning sker med hänsyn till den
skadeståndsskyldiges ekonomi (se närmare
2 ovan), utan att något behov av regler om
ny talan synes ha framträtt. Liknande frå-
gor får också aktualitet, när ersättningen
skall bestämmas med beaktande av den ska-
delidandes ekonomiska förhållanden, och
kommittén torde under sitt fortsatta ar-
bete få anledning att diskutera dem i flera
sammanhang. Kommittén anser sig inte bö-
ra ta upp dessa centrala processrättsliga
problem i hela deras vidd i anledning av
förslaget om en allmän jämningsregel. Nå-
gon lagändring föreslås därför inte på den-
na punkt.

Jämkningsbestämmelsen blir som nämnt tillämplig bara i den mån den ansvarige saknar skydd av ansvarsförsäkring. Orsaken kan ibland vara att hans försäkring inte täcker risken i fråga eller i vart fall inte betalar hela ersättningsbeloppet. Jämkningsregeln får särskild betydelse, när han inte alls kunnat teckna försäkring mot sin skadeståndsskyldighet. Har han i annat fall tagit en försäkring som kan anses ordinär för hans förhållanden, bör inte heller bristen på försäkringsskydd läggas honom till last – utom möjligen i det fall då risken kunnat täckas på särskild begäran och han haft speciella skäl att skydda sig också i detta avseende. Vad som är ordinär försäkring vid en viss typ av verksamhet får i oklara fall bedömas med ledning av uttalanden från försäkringsexpertis.

Mera tveksamt är fallet att den ansvarige underlåtit att alls teckna ansvarsförsäkring. Är det fråga om en företagare, ligger det nära till hands att anse det höra till god ordning att han har sådant försäkringsskydd. Annars får han stå sitt kast och betala skadeståndet fullt ut, hur betungande det än är. I varje fall gäller detta när han av kostnads-skäl, i obefogad optimism eller av liknande orsaker medvetet låtit bli att försäkra sig. Att han härvid inte tänkt just på ansvarsmomentet i den kombinerade försäkring som stått till buds kan inte spela någon roll i sammanhanget. Om den ansvarige däremot av misstag eller förbiseende underlåtit att

förnya försäkringen eller tagit fel på dess omfattning eller karaktär, kan det ibland te sig oskäligt att döma ut fullt skadestånd. När man i övrigt bara fäster begränsad vikt vid den ansvariges skuld, vore det inkonsekvent att tillmäta oaktsamhet just i fråga om försäkringsskyddet en utslagsgivande betydelse. Den företagare som påstår att bristen på försäkringsskydd haft sådana förhållandevis ursäktliga orsaker får emellertid anses ha bevisbördan för detta. Vidare bör understrykas att man i regel måste ställa upp mycket stränga krav på en företagares omsorg och försäkningsansvar i det aktuella hänseendet. Undantag torde dock kunna göras för mindre jordbruk utan anställda. För deras del synes över huvud taget en mildare bedömning vara befogad.

På samma sätt kan man i varje fall inte för närvarande bedöma motsvarande underlåtenhet av privatpersoner. Även om övervägande flertalet hushåll har försäkringar som bl. a. inkluderar ansvarsförsäkring, måste det alltjämt anses ursäktligt, om den skadeståndsskyldige saknar sådant skydd. I detta läge bör jämkningsregeln kunna tillämpas. Det är emellertid tänkbart att ansvarsförsäkringen i en framtid får en sådan utbredning bland privatpersoner, att man åtminstone av vissa kategorier bland dem kan kräva nära nog lika mycket som av en företagare, när det gäller att hålla sig med försäkringsskydd.

Som nämnt kan inte jämningsregeln tillämpas utan hänsyn till den skadelidandes intresse. Om regeln utformas på sätt som här har angetts får det visserligen ofta begränsad betydelse från den skadelidandes synpunkt, om fullt eller nedsatt skadestånd utdöms, eftersom i flertalet fall ~~är~~ jämkning alls kommer i fråga den ansvariges möjligheter att betala ersättning under alla omständigheter framstår som små. Som förut framhållits torde många gånger dennes vilja att göra rätt för sig snarare ökas om skadeståndsbördan är mera överkomlig. Det är emellertid tänkbart att sådana ömmande förhållanden föreligger på den skadelidandes sida att redan en reduktion av skadeståndet kan framstå som stötande, och i varje fall när det gäller att bestämma ett jämkat skadestånd till skäligt belopp är det naturligt att den skadelidandes större eller mindre behov av ersättning kan komma in i bilden. Jämningsregeln får inte handhas på det sättet att resultatet visserligen blir rimligt från den ansvariges synpunkt men i stället blir klart obilligt mot den skadelidande.

I vissa situationer är det uppenbart att den skadelidandes intresse inte kan spela någon roll i sammanhanget. En långtgående jämkning kan under inga omständigheter anses obilligt mot den skadelidande när skadeförsäkring täcker skadan, vare sig ersättningskravet framställs av den skadelidande själv eller regressvis av försäkringsbolaget.

Detsamma gäller när skadeståndskrav annars framställs av offentliga rättssubjekt – självförsäkrare eller andra – och av större företag. I övriga fall får prövningen bero på skadans storlek och karaktär. En enskild person har vanligen lättare att bära en egendomsskada än en personskada, i den mån inte förlusten kompenseras av summaförsäkring.¹ Under vissa förhållanden kan det tänkas gå ut över den skadelidande att han inte skyddat sig genom sådan försäkring som är sedvanlig i hans förhållanden. I varje fall brandförsäkring på byggnader får anses ha så stor frekvens att det bör kunna åberopas till den skadelidandes nackdel, om han medvetet underlåtit att hålla försäkring. Ett liknande resonemang kan bli aktuellt t. ex. om ett åkeriföretag avsiktligt underlåter att hålla sina lastbilar försäkrade eller om en privatperson inte försäkrar en konstsamling eller en dyrbar motorbåt. Att den skadelidande uppenbarligen på grund av ett förbiseende eller misstag försummat att förnya försäkringen bör däremot inte minska hans rätt till ersättning. – I sammanhanget bör man också beakta, om den skadelidande har möjlighet att rikta krav mot annan som också är ansvarig för skadan och kan antas vara i stånd att ersätta denna.

I övrigt kan inte några närmare anvisningar ges för bedömningen, utan denna får

¹ Som nämnt överväger kommittén särskilda regler om nedsättning av skadestånd i detta fall.

lämnas till rättstillämpningen. Hela tiden bör man emellertid hålla i minnet, att frågorna både om jämkning bör ske och hur långt skadeståndet i så fall bör nedsättas i första hand beror av spörsmålet, i vad mån det är rimligt att belasta den ansvarige med skadeståndet. Den skadelidandes ekonomiska förhållanden kan inte utgöra ett självständigt skäl för nedsättning av ersättningen.

Som förut framhållits bör graden av den ansvariges skuld också i viss mån få väga med vid bedömningen om skadeståndet skall jämkas. Det är tänkbart att åtminstone i gränsfall denna faktor kan bli avgörande. En företagare kan exempelvis, genom att hålla skyddsanordningarna i sin verksamhet i ett skick som väsentligt underskrider normal standard, ha visat sådan ligkiltighet för sina förpliktelser att jämkning inte bör ske, även om omständigheterna från andra synpunkter skulle vara ömmande. Vad som särskilt får betydelse vid skälighetsbedömningen är om den ansvarige på detta sätt medvetet tagit en risk – kanske för att nedbringa kostnaderna i sin verksamhet, kanske av nonchalans eller hänsynslöshet. Jämkningsregeln är i allmänhet inte avsedd för sådana fall. Omständigheterna kan emellertid variera, och som nämnt behöver jämkning inte ens vara utesluten vid skada i samband med uppsåtliga brott, om i övrigt starka skäl talar för att lindra skadeståndsansvaret (se 7 ovan). – Att den ansvarige förfarit mer eller mindre oförsiktigt eller oskickligt bör inte spela någon roll i sammanhanget, bara det inte är fråga om sådan medveten vårdslöshet som nyss berördes.

Kommittén har förut betonat att det inte utgör något självständigt skäl för jämkning att den ansvariges skuld är ringa. Än mindre kan nedsättning grundas på att han svarar utan eget vållande enligt regler om principalansvar eller rent strikt ansvar. Omvänt

bör det i regel inte – som enligt det västtyska förslaget till jämningsregel – kunna åberopas av den skadelidande att en anställd eller annan medhjälpare, för vars handlande den skadeståndsskyldige svarar, har vållat skadan med uppsåt eller grov vårdslöshet. En reservation får dock göras för det fallet att skadevållaren har en ledande post i det ansvariga företaget, vare sig han intar ställning av organ för detta eller ej. Det ligger då nära till hands att tillräkna företaget hans vållande, låt vara att detta bara kan få betydelse i marginella situationer.

Jämkning av ansvar på grund av speciallagstiftning eller i kontraktsförhållanden

Enligt det förut sagda bör jämningsregeln kunna tillämpas också när skadestånd utdöms enligt *speciella lagregler om utomobligatoriskt ansvar*, som skärpts utöver culperegeln. Nedsättning av sådant skadestånd torde dock sällan ske. Reglerna avser ju huvudsakligen ansvar för företagare av olika kategorier, och som nämnt bör för deras del jämkning i regel inte komma i fråga. Undantag får dock göras i varje fall för sådant ansvar som småföretagare och lantbrukare kan ådraga sig enligt 30 § miljöskyddslagen – en skadeståndsskyldighet som bara i begränsad utsträckning täcks av ordinär ansvarsförsäkring och ibland kan tänkas uppgå till höga belopp. När privatpersoner undantagsvis blir ansvariga oberoende av vållande, finns större utrymme för jämkning. Ett exempel som redan anförts är hundägares ansvar enligt lagen om tillsyn av hundar. Här kan också nämnas villaägares ansvar t. ex. för en läckande oljetank.

Någon gång kan också jämkning tänkas bli aktuell vid sådant rent strikt ansvar som åläggs utan stöd av lag, närmast enligt de regler som i rättspraxis utbildats om farlig verksamhet.

Vad åter angår jämningsregelns tillämpning i *kontraktsförhållanden*, lär den ganska sällan komma i fråga, när en kontrahent kan anses ha eftersatt den skyldighet som avtalet i första hand går ut på – m. a. o. vid brott mot en s. k. huvudförpliktelse i avtalet. Man bör inte på detta sätt rubba

den riskfördelning mellan parterna som dessa kan antas ha förutsatt, när avtalet ingicks och vederlaget bestämdes. Den som säljer en fastighet kan inte åberopa regeln för att befria sig från skadeståndsskyldighet på grund av fel i byggnaden, och en bilverkstad kan inte få sitt ansvar nedsatt, när en omhändertagen bil skadas i samband med reparationen. Om skadeståndsskyldigheten vilar på uttryckliga lagregler eller ej spelar här ingen roll. Ibland torde det emellertid stå klart att en lagbestämmelse exklusivt reglerar skadeståndets storlek, t. ex. när det gäller transporträttsliga stadganden om begränsning av fraktförarens ansvar.

Också i vissa fall där en huvudförpliktelse kan anses åsidosatt är det dock tänkbart med jämkning, t. ex. när en privatperson övertalats att tillfälligt förvara ett dyrbart konstverk för en god väns räkning och på grund av förvararens försummelse konstverket brandskadas, kanske jämte hans egen egendom. I många fall kan det vidare vara diskutabelt vad som utgör en huvudförpliktelse enligt avtalet, varför den angivna gränsdragningen inte bör vara ensamt utslagsgivande.

Vanligare torde det under alla omständigheter bli att jämningsregeln tillämpas på grund av att en mera perifer avtalsförpliktelse försummats, t. ex. när en person som anlitar en flyttbyrå vållar skada på flyttbilen genom underlåtenhet att varna för någon riskabel anordning på uppfartsvägen till

huset. I detta sammanhang kan också nämnas skada på grund av farliga egenskaper hos såld eller uthyrd egendom; ersättningen kan här uppgå till mycket betydande belopp. Eftersom särskilt ansvarsförsäkringen för företagare brukar innehålla åtskilliga undantag för skador i kontraktsförhållanden – bl. a. vissa skador på omhändertagen egendom och till följd av farliga egenskaper hos levererat gods – kan jämningsbestämmelsen här tänkas få viss praktisk betydelse. Det bör emellertid understrykas att skadestånd endast kan anses oskäligt betungande, när ersättningsskyldigheten vida överstiger vad som kan anses vara en normal risk i den ansvariges verksamhet.

Vad angår skadeståndsskyldighet i privatlivet bör viss vikt också fästas vid om den ansvarige velat göra sin medkontrahent en väntjänst eller om avtalsförhållandet annars är *benefikt*. Man bör visserligen även här hålla fast vid att ingen jämkning kan ske, om inte fullt skadestånd skulle vara oskäligt betungande. Men i gränsfall bör existensen och storleken av ett vederlag kunna påverka denna skälighetsbedömning, liksom också prövningen hur långt en jämkning bör ske. Ett exempel på en situation där bestämmelsen skulle kunna åberopas ger rättsfallet NJA 1964 s. 80 (försummelse att spela på en travhäst för en bekants räkning medförde att denne gick miste om en stor vinst).

Ett gemensamt problem i de nu berörda situationerna är, hur jämkning tekniskt skall göras möjlig, när ansvaret vilar på särskild lagstiftning om skärpt ansvar eller om ansvar i kontraktsförhållanden.

Avsikten är som nämnt att den allmänna jämningsregeln skall tas in som 5 kap. 9 § i skadeståndslagen. Liknande frågor som den aktuella uppkommer beträffande de förut omtalade bestämmelser i lagen som efter en skälighetsbedömning lindrar skadeståndsskyldigheten i förhållande till allmänna regler (2 kap. 2 och 3 §§, 3 kap. 6 § och 4 kap. 1 §). När lagförslaget remitterades till lagrådet var departementschefens principiella utgångspunkt att de allmänna reglerna om skadeståndsansvar i kontraktsförhållanden är tillämpliga i den mån inte avtalsrättsliga

regler eller regler i skadeståndsrättslig speciallagstiftning medför modifikationer i en eller annan riktning. Man skulle vid prövningen av ett skadeståndsanspråk utgå från att tvisten skall avgöras enligt de allmänna utomobligatoriska reglerna och att avvikelse från dessa skall ske bara i den mån kontraktsrättens regler finnes vara tillämpliga och för till ett annat resultat eller anspråket avser ett skadefall som faller under särskilda lagregler om utomobligatoriskt ansvar och dessa regler innebär avvikelser från de allmänna reglerna. Denna ståndpunkt ligger också bakom bestämmelsen i 1 kap. 1 § av förslaget, att dess regler är tillämpliga »om ej annat är särskilt föreskrivet eller föranledes av avtal eller i övrigt följer av regler om skadestånd i avtalsförhållanden».¹

Möjligheten att åberopa jämningsregler också i fall där speciallagstiftning är tillämplig berördes närmare i motiven till bestämmelsen om jämkning av principalansvar (3 kap. 6 § i lagförslaget).² Departementschefen förklarade, att en sådan tillämpning i och för sig inte är utesluten men självfallet inte får ske i strid med uttryckliga regler om skadeståndsansvarets omfattning eller på sådant sätt att man kommer i konflikt med grunderna för speciallagstiftningen. Man torde sålunda enligt hans mening inte med stöd av 3 kap. 6 § få nedsätta redarens principalansvar enligt 8 § sjölagen under de belopp som gällde för begränsningen av redaransvaret, och med hänsyn till grunderna för principalansvaret enligt järnvägsansvarighetslagen skulle det ligga närmast till hands att anse en sådan jämkning inte heller kunna ske i detta fall.

Den allmänna jämningsregeln anknyter i motsats till de särskilda reglerna om lindrat ansvar i lagförslaget varken till en viss ansvarstyp eller till en viss kategori av ansvariga. Om den tas in i skadeståndslagen, blir den tillämplig på alla fall av ansvar för eget eller annans vållande som lagen reglerar. Det finns en möjlighet att regeln – enligt departementschefens återgivna resone-

¹ Se motiven till lagförslaget, avsnitt 2.1.4.3 och 5.1.1.1.

² Se avsnitt 5.1.3.6.

mang om jämkning av principalansvar – i vissa fall skulle kunna åberopas, när ansvaret vilar på särskild lagstiftning om principalansvar eller ansvar för egen culpa. Men den kan inte bli direkt tillämplig vid lagregler som föreskriver rent strikt skadeståndsansvar eller sådant ansvar för presumerat vållande som stadgas t. ex. i bilansvarighetslagen. Däremot kan man tänka sig en analog tillämpning av regeln i sådana fall, såvida inte bestämmelserna i speciallagen får anses hindra detta.

Man kan ha delade meningar om vilka formuleringar i sådan speciallagstiftning som får anses utesluta att den allmänna jämningsregeln tillämpas. Kommittén anser emellertid inte lämpligt att låta det avgörande för jämningsmöjligheten bli avfattningen av lagregler, som tillkommit utan att någon haft en tanke på att uttryckssättet skulle få betydelse i sådana sammanhang. Vad särskilt beträffar ansvaret i kontraktsförhållanden kan vidare framhållas att det ofta beror på en slump om ett skärpt ansvar – t. ex. ett ansvar för presumerad culpa – uttryckligen slagits fast i lag, som i 12 § lagen (1931: 110) om upplagshus och upplagsbevis, eller utbildats i rättspraxis, såsom vid andra avtal om förvaring.³ Nedsättning av oskäligt betungande skadestånd bör vara i princip möjlig vid alla ansvarstyper, om också de rättspolitiska grunderna för skadeståndsansvaret i många fall kommer att i praktiken hindra jämningsregelns användning.

Kommittén har övervägt flera olika tekniska utvägar att nå ett sådant resultat. Det är knappast tänkbart att i all den speciallagstiftning, där nedsättning av oskäligt betungande skadestånd kan tänkas komma i fråga, införa ett förbehåll härom i lagtexten. I stället synes det nödvändigt att utforma skadeståndslagens regler så att jämningsregelns generella tillämplighet framgår. Detta skulle utgöra ett undantag från lagens huvudregel i 1 kap. 1 §. En möjlighet är att i andra stycket av denna paragraf föreskriva, att bestämmelsen om jämkning (5 kap. 9 §) skall tillämpas även när skadeståndsskyldigheten är grundad på sär-

skild lag. Det är också tänkbart att göra ett sådant tillägg i själva jämningsbestämmelsen.

Vilket alternativ som bör väljas beror delvis av den slutliga utformning som lagen får då den antas av riksdagen. Det är bekant för kommittén att vid lagrådets granskning av det remitterade lagförslaget tanken framförts att man i 1 kap. 1 § skulle införa ett andra stycke, enligt vilket lagens bestämmelser om lindrat skadeståndsansvar skulle gälla även om annat är stadgat i särskild lag. I så fall torde inga hinder föreligga att tillämpa även jämningsregeln direkt eller analogt i den utsträckning som här förordats. Från kommitténs synpunkt framstår detta som en godtagbar lösning. I det läge vari lagstiftningsfrågan f. n. befinner sig anser sig emellertid kommittén böra lämna öppet, om denna eller någon annan utväg bör föredras.

Frågan om den allmänna jämningsregelns förhållande till sådana speciella regler som föreskriver, att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsbedömning, skall behandlas något senare (i avsnitt 14–18).

³ Jfr *Bengtsson, Särskilda avtalstyper I* (1971) s. 88 f.

Sedan domstolen konstaterat att fullt skadeståndsansvar skulle vara oskäligt betungande för den ansvariges ekonomi, får på sätt som utvecklats i det föregående prövas om övriga förhållanden som inverkar i jämningsfrågan medför att jämkning trots allt inte kan anses motiverad. Uppräkningen av förhållanden med betydelse för prövningen är naturligtvis inte uttömmande, men omständigheter av annan typ än här har nämnts torde i regel böra spela en underordnad roll vid domstolens bedömning.

Kommer domstolen vid denna avvägning till resultatet att jämkning bör ske – vilket inte torde bli särskilt vanligt – får den fastställa ett ersättningsbelopp, som med hänsyn till samtliga omständigheter ter sig skäligt. Den bör då lämpligen utgå från vad som enligt det förut sagda kan anses utgöra en rimlig uppoffring av den ansvarige (se ovan under 8). Denna ersättning kan sedan höjas, om detta får anses påkallat med hänsyn till förhållandena i övrigt. Jämkningsen bör inte gå längre än som är nödvändigt för att hindra klart obilliga resultat.

Skadeståndet kan naturligtvis också efter jämkning fastställas i form av livränta, om detta påkallas av allmänna regler om ersättning för personskada. I vissa fall torde det vara lämpligt att ett på detta sätt reducerat skadestånd i stället utgår i form av kapitalersättning. Kommittén avser att senare föreslå regler, som skulle öka möjligheten att bestämma ersättningen på detta vis.

Om flera skadelidande framställer krav mot den ansvarige i samma rättegång, måste frågan om jämkning bör ske bedömas med hänsyn till den sammanlagda skadeståndsbördan. Vid fastställandet av ersättningsbeloppen får emellertid varje anspråk bedömas för sig. Det är tänkbart att den skadelidandes intresse eller någon annan här berörd faktor påkallar att visst krav bifalls helt, medan ersättningsanspråk för andra personer nedsätts. – Som förut påpekats (under 7) kan man i speciella fall göra skillnad också på olika ersättningsposter vid krav från en och samma skadelidande.

I övrigt kan inte några riktlinjer ges för bestämningen av skadeståndet. Den får bero av förhållandena i det enskilda fallet.

Den allmänna jämningsregelns förhållande till vissa andra skälighetsregler

I det föregående (under 2) har redogjorts för flera andra regler som föreskriver att skadeståndet skall bestämmas efter en skälighetsprövning. Enligt direktiven skall kommittén också pröva frågan, i vad mån införandet av en allmän jämningsregel kan få inflytande på regler av detta slag. Regler om jämkning av skadeståndet på grund av medvållande skall behandlas för sig (nedan under 15–18). I detta avsnitt skall andra stadganden av denna typ beröras.

En rad av dessa lagbestämmelser tillåter en fri skälighetsprövning, varvid de hänsyn som ligger bakom den allmänna jämningsregeln kan tillgodoses. Detta är sålunda fallet med de regler som nu och i den föreslagna skadeståndslagen reglerar ansvaret för barn och psykiskt abnorma personer (6:6 SL; 2:2 och 2:3 skadeståndslagen) samt skadestånd till efterlevande (6:4 SL; 5:4 skadeståndslagen), liksom också de bestämmelser inom arbetsrätten och associationsrätten samt på kommunikationsväsendets område som medger nedsättning av skadeståndet efter skälighet (se 2 c ovan). Det torde inte finnas skäl att ändra dessa lagregler.

Såvitt angår jämningsreglerna i 67 § sjölagen för befälhavare på fartyg och 10 kap. 3 § luftfartslagen för den som förrättar tjänst på luftfartyg vill emellertid kommittén anmärka följande. Reglerna anses f. n. tillämpliga inte bara på arbetstagare i vanlig mening utan också undantagsvis på redare för far-

tyg, som samtidigt tjänstgör som befälhavare, resp. på innehavare av luftfartyg, som förrättar tjänst på detta.* Som nämnt skulle enligt det remitterade förslaget till skadeståndslag bestämmelserna i fråga ersättas med en hänvisning till vad som i allmänhet gäller om arbetstagares skadeståndsansvar (se ovan under 2 d). Efter vad kommittén erfarit har emellertid vid föredragning i lagrådet fråga uppkommit om inte vid sidan av denna hänvisning de nuvarande jämningsreglerna måste bibehållas med tanke just på de undantagsfall då skadevällaren inte är arbetstagare. För den händelse denna lösning skulle väljas har i samband med kommitténs arbete framkastats att dessa särskilda jämningsbestämmelser borde kunna upphävas när en allmän jämningsregel införs. Resonemanget därvidlag skulle vara att om någon gång förhållandena skulle vara sådana att skadestånd borde nedsättas så torde detta kunna ske med stöd av den allmänna regeln i 5 kap. 9 § skadeståndslagen. Kommittén ifrågasätter emellertid om bestämmelserna kan upphävas utan att det görs en särskild utredning om konsekvenserna, varvid berörda intresseorganisationer bör få tillfälle att medverka. I sammanhanget bör lotsens särskilda ställning uppmärksammas (67 § tredje stycket sjölagen).

Inte heller synes det påkallat att låta de billighetsskäl som framträder i förslaget

* Se närmare SOU 1955: 42 s. 144.

till jämningsregel medföra ändring i de speciella bestämmelser i varumärkes-, patent- och mönsterskyddslagarna vilka som enda jämningsgrund anger att vållandet är ringa. Sannolikt kan billighetshänsyn också här till en viss gräns påverka den skönmässiga prövningen, i vad mån jämkning är motiverad.¹ Dessa bestämmelser torde vidare huvudsakligen bli aktuella i affärsmässiga förhållanden, där det inte på samma sätt framstår som angeläget att låta parternas ekonomi o h liknande omständigheter påverka bedömningen.

Också regeln i 3:57 nyttjanderättslagen (12:57 JB), om måttet av hyresvärdens ersättningsskyldighet vid indirekt besittningsskydd, reglerar ett utpräglat affärsmässigt förhållande, nämligen upplåtelse av affärslokaler. Det torde te sig främmande att i kontraktsförhållanden av detta slag ta hänsyn till parternas ekonomi. Detta skulle också stämma mindre väl med motiven till stadgandet.² – Bestämmelsen i 5:2 JB, om innehavarens ersättningsskyldighet för värdepapperskänning när egendom avträds efter klander, lämnar utrymme för en liknande skälighetsbedömning som den allmänna jämningsregeln föreskriver.

Bland ersättningsbegränsande regler har (under 2 d) också nämnts principen om adekvat kausalitet och andra närbesläktade grundsatser. Här blir emellertid andra synpunkter avgörande än de som ligger bakom jämningsregeln, och dess tillkomst bör i och för sig inte få någon betydelse. Det torde stå klart att skadestånd, som redan begränsats på grund av bristande adekvat kausalitet, kan jämkas ytterligare om det framstår som oskäligt betygande.

Ett närmare samband med den allmänna jämningsregeln, och f. ö. även med den allmänna medvållanderegeln, har grundsatserna om den slutliga fördelningen av skadeståndet mellan solidariskt ansvariga.³ Den som bär ansvar utan egen skuld anses vanligen ha regressrätt mot annan som svarar på grund av eget vållande – en regel som slagits fast i vissa speciella lagstadganden, såsom 11 § järnvägsansvarighetslagen, 8 § sjölagen och 11 § bilansvarighetslagen – medan

fördelningen mellan flera som svarar enligt culparegeln torde ske framför allt med hänsyn till skuldgraden.⁴

1959 års skadeståndskommitté föreslog i betänkandet Skadestånd I, att en regel skulle införas om fördelning inbördes mellan de ersättningsskyldiga »efter vad som finnes skäligt med hänsyn till grunden för skadeståndsansvaret o.h övriga omständigheter» (7 § i kommitténs lagförslag).⁵ Bestämmelsen har emellertid inte tagits upp i förslaget till skadeståndslag, framför allt med hänsyn till de komplikationer som uppkommer när en eller flera av de skadeståndsskyldiga svarar utan eget vållande. I stället har en lagreglering ansetts böra ske på grundval av en samlad bedömning av hela problemkomplexet.⁶ Endast fördelningen mellan arbetsgivare o.h arbetstagare vid principalansvar har reglerats i skadeståndslagen, enligt förut angivna principer (se under 2 c).

För den nu arbetande skadeståndskommitténs del lär det inte kunna komma i fråga att i förevarande sammanhang gå in på spörsmålet, i vad mån man vid de olika formerna av ansvar som skärpts utöver culparegeln bör bibehålla nuvarande fördelningsgrundsatser. Ändringar i detta hänseende skulle innebära att man ingrep i ansvarssystemet enligt en rad speciella lagar, något som ligger utanför kommitténs uppdrag. Vad som kunde diskuteras vore en uppmjukning av regeln om fördelning mellan dem som svarar på grund av eget vållande, så att inte bara skuldgraden utan också t. ex. parternas ekonomiska förhållanden skulle inverka – detta i konsekvens med inställningen till den allmänna jämningsregeln och till medvållandereglererna.

Emellertid torde det begränsade mål som kommittén satt för denna lagstiftningsetapp – att ge domstolarna möjlighet undvika klart obilliga resultat av skadeståndsreglererna

¹ Jfr om frågan särskilt NJA II 1960 s. 292 ff (där dock skuldgraden tillmäts väsentlig betydelse).

² Jfr NJA II 1968 s. 350, 352.

³ Jfr 16 nedan (vid not 4).

⁴ Jfr *Karlgren*, a.a. s. 232 f.

⁵ Jfr om regeln SOU 1963: 33 s. 38 f.

⁶ Se 2.1.4.8.

i övrigt – kunna nås utan att själva fördelningsregeln ändras. Om talan förs mot en av flera solidariskt skadeståndsskyldiga, kan domstolen med hjälp av den allmänna jämkningsregeln förhindra att ett skadestånd utdöms som, med beaktande också av de medansvarigas betalningsmöjligheter, framstår som oskäligt betungande. Som förut framhållits (under 8) bör vid denna prövning hänsyn också tas till tänkbara regresskrav mot andra skadeståndsskyldiga.⁷ Framställs sedan sådana anspråk, kan självfallet den allmänna jämkningsregeln tillämpas också på regressansvaret, om detta skulle bli oskäligt betungande. Även om det kan möta vissa svårigheter att bedöma utsikterna att få ut ersättning från tredje man,⁸ torde på detta sätt i varje fall klart stötande resultat kunna undvikas.

En sådan ståndpunkt stämmer också väl med kommitténs inställning till verkan av den skadelidandes medvållande. Som framgår av fortsättningen, tar den begränsade reform som kommittén föreslår sikte huvudsakligen på fall av personskada. Där emot skulle man i de allra flesta fall följa nuvarande jämkningsprinciper, när tvisten rör frågan vilken part som i sista hand bör bära viss förmögensförlust som den skadelidande tillfogats. Det är med denna sistnämnda situation som en tvist om fördelningen av solidariskt ansvar närmast bör jämföras. I båda fallen framstår gällande rätts ståndpunkt som godtagbar utom i vissa speciella situationer. – Det kan tilläggas att det vid en mera genomgripande reform på området skulle bli nödvändigt att ta ställning till regressrätten för försäkringsgivare som meddelar ansvarsförsäkring; sådan torde nämligen mycket ofta föreligga åtminstone för någon av de ansvariga. Som förut utvecklats hör emellertid detta till en senare etapp av reformarbetet.

Under dessa omständigheter anser kommittén det inte finnas några skäl att här ta upp problemet om ändring av fördelningsregeln vid solidariskt ansvar ens när det gäller dem som svarar på grund av eget vållande. Någon lagstiftning i frågan föreslås därför inte i detta sammanhang.

Tillkomsten av en allmän jämkningsregel synes alltså varken motivera någon ändring av de lagbestämmelser som berörts i detta avsnitt eller påkalla att här behandlade regler tillämpas nämnvärt annorlunda än hittills i rättspraxis. Däremot kan jämkningsregeln i vissa fall tänkas medföra en ytterligare nedsättning av det skadestånd, som domstolen kommit fram till med tillämpning av andra regler, om detta skadestånd framstår som oskäligt betungande för den ansvarige (se härom även 7 ovan).

⁷ Se även om utländsk rätt 3 ovan (vid not 13 och efter not 34).

⁸ Jfr dock de processuella reglerna om förening av mål och intervention i 14 kap. RB.

Enligt direktiven skall skadeståndskommittén också ta upp frågan om en samordning mellan den allmänna jämningsregeln och nuvarande regler om jämkning på grund av medvållande.

Innehållet av medvållanderegler har i korthet berörts tidigare (under 2 a). Som nämnt spelar vid skälighetsbedömningen enligt 6 kap. 1 § 2 p. SL skuldgraden på ömsesidor en avgörande roll, medan sådana omständigheter som parternas ekonomi och föreliggande försäkringar inte anses påverka bedömningen. Delvis resonerar man på liknande sätt vid tillämpningen av sådana speciella medvållanderegler, som hänvisar till en skälighetsbedömning, bl. a. 2 § 2 st. bilansvarighetslagen och 1 § 2 st. luftfartskadeförordningen. Skälighetsprövningen torde här få i viss mån annan karaktär, bl. a. genom att möjlighet ofta saknas att jämföra ett vållande på båda sidor; skadeståndsskyldighet enligt dessa lagar förutsätter inte bevisad oaktsamhet. Sannolikt spelar emellertid graden av skuld på den skadelidandes sida en väsentlig roll, och därjämte är det troligt att det får betydelse, i vilken mån de båda parterna kan antas ha inverkat på skadans omfattning.¹ — Andra bestämmelser anger mera preciserat de omständigheter som kan föranleda nedsättning av skadeståndet, såsom 220 § 2 st. sjölagen, 5 § och 6 § 2 st. järnvägsansvarighetslagen och 7 § elanläggningslagen. 13 § 2 st. atomansvarighetslagen intar såttillvida en speciell ställning som

jämkning här sker endast vid uppsåtlig eller grovt vårdslös medverkan till skadan.

Medvållanderegeln i 6 kap. 1 § SL tillämpas också när den skadelidande tillhör en kategori vars skadeståndsansvar bestäms efter en skälighetsbedömning, bl. a. när ett barn lider skada (jfr om barns ansvar ovan 2 b). Härvid torde man dock, i varje fall på senare år, ha sett mildare på ett barns handlande än på en vuxens i motsvarande situation. I vissa fall synes domstolarna, med stöd av grunderna för 6 kap. 6 § SL, ha funnit barnets medverkan till skadan skäligen inte böra medföra jämkning av det skadestånd som tillkommer barnet ens när detta handlat oaktsamt.² Här har man alltså inte ansett avgörande att barnet skulle ha kunnat ådraga sig skadeståndsskyldighet enligt 6 kap. 6 §, ifall det genom samma handlingssätt vållat annan person skada.

Frågan om reformer av den allmänna regeln om jämkning vid medvållande har inte hört till de oftare debatterade spörsmål-

¹ Jfr *Grönfors*, Skadelidandes medverkan (1954) s. 100 ff, *Malmæus* i SvJT 1954 s. 426 ff, *Conradi* i SvJT 1954 s. 451 f.

² Se bl. a. NJA 1952 s. 573; jfr nyligen också NJA 1970 s. 258, där HD ansåg en sådan oförsiktighet av en snart 9-årig pojke, som enligt rättspraxis' tidigare ståndpunkt torde ha kunnat grunda skadeståndsansvar för honom, inte böra medföra nedsättning i honom tillkommande skadestånd. — Enligt motiven till den föreslagna skadeståndslagen kan en sådan skillnad i bedömningen vara påkallad av sociala skäl (se 5.1.5.6). Jfr även *Bengtsson* i SvJT 1971 s. 132 f.

len inom skadeståndsrätten. I Strahls förberedande utredning angående lagstiftning på skadeståndsrättens område (se ovan under 4) diskuterades den bl. a. i samband med problemet, om man för vissa verksamheter bör ålägga ett skadeståndsansvar oberoende av vållande, eventuellt i förening med obligatorisk ansvarsförsäkring. I sådant fall förordar Strahl att verksamheten bör bära de skador den orsakar oavsett medvållande av den skadelidande. Från denna huvudregel skulle göras endast de undantag som är påkallade av preventionshänsyn, närmast vid grovt vållande eller (vid egendomsskador) i vissa fall av medveten försummelse.³

Liknande tankegångar framfördes i bilskadeutredningens betänkande Trafikförsäkring (SOU 1957: 36). Detta byggde på tanken att trafikförsäkringens ansvar som huvudregel skulle göras strikt. Enligt det lagförslag utredningen framlade skulle visserligen medvållanderegler i stort sett motsvara gällande rätt. Utredningens ordförande (Strahl) och en ledamot (Conradi) förordade emellertid en regel att full ersättning för personskada borde utgå oavsett medvållande, utom om den skadade medverkat uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet, då skadeståndet helt borde bortfalla. Förslaget grundade sig huvudsakligen på synpunkterna, att det är angeläget att de skadade får ojämkad ersättning, att detta skulle medföra tämligen obetydlig kostnadsökning för trafikförsäkring och att från preventionssynpunkt jämkning vid personskada normalt torde vara av ringa värde.⁴ – Förslaget har som bekant inte föranlett lagstiftning.⁵

Den tidigare (under 2 a) omtalade principen, att den skadelidande ibland kan få tåla jämkning av skadeståndet också på grund av medvållande hos annan än honom själv (»passiv identifikation»), har debatterats ganska ingående i svensk litteratur.⁶ Genom den föreslagna skadeståndslagen, som bl. a. utvidgar arbetsgivares ansvar för sina arbetstagares vållande utöver vad som nu gäller, torde det motsvarande problemet på skadelidarsidan delvis komma i ett nytt läge.⁷ I ett viktigt hänseende förblir emellertid rättsläget oförändrat även om lagförsla-

get genomförs, nämligen beträffande verkan av medvållande hos en omkommen person, när hans efterlevande kräver skadestånd enligt 6 kap. 4 § SL av den som är ansvarig för dödsfallet. Medvållandet medför jämkning också av ersättning till de efterlevande.

Denna regel har kritiserats av Strahl i hans nyss omtalade utredning. Enligt honom är det svårt att inse varför de efterlevande skall ha mindre ersättning på den grund att deras försörjare har handlat oaktsamt. Detta skulle inte ge den skadeståndsskyldige något befogat anspråk på att få sin skadeståndsbörda minskad, när han förhållit sig så att han är ansvarig för försörjarens död.⁸

³ SOU 1950: 16 s. 141 f, jfr s. 84 ff, 110 ff.

⁴ SOU 1957: 36 s. 121 ff, 129 ff.

⁵ Senare har *Conradi* av liknande skäl angräpat den allmänna medvållanderegeln vid personskada och ansett sig i rättspraxis kunna spåra en viss uppmjukning av denna till förmån för den skadelidande, se SvJT 1969 s. 328.

⁶ Se härom *Karlgren*, Skadeståndsrätt (4 uppl. 1968) s. 237 f, *Grönfors*, a.a. s. 114 ff, *Adlercreutz* i Festskrift till Karl Olivecrona (1964) s. 21 ff samt JR Walins särskilda yttrande i NJA 1955 s. 105 ff.

⁷ Jfr motiven till 5 kap. 6 § (5.1.5.6).

⁸ SOU 1950: 16 s. 146 f.

Redan innan utredningen rörande en allmän jämningsregel aktualiserade en översyn av medvållandereglerna har det kunnat sättas i fråga, om dessa – i den form de utbildats i rättspraxis – helt stämmer med de tankegångar som i övrigt framträder inom modern svensk skadeståndsrätt. När skuldgraden tillmätts så stor betydelse, torde detta till stor del bero på *preventionshänsyn*. Som ofta framhållits i diskussionen under senare år, är det emellertid i hög grad tvivelaktigt om dessa har någon nämnvärd tyngd i varje fall när det gäller personskador. För inställningen att man bör akta sig för olycksfall torde möjligheten att skadeståndet reduceras vid egen oaktsamhet sakna vikt. Över huvud taget är preventionstanken också i detta läge en mycket osäker grund för utformningen av en skadeståndsregel (jfr kommitténs ståndpunkt i fråga om den allmänna jämningsregeln, 5 ovan).

En viss roll torde också den synpunkten ha spelat att det skulle stämma bäst med *allmänhetens rättsmedvetande*, om skadan uppdelades med hänsyn till vållandet på ömse sidor. I varje fall kan en sådan lösning framstå som en rimlig kompromiss för en domstol. Inte heller i fråga om den allmänna rättsuppfattningen är det emellertid möjligt att göra annat än lösa antaganden. I den normalsituation då skadeståndet betalas av trafik- eller ansvarsförsäkring är det väl så troligt att rättskänslan hos allmänheten – och även hos många jurister – inte reagerar

särskilt starkt mot att den skadelidande trots egen oaktsamhet skulle få full ersättning. Över huvud taget kan man sätta i fråga, om inte bl. a. utvecklingen av yrkesskadeförsäkringen och annan socialförsäkring, som ger oavkortad ersättning även när den skadelidande själv har vållat skadan, varit ägnad att ändra inställningen på denna punkt. – Under inga omständigheter finns det skäl att fästa större vikt vid löst underbyggda argument av detta slag, när frågan om medvållanderegeln lämpliga utformning tas upp i lagstiftningssammanhang.

Man har också motiverat denna regel på andra sätt. Bl. a. har den setts som ett medel att *begränsa den risk för skadeståndsskyldighet* som en företagare eller annan behöver räkna med, när han driver en viss mer eller mindre riskabel verksamhet. Det skulle inte vara rimligt att han bar också de skador som uppkommer på grund av den skadelidandes egen vårdslöshet. Regeln har också ansetts fylla ansvarsförsäkringens behov att någorlunda väl kunna överblicka skadeståndsskyldighetens räckvidd.¹

Man bör dock inte överdriva medvållandejämknings ekonomiska betydelse. För trafikförsäkringens del redovisades i bilskadetredningens nyssnämnda betänkande vissa beräkningar om den verkan det skulle få på premien ifall man slopade jämkning vid personskada till följd av trafik med mo-

¹ Jfr *Grönfors*, a.a. s. 23 f.

torfordon.² Siffrorna var inte påfallande höga – cirka 10 % i premiehöjning om kollisionsfall inräknades – och detta trots att medvållande här kan antas spela en viktig roll i praktiken. Genom att socialförsäkringen undan för undan övertagit en allt större del av ersättningarna för personskada, torde det idag ha ännu mindre betydelse från försäkringssynpunkt, om ojämkad ersättning utgår eller ej. Man kan vänta sig en fortsatt utveckling i denna riktning.

Ännu ett skäl till att medvållanderegeln upprätthålls med sitt nuvarande innehåll torde vara att den anses som en *konsekvens av andra skadeståndsrättsliga principer*, framför allt *culperegeln*.³ Om t. ex. två cyklister sammanstötter och båda är vållande till kollisionen, kan det synas naturligt att man skall fördela uppkomna skador på samma sätt, vare sig det är den ene eller andre som kräver ersättning av motparten.

Denna tankegång får emellertid betydelse bara i situationer, där ömsesidig skadegörelse förekommit eller i varje fall är av praktisk vikt – framför allt vid skador i trafiken. Och t. o. m. då är det långtifrån alltid som medvållanderegeln medför att parterna på båda sidor i realiteten belastas lika mycket, oavsett vem skadan träffar. Detta beror ju också på försäkringsförhållandena, t. ex. om den skadeståndsskyldige har ansvarsförsäkring, om motsidan har försäkring som täcker den egna sak- eller personskadan och vad som i så fall gäller om regressrätt. Idag torde det bara vara undantagsvis som båda parter personligen måste bära uppkommande skador i sådana sammanhang. Man kan knappast heller göra gällande att medvållanderegeln leder till en konsekvent fördelning av risken mellan försäkringarna på ömse sidor.

Argumentet att medvållanderegeln bör utformas som en parallell till culperegeln synes på detta sätt närmast vara av *rätts-systematiskt* slag. Man kan visserligen inte bortse från att enhetlighet och följdriktighet i rättsreglerna kan ha ett visst värde i sig, men denna synpunkt torde i varje fall inte böra bli utslagsgivande vid bedömningen av medvållandet. – Som nämnts synes också

domstolarna åtminstone vid barns medverkan till egen skada vara benägna att bedöma den skadelidande annorlunda än om han i samma situation stått som skadevållare (se 14 ovan).

På liknande sätt torde det främst vara hänsyn till regelsystemets konsekvens som ligger bakom den parallell som ibland drages med principerna om fördelning av skadeståndet mellan två solidariskt ansvariga skadevållare. Man har ansett att det bör leda till samma resultat, om två personer gemensamt vållar skada på egendom tillhörig den ene som om de på motsvarande sätt skadat egendom som ägs av en utomstående person; det avgörande skulle i båda fallen vara vållandegraden.⁴ Uppenbarligen föreligger emellertid en sådan skillnad mellan de båda situationerna att olika lösningar kan vara motiverade, och detta även om man bortser från att försäkringsförhållandena kan variera. De rättsfall som förekommer rörande fördelningen mellan solidariskt ansvariga tyder knappast på att man här skulle anlägga motsvarande synpunkter som i medvållandefallen.⁵ – Det kan tilläggas att grundsatserna om denna fördelning knappast nått en sådan stadga i svensk rätt att en jämförelse med dem under några förhållanden skulle kunna ge närmare ledning för medvållandebedömningen.

Rättssystematiska argument torde också ha haft stor betydelse för de nuvarande reglerna om identifikation – bl. a. den nyss berörda principen att efterlevande till en omkommen person identifieras med denne då de kräver skadestånd (jfr 14 ovan). De traditionella rättspolitiska skälen för jämning torde väga särskilt lätt just när det gäller ansvaret mot efterlevande.⁶

² Se SOU 1957: 36 s. 57, 74.

³ Jfr *Grönfors*, a. a. s. 26 ff.

⁴ Jfr *Grönfors*, a. a. s. 27 f. Sambandet mellan de båda regelkomplexen har särskilt betonats av *Stang*, Skade voldt av flere (1918), §§ 11 och 12.

⁵ Se NJA 1937 s. 264, NJA 1953 s. 164, NJA 1968 s. 387.

⁶ Jfr *Jørgensen*, Erstatning for personskade og tab af forsørger (2 udg. 1963) s. 446 ff med redogørelse for diskussionen; se även *A. Vinding Kruse*, Erstatningsretten II (2 udg. 1971) s. 405 f.

I litteraturen har slutligen påpekats det samband som råder mellan å ena sidan medvållanderegeln, å andra sidan *kravet på ett (adekvat) orsakssammanhang mellan den skadegörande handlingen och skadan*.⁷ Det är tydligt att en oaktsam medverkan till skadan från den skadelidandes sida i vissa fall kan anses avbryta kausalsammanhanget mellan handlingen och en del av den skadliga effekten eller åtminstone komma denna att framstå som så svårförutsebar att den enligt gängse betraktelsesätt får anses som inadekvat (jfr närmare om adekvanskravet ovan under 2 d). En tillämpning av medvållanderegeln medför att domstolen *inte* behöver ge sig in på de vanskliga och delvis ouppklarade kausalitetsproblemen. Detta kan motivera en viss försiktighet, om man vill göra mera radikala ingrepp i de nuvarande jämningsprinciperna; ibland riskerar man att samma frågor ändå kommer upp för domstolen, fast de får bedömas enligt andra och mera svårtillämpade regler.⁸ Medvållanderegeln har på detta sätt vissa fördelar från *rättsteknisk* synpunkt. Men detta utgör knappast något vägande skäl för att man i alla delar skulle hålla fast vid regeln, såsom den för närvarande tillämpas i rättspraxis.

Det framgår av det sagda att en medvållanderegeln av nuvarande typ till stor del präglas av i någon mån föråldrade åskådningar eller av samhällsförhållanden som närmast tillhör en gången tid, före försäkringens genombrott.

Mot dessa skäl står de *sociala och humanitära hänsyn* som talar för att en behövande skadelidande skall få ojämkad ersättning, även när han (eller, för efterlevandes del, den omkomne försörjaren) genom egen oförsiktighet medverkat till skadan. Synpunkten, som självfallet har största betydelse vid personskada, torde inte behöva närmare utvecklas här.

När den skadelidande skyddas av privat olycksfalls-, sjuk- eller livförsäkring, kan han visserligen därigenom få sitt behov tillgodosett trots en reduktion av skadeståndet. Men frivillig försäkring av denna typ förekommer långtifrån alltid, och även när

den finns är den många gånger inte tillräckligt för att – tillsammans med ett reducerat skadestånd och förmåner från socialförsäkring – ge den skadelidande full täckning för hans ekonomiska förlust och rimlig gottgörelse för ideell skada.

I detta sammanhang kan också framhållas att en *fördelning av risken* för skador vanligen är lättare att uppnå, om man inte sätter ned skadeståndet. Reduceras ersättningen, får ju en skadelidande som saknar försäkringsskydd bära skadan själv, men om fullt skadestånd utgår, fördelas risken i de flesta fall genom ansvarsförsäkring.⁹

Vad som kan synas särskilt påfallande i de nuvarande principerna för medvållandjämkning är att de inte stämmer med tendensen i modern skadeståndsrätt att undvika resultat, som är obilligt stränga mot någondera parten. I det föregående (under 2) har getts åtskilliga exempel på gällande och föreslagna bestämmelser med detta syfte, och kommittén har också stannat för att förorda en allmän regel om jämkning av oskäligt betungande skadestånd. Särskilt långt går hänsyn till skadevållaren, när denne är en arbetstagare som vållat skada i tjänsten. Som nämnt torde han enligt förslaget till skadeståndslag endast behöva ansvara, i den mån det med hänsyn till omständigheterna föreligger synnerliga skäl till detta.

I alla dessa fall tar man hänsyn till parternas, särskilt skadevållarens, ekonomiska förhållanden. Det måste under sådana omständigheter te sig ganska inkonsekvent – inte minst med tanke på den nyss berörda tendensen att sammanställa medvållanderegeln med den allmänna culparegeln – att man inte skulle kunna anlägga liknande synpunkter, när arbetstagare och andra står som skadelidande. Trots att medvållanderegeln avfattning möjliggör en friare skälighetsprövning, bedöms jämningsfrågan utan

⁷ Jfr *Grönfors*, a.a. s. 28 f, *Kristen Andersen*, Skadeforvoldelse och erstatning s. 404.

⁸ Jfr t. ex. NJA 1954 s. 505, där orsakspöblem bedömdes med beaktande av huruvida den skadelidande handlat oaktsamt eller ej. Jfr även NJA 1944 s. 333 men å andra sidan NJA 1944 s. 164, NJA 1945 s. 55.

⁹ Jfr om denna skadeståndets »pulvriserande» funktion *Hellner* i SvJT 1967 s. 697 f.

att den skadelidandes ställning, ömmande sociala förhållanden eller föreliggande ansvars- eller trafikförsäkring tillmäts någon betydelse. Det är visserligen även internationellt sett ovanligt att hänsyn till den skadelidande kan uttryckligen åberopas som en faktor, vilken påverkar jämningsbedömningen. Detta synes dock möjligt i varje fall enligt schweizisk rätt.¹⁰

Det kan visserligen sägas att den nuvarande principen är enklare att tillämpa än en medvållanderegeln som tillåter en mera allsidig prövning. I domstols- och försäkringspraxis har utbildats en bedömning av vissa medvållandesituationer särskilt i trafiken efter tämligen schematiska regler. Det torde emellertid bara vara i ett begränsat antal typfall som bedömningen förenklas på detta sätt. I allmänhet är det mycket vanskligt att jämföra vållande på den ansvariges och den skadelidandes sida, och ännu osäkrare blir prövningen när ansvar föreligger oberoende av styrkt culpa (jfr 15 ovan). I de flesta fall torde en möjlighet till friare bedömning inte göra det så mycket svårare att tillämpa medvållanderegeln. Ingenting hindrar f. ö. att i rättstillämpningen utbildas nya typer av schematiska regler, som tar större hänsyn t. ex. till skadans art och föreliggande försäkringsförhållanden (jfr nedan under 18).

Sammanfattningsvis torde kunna konstateras, att i varje fall vid *personskada* medvållanderegeln med sitt nuvarande innehåll framstår som i ganska hög grad otillfredsställande. Liknande argument kan framföras mot regeln om identifikation, när skadestånd krävs för förlust av försörjare. Här kan en jämkning ofta ta sig särskilt obillig.

Vad däremot angår *sakskada* och förmögenhetsförlust som uppkommit utan samband med person- eller sakskada – m. a. o. *ren förmögenhetsskada* – framträder knappast nackdelarna med nuvarande principer lika klart. Här talar inte sociala och humanitära synpunkter med samma styrka för att utdöma ojämkad ersättning. Troligen kan man inte heller lämna preventionshänsyn utan avseende. Det är tänkbart att en skadelidande, som räknar med att under alla omstän-

digheter få full ersättning för sin egendom om den skadas, i vissa situationer blir mindre angelägen att skydda den mot utifrån kommande faror eller inte anstränger sig tillräckligt att begränsa ett påbörjat skadeförlopp. Bl. a. med tanke på att försäkringsbolagen vanligen anser sig kunna ta ka risken också i sådana fall genom sakförsäkring bör dock inte detta argument tillmätas så stor betydelse.

Ofta kan det vidare framstå som en lämplig och rimlig fördelning av risken för dessa skador att skadeståndsansvaret sträcker sig till den del av skadan som den skadelidande inte kunnat förhindra, inte längre. Särskilt tydligt är detta när skadans storlek berott på att ägaren av skadad egendom inte lagt ned kostnader och besvär för att inrätta sig på försvarligt sätt mot skaderisker.

Å andra sidan kan också vid egendoms-skada de nuvarande jämningsgrundsatserna ibland leda till stötande resultat, t. ex. när den skadelidande mister oförsäkrad egendom av vital betydelse för hans försörjningsmöjligheter, samtidigt som den ansvarige skyddas av försäkring eller är självförsäkrare.

¹⁰ Se 3 ovan (vid not 27) om BGE 64 II 643; jfr *Oftinger*, a.a. s. 246, som kritiserar domen. Se vidare uttalanden av *Grönfors*, a.a. s. 51.

De synpunkter som hittills utvecklats kunde i och för sig motivera att en speciell medvållanderegeln uppställdes vid personskada; här borde som huvudprincip fullt skadestånd utdömas trots oaktsamhet på den skadelidandes sida. En bestämmelse av detta slag skulle emellertid snarare höra samman med de övriga reformer av reglerna om personskadeersättning som kommittén ämnar föreslå. En sådan radikal ändring i gällande rätt torde vidare ge upphov till vissa principiella och praktiska problem som kommittén för närvarande inte är beredd att ta ställning till. Det finns därför inte skäl att redan nu föreslå en reform av denna räckvidd.

Vad som i detta sammanhang kan bli aktuellt är att man – samtidigt som domstolarna får möjlighet att jämka oskäligt betungande skadestånd – i någon mån utvidgar möjligheten att ta hänsyn till andra faktorer än skuldgraden vid skälighetsbedömningen i medvållandefall. Närmast blir det sociala och humanitära hänsyn som i särskilda fall skulle få inverka på jämkningen.

En sådan friare prövning skulle mycket väl kunna förenas med ordalagen i den nuvarande allmänna medvållanderegeln i 6:1 SL och det föreslagna stadgandet i 5:6 skadeståndslagen. För att på ett klarare sätt markera, att en viss ändring skall ske i bedömningsgrunderna, anser kommittén att man bör ge bestämmelserna en formulering

som något avviker från den tidigare. Lämpligen bör föreskrivas att, om medvållande föreligger på den skadelidandes sida, skadeståndet jämkas efter vad som finnes skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.

Som framgått av det föregående förekommer också vissa speciella medvållanderegler som hänvisar till en skälighetsbedömning, såsom 2 § 2 st. bilansvarighetslagen och 1 § 2 st. luftfartskadelagen. Den något avvikande bedömning som här förordats torde emellertid inte behöva medföra någon ändring i dessa bestämmelser avfattning. Även här tillåter lagtexten en friare prövning, och det finns anledning att förmoda att kommitténs synpunkter på denna fråga skall slå igenom också i dessa fall, särskilt när ståndpunkten framträtt i en ändring av den allmänna medvållandebestämmelsen. Vid skälighetsprövningen måste man givetvis liksom hittills också beakta den särskilda lagstiftningens syfte och särdrag (jfr 18 nedan).

Inte heller när det gäller de mera preciserade medvållandereglerna i järnvägsansvarighetslagen och elanläggningslagen synes det erforderligt att någon ändring sker i förevarande sammanhang. Även om de inte ger utrymme för någon skälighetsprövning med beaktande av parternas ekonomi och liknande faktorer, framstår de till sitt innehåll knappast som så stränga mot den skadelidande att någon reform nu skulle vara påkallad. Än mindre är detta fallet med

medvållanderegeln i atomansvarighetslagen. Vad åter angår sjölagens bestämmelse om fartygs sammanstötning (220 § 2 st.), föreskriver den visserligen att skadan skall fördelas efter förhållandet mellan felet på ömse sidor utan någon hänvisning till en skälighetsbedömning. Bl. a. med hänsyn till regelns internationella prägel kan det emellertid inte komma i fråga att kommittén här skulle överväga en ändring av dess avfattning.

Det kan visserligen mot bakgrunden av det förut anförda tyckas något otillfredsställande att man, när medvållandereglerna nu tas upp till prövning, inte ger domstolarna större möjligheter än här angetts att åstadkomma en riskfördelning, som ter sig rimlig från ekonomisk och social synpunkt. För personskadornas del avser emellertid kommittén som sagt att lägga fram ett särskilt lösningsförslag i ett senare sammanhang, och vad sakskadorna angår är kommittén liksom när det gäller den allmänna jämningsregeln förhindrad att föreslå mera radikala förändringar i det nuvarande ersättningssystemet, innan den tagit ställning till reglerna om försäkringsgivarens regressrätt o. h. därmed sammanhängande frågor.

Ännu ett skäl för att ge den fria skälighetsbedömningen ett begränsat spelrum är de förut antydda risker för rättsosäkerhet som den skulle medföra. Medvållandefallen är i praktiken mycket vanliga – inte minst i jämförelse med de ganska sällsynta fall där fråga kan uppkomma, om skadeståndet skulle bli oskäligt betungande. Att ge domstolarna fria händer vid medvållande skulle skapa stora svårigheter för deras verksamhet och för försäkringsbolagens skadereglering. Och i varje fall i denna etapp av reformarbetet saknar kommittén möjlighet att föreslå mer preciserade regler i fråga om medvållandets rättsverkningar. Liksom förslaget till allmän jämningsregel kan den nu förordade reformen inte syfta till mera än att domstolarna skall få möjlighet att undvika klart obilliga resultat.

Det framgår av det sagda att några mera långtgående ändringar i gällande rätt inte är avsedda. Det är bara fråga om att föra in flera faktorer i skälighetsbedömningen än man traditionellt ansett möjligt, och dessa skall endast undantagsvis få betydelse. Inte ens då blir de ensamt utslagsgivande utan får bara väga med bland andra omständigheter som påverkar jämningsfrågans prövning. På åtskilliga sätt blir resonemangen en parallell till dem som förts i fråga om den allmänna jämningsregeln, fast de här blir tillämpliga främst på den skadelidandes förhållanden i stället för på den skadeståndsskyldiges.

Sedan domstolen konstaterat att skadeståndsansvar föreligger och att medvållande förekommit på den skadelidandes sida, bör den alltså på vanligt sätt ställa frågan, hur långt skuldgraden och andra omständigheter kring skadefallet motiverar en jämkning av skadeståndet. Frågan blir sedan, om en sådan nedsättning kan anses vara oskäligt hård mot den skadelidande. I den utsträckning den skadelidande skyddas av försäkring eller är att anse som självförsäkrare, är det uppenbarligen inte fallet. Detta gäller också när han genom summaförsäkring – liv-, olycksfalls- eller sjukförsäkring – kompenseras, så att han trots jämkningen får full ersättning för sin ekonomiska förlust jämte det belopp vartill ersättningsgill ideell skada kan uppskattas. För att hans ekonomi i andra fall skall kunna påverka skälighetsbe-

dömningen torde det erfordras att skadan har sådan omfattning, att den ifrågasatta reduktionen av ersättningen skulle få mycket ingripande konsekvenser för hans försörjningsmöjligheter eller livsförhållanden.

I allmänhet bör detta bara bli aktuellt vid personskada. Om den skadelidande drabbas av allvarlig invaliditet utan effektiva möjligheter att omskolas kan situationen vara sådan, att det inte ter sig rimligt att på grund av en tillfällig oaktsamhet beröva honom en väsentlig del av skadeståndet och hänvisa honom till socialhjälp eller liknande. När barn är medvållande till sin skada, t. ex. i trafiken, torde ett sådant resonemang verka särskilt närliggande; det kan f. ö. följa redan av en tillämpning av grunderna för 6:6 SL.¹ En utveckling i denna riktning synes redan vara på väg i rättspraxis.²

Om en familjeförsörjare omkommer, kan det också framstå som i hög grad obilligt att behövande efterlevande skall få sin ersättning nedsatt på grund av den avlidnes medvållande. Kommittén överväger att i det kommande förslaget till nya regler om personskadeersättning i varje fall ta med en regel om att sådan identifikation normalt skall vara utesluten. Redan den skälighetsbedömning som nu föreslås torde emellertid ofta medföra att passiv identifikation inte kommer att tillämpas i dessa fall, sär-

¹ Jfr 15 ovan (vid not 2) och *Karlgren*, a.a. s. 236.

² Jfr NJA 1970 s. 258.

skilt när inte någon liv- eller olycksfallsförsäkring föreligger som ens tillnärmelsevis kan täcka de efterlevandes behov.

Undantagsvis kan ett liknande resonemang tänkas också vid sakskada eller ren förmögenhetsskada, t. ex. om en småföretagare eller en lantbrukare drabbas av en så stor förlust att hans fortsatta verksamhet måste anses allvarligt hotad, eller om ett egnahem eller större delen av bohaget förstörs för en privatperson utan nämnvärd förmögenhet i övrigt. Ifall den skadelidandes inkomster är tillräckliga för att han utan större uppoffring skall kunna klara situationen inom rimlig tid, bör han dock inte kunna åberopa sin ekonomi som ett skäl mot jämkning. Inte heller bör de ekonomiska förhållandena inverka om den skadelidande underlåtit att hålla sådan skadeförsäkring som måste anses ordinär i hans situation, t. ex. att brandförsäkra sin verkstadslokal eller sitt bostadshus.

En väsentlig tanke bakom förslaget till skadeståndslag är att risken för skada som arbetstagare vållar i tjänsten i princip bör läggas på arbetsgivaren. Arbetstagaren skall enligt 4 kap. 1 § svara för sådana skador endast i den mån synnerliga skäl föreligger (se 2 c ovan). Det är naturligt att låta denna väsentliga princip i skadeståndslagen också påverka skälighetsbedömningen, när arbetstagaren är medvållande till olycksfall i arbetet och riktar ersättningskrav mot sin arbetsgivare. Man bör alltså vara särskilt restriktiv i fråga om jämkning av ersättningen i sådana fall, även om inte arbetstagaren skulle hamna i ett egentligt nödläge genom en reduktion av skadeståndet.

Hänsyn till den skadelidande får inte drivas så långt att resultatet ter sig obilligt mot den ansvarige. Detta kan emellertid inte komma i fråga, när ansvars- eller trafikförsäkring täcker skadeståndet eller den skadeståndsskyldige kan anses som självförsäkrare, inte heller när han är ett företag eller ett offentligt rättssubjekt med sådana tillgångar, att frågan i vad mån jämkning sker inte kan antas få någon nämnvärd effekt på dess ekonomi. Å andra sidan är det uppenbart att den skadeståndsskyldiges go-

da möjligheter att betala fullt skadestånd aldrig får utgöra ett självständigt skäl för att underlåta en jämkning, som påkallas av vållandegraden och övriga förhållanden kring skadefallet.

Vilken inverkan parternas ekonomiska förhållanden och liknande individuella faktorer närmare skall få vid skälighetsprövningen beror på tyngden av de övriga omständigheter, främst skuldgraden, som talar för ett visst resultat. Framför allt torde det bli i tveksamma situationer som den nya, mera allsidiga bedömningen kan leda till andra lösningar än enligt gällande rätt. I sådana fall är det rentav tänkbart, att ömmande omständigheter på skadelidarsidan kan medföra att viss ersättning utgår trots att skadan annars framstår som till övervägande del självförvållad. Det är också möjligt att man av liknande anledning bortser från en viss oaktsamhet hos den skadelidande och utdömer full ersättning. — Frånsett i de förut berörda fall där skadestånd krävs för förlust av försörjare torde någon ändring inte böra ske i de hittills gällande principerna för passiv identifikation, vilka väsentligen får betydelse i fall av egendomsskada.

De nu utvecklade synpunkterna kan någon gång få betydelse också vid annan skada i *kontraktsförhållanden* än olycksfall i arbete. När den skadelidande har underlåtit att förhindra eller att begränsa skadan, torde emellertid ersättningen i de flesta fall bestämmas med tillämpning av andra grundsatser än den allmänna medvållanderegeln.³ Även då denna tillämpas bör det här bli särskilt ovanligt med avvikelser från den nuvarande bedömningen. Liksom vid tillämpningen av den allmänna jämningsregeln bör man i regel inte göra ingrepp i en riskfördelning som parterna kan antas ha utgått från när avtalet slöts (jfr 12 ovan). Om t. ex. parterna i ett entreprenadavtal åtagit sig på ömse håll att vidta vissa åtgärder för att hindra skador på en byggnad, bör en skada vartill bådas försumlighet medverkat bedömas helt enligt nuvarande principer. — Vid mycket stora skador av en

³ Jfr *Rodhe*, Obligationsrätt § 47 vid not 38 f.

svårförutsebar typ torde dock billighetssynpunkter av här berört slag kunna inverka på jämkningen. Framför allt kan detta bli aktuellt vid personskada, exempelvis när en hyresgäst eller en fartygspassagerare skadar sig genom fall i en bristfällig trappa i huset resp. fartyget.

Vad åter angår de särskilda medvållandereglerne i *speciallagstiftningen* är det som förut antytts naturligt att det här förda resonemanget i viss mån slår igenom också för deras del, i den mån de hänvisar till en skälighetsbedömning. Såvitt gäller bilansvarighetslagen torde visserligen inte någon fri bedömning vara motiverad vid tillämpningen av regeln om kollisionsfall i 5 § 2 st. I detta sammanhang finns knappast tillräcklig anledning att göra något ingrepp i lagens regelsystem för sådana situationer. Däremot synes det rimligt att man vid tillämpningen av 2 § 2 st. tar viss hänsyn också till ömmande omständigheter på den skadelidandes sida. Eftersom den ansvarige här i regel skyddas av trafikförsäkring, kan det inte framstå som obilligt mot honom att man låter den skadelidandes förhållanden påverka bedömningen. Redan nu kan möjligen urskiljas en ökad tendens att behandla trafikskadade fotgängare o. h. cyklister milt också vid medvållande.⁴ Kommittén utgår från att i fortsättningen endast en betydande oaktsamhet skall medföra nedsättning av större skadestånd för dessa grupper. Att full ersättning utdöms till en fotgängare eller cyklist i sådana fall hindrar inte enligt förslaget att han på grund av sitt eget vållande själv åläggs att utge viss ersättning till bilisten, om även denne lidit skada genom olyckan;⁵ saknar fotgängaren (cyklisten) ansvarsförsäkring kan dock detta skadestånd tänkas bli reducerat med tillämpning av den allmänna regeln om jämkning av oskäligt betungande skadestånd.

Också annars kan en ersättning, som framstår som i och för sig skälig efter tillämpning av medvållanderegeln, ytterligare nedsättas med stöd av den allmänna jämkningsregeln.⁶ Ifall man av billighetsskäl har funnit en oaktsam skadelidande böra erhalla högre ersättning än vållandegraden

i och för sig skulle motivera, torde det dock knappast finnas utrymme för att sedan åter minska skadeståndet av hänsyn till den ansvarige. Den skadelidandes intresse av ersättning skall ju beaktas också när den allmänna jämkningsregeln tillämpas (se 10 ovan), och detta intresse är uppenbarligen starkt i de fall som nu åsyftas. Större betydelse får en sådan reduktion av skadeståndet, när bestämmelserna i 2 kap. 2 eller 3 § eller 4 kap. 1 § skadeståndslagen är tillämpliga samtidigt som medvållanderegeln.⁷

Sammanfattningsvis innebär det sagda, att förslaget visserligen får en begränsad betydelse för bedömningen av medvållandefallen men likväl bör kunna medföra en betydande förbättring av den skadelidandes ställning framför allt i tre situationer, där starka sociala och humanitära skäl talar för en reform i denna riktning. Det gäller medvållande *dels* av arbetstagaren vid olycksfall i arbete, *dels* av fotgängare och cyklister i trafiken, *dels* av avliden, när hans efterlevande kräver skadestånd för förlust av försörjare. I övrigt är avsikten att förslaget endast i speciella, ömmande fall skulle medföra avsteg från nuvarande bedömningsprinciper.

⁴ Jfr NJA 1967 s. 517, varom *Conradi* i SvJT 1969 s. 328.

⁵ Jfr 15 ovan (vid not 2) om motsvarande problem vid medvållande av barn enligt gällande rätt.

⁶ Se 8 ovan (vid not 1).

⁷ Jfr om denna fråga motiven till 5 kap. 6 § skadeståndslagen (avsnitt 5.1.5.6).

I betänkandet föreslås två delreformer på skadeståndsrättens område, vilka framstår som särskilt angelägna.

Den ena är införandet av en *allmän jämningsregel*. Enligt gällande rätt skall den som är ansvarig för en skada utom i speciella fall ersätta hela skadan. Kommittén föreslår nu en generell regel att skadestånd skall kunna jämkas, om det finnes *oskäligt betungande med hänsyn till parternas ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter*. En reform i denna riktning har inte sällan föreslagits i nordisk juridisk debatt på senare år, och de nordiska skadeståndskommittéerna är i princip eniga om att den är motiverad. Inte minst påkallas reformen av de ökade skaderiskerna i dagens samhälle; ett skadeståndskrav kan lätt bli ödeläggande för den enskildes ekonomi.

Av flera skäl har den föreslagna jämningsregeln fått en begränsad räckvidd. Kommittén är inte redo att i detta sammanhang definitivt ta ställning till de invecklade frågorna, i vad mån den skadelidandes goda ekonomi och hans försäkringar eller försäkringsmöjligheter bör kunna medföra en reduktion av skadeståndet. Det ligger visserligen inom kommitténs uppdrag att utreda dessa frågor, och den överväger att senare föreslå vissa särskilda regler om jämkning eller bortfall av skadeståndsskyldighet på sådana grunder. Men enligt det nu framlagda förslaget skall sådana för-

hållanden på skadelidarsidan inte utgöra självständiga jämkningsskäl. Det avgörande blir i stället skadeståndskravets betydelse för den skadeståndsskyldiges ekonomi. Bl. a. med hänsyn till riskerna för rättsosäkerhet och svårigheterna för en domstol att slå fast vad som är en rimlig och ekonomiskt lämplig lösning i det enskilda fallet vill kommittén inte heller ge domstolarna någon allmän möjlighet att bestämma skadeståndets storlek efter ett fritt skön. Jämningsregeln skall bara användas för att hindra sådana resultat som ter sig klart stötande och *oskäliga* mot den skadeståndsskyldige.

Jämkning skall inte ske i den mån skadeståndet täcks av ansvarsförsäkring eller när den skadeståndsskyldige är att anse som s. k. självförsäkrare, t. ex. vid krav mot staten. Att en företagare försummat att skydda sig genom sådan ansvarsförsäkring som kan anses normal i hans verksamhet kan bli ett skäl mot jämkning. Också graden av den ansvariges skuld skall kunna väga med vid jämningsprövningen. Nedsättning av skadeståndet bör dock inte vara helt utesluten ens vid uppsåtligt brott, om starka skäl, t. ex. hänsyn till den brottslikes möjligheter till återanpassning, talar för att minska skadeståndet. Om den skadelidandes behov av ersättning är så starkt att jämkning skulle bli oskälig mot honom, skall inte jämkning ske. – I vissa fall skall jämningsregeln också kunna tillämpas vid ansvar på grund av speciallagstiftning eller

enligt kontraktsrättsliga regler, dock inte så att den kommer i strid med de syften som ligger bakom sådana särskilda skadeståndsregler.

Den allmänna jämkningsregeln bör enligt kommittén tas in som en sista paragraf (5 kap. 9 §) i den föreslagna skadeståndslagen.

Den andra nu föreslagna reformen – som har samband med den redan nämnda – består i en ändring i de allmänna reglerna om jämkning av skadestånd på grund av *den skadelidandes medvållande* till skadan. Framför allt vid större personskador kan en sådan nedsättning av ersättningen te sig obilligt hård mot den skadelidande. Kommittén ställer sig i princip kritisk mot jämkning i sådana fall men anser sig inte f. n. böra förordna några mera radikala reformer av gällande rätt. Däremot bör domstolarna också i detta läge kunna ha möjlighet att undvika klart oskäliga resultat.

Enligt kommitténs ståndpunkt skall visserligen graden av skuld på ömse sidor liksom nu bli den viktigaste faktorn vid prövningen, i vad mån skadeståndet bör jämkas. Men dessutom skall också parternas ekonomiska förhållanden kunna beaktas. Nedsättning på grund av medvållande bör inte gå så långt att den framstår som obillig mot den skadelidande. Reformen torde få praktisk betydelse särskilt i tre fall, där starka sociala och humanitära skäl talar för att förbättra den skadelidandes ställning: när arbetstagare skadats genom olycksfall i arbete, när fotgängare och cyklister skadats i trafiken samt vid skadeståndskrav av efterlevande till omkommen person, som varit medvållande till dödsolyckan.

För att den nya, mera allsidiga bedömningen av frågan om jämkning vid medvållande skall markeras föreslår kommittén en mindre omformulering av den allmänna lagregeln om skadelidandes medverkan (5 kap. 6 § i förslaget till skadeståndslag).

Kommittén har också diskuterat den allmänna jämkningsregelns förhållande till vissa andra särskilda regler om skälighetsbedömning av skadestånd men inte ansett någ-

ra ändringar i dessa regler vara påkallade i denna etapp av reformarbetet.

KUNGL. BIBL.
2 0 NOV 1971
STOCKHÖLM

Nordisk udredningsserie (Nu) 1971

Kronologisk förteckning

1. Forskning med relation till utbildning för åldersklasserna 16–19 år
2. Harmonisering av matematikundervisningen Årskurs 1–6 i de nordiska länderna.
3. Konsument- och marknadsföringsfrågor.
4. Nordiska transportproblem.
5. Nordiska ministerrådets arbetsformer.

Statens offentliga utredningar 1971

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Post- och Inrikes Tidningar. [2]
Snatteri. [10]
Förslag till aktieföretagslag m.m. [15]
Ny domstolsadministration. [41]
Utsökningsrätt XI. [45]
Unga lagöverträdare I. [49]
Rätten till abort. [58]
Högsta domstolens kansli. [59]
Mäskinel teknik vid de allmänna valen. [72]
Kriminalvård i anstalt. [74]
Öffentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltnings-
ärenden. [76]
Den mänskliga faktorn i vägtrafiken. [81]
Skadestånd III. [83]

Socialdepartementet

Familjepensionsfrågor m.m. [19]
Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper.
[38]
Läkartjänster. [68]

Försvarsdepartementet

Utredningen om handräckningsvårnplikliga. 1. Hand-
räckning inom försvaret. [56] 2. Utbildning av vissa
vårnplikiga i stabstjänst. [57]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjömanslag. [6]
Ett nytt bilregister. [11]
Utredningen angående befordran av farligt gods på väg m.m.
1. Europeisk överenskommelse om internationell transport
av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. [20] 2. Euro-
peisk överenskommelse om internationell transport av farligt
gods på väg. (ADR) Bilaga A. [21] 3. Europeisk överens-
kommelse om internationell transport av farligt gods på
väg. (ADR) Bilaga B [22] 4. Europeisk överenskom-
melse om internationell transport av farligt gods på väg.
(ADR) Register m.m. [23]
Sjömanspension. [30]
Lastbil och Taxi. [34]
Vintersjöfart. [63]

Finansdepartementet

SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. [1]
1970 års långtidsutredning. 1. Svensk industri under 70-
talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. [5] 2. Finansiella
tillväxtaspekter 1960-1975. Bilaga 4. [7] 3. Arbetskrafts-
resurserna 1965-1990. Bilaga 1. [8] 4. Miljövärdet i Sve-
rige under 70-talet. Bilaga 8. [12] 5. Utvecklingstendenser
inom offentlig sektor. Bilaga 6. [13] 6. Varuhandeln fram
till 1975. Bilaga 3. [14] 7. Regional utveckling och plane-
ring. Bilaga 7. [16] 8. Export och import 1971-1975.
Bilaga 5. [40] 9. Plan och prognos. 1970 års långtidsut-
redning. Bilaga 9. [70]
Större företags offentliga redovisning. [9]
Mått och vikt. [18]
Betalningsbalansutredningen. 1. Den svenska betalnings-
balansstatistiken. [31] 2. Valutarenserven och utrikeshan-
delns finansiella struktur. Bilaga. [32]
Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. [46]

Testutredningen. 1. Psykologiska urvalsmetoder inom
statsförvaltningen. [47] 2. Personurval med hjälp av psyko-
logiska undersökningar. [48]
Mellanölsfrågan. [66]
Svenska folkets alkoholvanor. [77]
Jordbruksbeskattningen. [78]
Byggnadsindex för bostäder. [79]
Förvaltning av fonder i staten. [82]

Utbildningsdepartementet

Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. [24]
Kyrkan kostar. [29]
Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. [36]
Utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden. 1. Lärar-
nas arbete. En statistisk arbetstidsstudie. [63] 2. Lärarnas ar-
bete. Bilaga I. Tekniska rapporter. [54] 3. Lärarnas arbete.
Bilaga II. Tabeller. [55]
1968 års utbildningsutredning 1. Universitetsstudier utan
examen. [60] 2. Val av utbildning och yrke. [61]
3. Högre utbildning och arbetsmarknad. [62]
Fonogrammen i musiklivet. [73]
Vuxna Utbildning Studiefinansiering. [80]

Jordbruksdepartementet

Veterinärdistriktsindelningen, m m. [3]
Bokskogens bevarande. [71]

Handelsdepartementet

Fri affärstid. [33]
Konsumentpolitik - riktlinjer och organisation. [37]
Näringspolitiken - ny verkorganisation. [69]

Inrikesdepartementet

Servicekommittén. 1. Boendeservice 3. Kommunstudien
[25] 2. Boendeservice 4. Projektstudien. [26] 3. Boende-
service 5. Totalkostnadsstudien. [27] 4. Boendeservice 6.
Strukturstudien. [28]
Den fria rörligheten för personer inom EEC. [35]
Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. [39]
KSA-utredningen. 1. Försäkring och annat kontant stöd vid
arbetslöshet. [42] 2. Arbetskraftens struktur och dimensio-
ner. [43] 3. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. [44]
Invandrarutredningen I. [51]
Byggnadens industrialisering. [52]
Saneringsutredningen. 1. Sanering I. [64] 2. Sanering II.
Bilagor. [65]
Ränteomfördelning och vinstutdelning. [67]

Civildepartementet

Kommunala val. [4]
Räddningstjänst. [50]
Hushållning med mark och vatten. [75]

Industridepartementet

Malm - Jord - Vatten. [17]

